

Hallituksen esitys Eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä, jotka koskevat valitusta hovioikeuteen ja valitusasioiden käsittelyä hovioikeudessa. Esityksen mukaan rajoittamaton muutoksenhakuoikeus säilytettäisiin. Valitukset käsiteltäisiin siinä laajuudessa kuin oikeussuojatarpeet edellyttävät.

Kaikista valituksista tutkittaisiin ensin, voivatko ne, verrattuna käräjäoikeuden ratkaisuun, horjuttaa luottamusta sen oikeellisuuteen. Jos hovioikeus yksimielisesti toteai-

si, että valitus ei voi menestyä, valitusta ei otettaisi enempään tutkintaan. Muut valitukset, tutkittaisiin täydellisessä hovioikeusmenettelyssä, kirjallisessa tai suullisessa niin kuin nykyisinkin.

Muutoksenhaussa avattaisiin mahdollisuus niin sanottuun vastamuutoksenhakuun, jolloin valittajan vastapuoli voisi vielä lyhyessä määräajassa valitusajan umpeen kuluttua itsekin valittaa hovioikeuteen.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan ensi tilassa.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	4
1. Johdanto	4
1.1. Hovioikeuden tehtävät.....	4
1.2. Hovioikeusmenettelyn kehittäminen.....	5
1.3. Hovioikeuskäsittelyn kohdentuminen.....	6
1.4. Erilaisia muutoksenhakujärjestelmiä	8
1.4.1. Täystutkinta kaikissa asioissa.....	8
1.4.2. Valitus- tai muutoksenhakulupa	8
1.4.3. Valitusten käsittelyn eriyttäminen	9
2. Nykytila ja sen arviointi	10
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö.....	10
2.1.1. Muutoksenhaun ala ja rajoitukset	10
2.1.2. Valituksen käsittelytavat hovioikeudessa	11
2.1.3. Rikosasian vastaajan poissaolo.....	11
2.1.4. Todistelutallenteiden käyttäminen hovioikeudessa	12
2.2. Muutoksenhaun perus- ja ihmisoikeusulottuvuus.....	12
2.2.1. Perustuslakivaliokunnan kannanotot muutoksenhakuoikeudesta perus- oikeutena	12
2.2.1.1. Muutoksenhausta perusoikeutena	12
2.2.1.2. Perustuslakivaliokunnan kannanottoja muutoksenhakuoikeuden järjes- tämisestä	12
2.2.2. Menettelyn suullisuus muutoksenhakuasteessa ja Euroopan ihmisoikeus- sopimus	13
2.2.2.1. Muutoksenhakuoikeus	13
2.2.2.2. Sopimuksen 6 artiklan ulottuminen muutoksenhakumenettelyyn	14
2.2.2.3. Suullisen istunnon tarve muutoksenhakuasteessa	14
2.2.2.4. Istuntokäsittelyn sisältö.....	16
2.2.2.5. Johtopäätökset	18
2.3. Kansainvälinen vertailu	19
2.3.1. Ruotsi	19
2.3.2. Norja	21
2.3.3. Tanska.....	22
2.3.4. Saksa	23
2.3.5. Ranska ja Yhdistynyt kuningaskunta.....	23
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	24
3.1. Tavoitteena täystutkinnan kohdentuminen oikeisiin asioihin ja keinot sen saavuttamiseksi	24
3.2. Keskeiset ehdotukset	25
3.2.1. Asioiden käsittelyjärjestyksen eriyttäminen	25

3.2.1.1. Käsittelyjärjestyksestä päättämisen perusteet.....	25
3.2.1.2. Käsittelyjärjestyksen valinnan kriteerit.....	25
3.2.1.3. Näyttöratkaisut.....	26
3.2.1.4. Ratkaisu käsittelyjärjestyksestä.....	26
3.2.1.4.1. Ratkaisuehdotus tai tuomarien välitön ratkaisu.....	26
3.2.1.4.2. Hovioikeuden kokoonpano.....	27
3.2.1.4.3. Yksimielisyys ratkaisusta.....	27
3.2.1.4.4. Käsittelyn eriyttäminen osittain.....	27
3.2.1.4.5. Ratkaisun perustelut.....	27
3.2.2. Vastamuutoksenhaku.....	28
4. Esityksen vaikutukset.....	29
4.1. Taloudelliset vaikutukset.....	29
4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset.....	30
4.3. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan.....	31
5. Asian aikaisempi valmistelu.....	31
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja.....	32
6.1. Riippuvuus muista esityksistä.....	32
6.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista.....	32
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	34
1. Lakiehdotuksen perustelut.....	34
2 luku. Päätösvaltaisuudesta.....	34
16 luku. Oikeudenkäyntiväitteistä.....	34
22 luku. Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi.....	35
25 luku. Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen.....	35
26 luku. Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa.....	38
2. Voimaantulo.....	48
3. Säättämisjärjestys.....	48
LAKIEHDOTUKSET.....	49
oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.....	49
LIITE.....	54
RINNAKKAISTEKSTIT.....	54
oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.....	54

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

1.1. Hovioikeuden tehtävät

Perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa taataan jokaiselle oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Suomen tuomioistuinlaitoksessa riita- ja rikosasiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa. Yleisinä alioikeuksina toimivat kärjäoikeudet, ylioikeuksina hovioikeudet ja ylimpänä asteena korkein oikeus.

Ratkaisutoiminnassaan tuomioistuimet antavat oikeussuojaa riita- ja hakemusasioissa ja tutkivat rikossyytteitä ja niihin perustuvia korvausvaatimuksia. Yhteiskunnan kannalta kokonaisuutena tuomioistuimet näin edistävät oikeusvarmuutta ja ylläpitävät yhteiskun- tarauhaa.

Oikeudenkäynti toteuttaa oikeusturvavoittoa siinä, että riitainen asia voidaan ratkaista tai rikossyyte tutkia oikeudenmukaiseksi järjestetyssä menettelyssä, joka on myös kohtuullisen nopea eikä aiheuta kohtuuttomia kustannuksia. Menettely on järjestetty myös niin, että asia mahdollisimman usein saadaan ratkaistua ensimmäisessä oikeusasteessa niin, että asianosaiset voivat jolleivät suorastaan hyväksyä ratkaisua ainakin vakuuttua sen perusteista niin, että alioikeuden ratkaisu jää lopulliseksi. Niitä tilanteita varten, jossa tämä ei kuitenkaan onnistu, on oltava mahdollisuus hakea muutosta ratkaisuun.

Muutosta hakemalla saatetaan alemman oikeuden ratkaisun oikeellisuus ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä mahdollisuus palvelee asianosaisen oikeusturvan toteutumista. Samalla ylemmät tuomioistuimet saavat tilaisuuden ratkaisuillaan ohjata lain soveltamista vastaavanlaisissa tapauksissa. Tämä edistää oikeusvarmuutta ja sitä kautta yhdenvertaisuutta oikeudenkäytössä.

Kärjäoikeudet käsittelevät ensimmäisenä oikeusasteena lähes kaikki riita- ja rikosasiat. Alioikeusmenettely riita-asioissa uudistettiin vuonna 1993 ja rikosasioissa vuonna 1997. Uudistuksissa siirryttiin suullispöytäkirjalliseen oikeudenkäynnistä menettelyyn, joka jakautuu valmisteluun sekä suulliseen, välittömään ja keskitettyyn pääkäsittelyyn, jossa muun muassa todistusaineisto otetaan välittömästi vastaan. Kärjäoikeusorganisaation ja -menettelyn kehittäminen on edelleen vi- reillä.

Kärjäoikeuksien ratkaisutoiminnan laatua voidaan pitää nykyisin hyvänä. Muutoksenhakujärjestelmän lähtökohtana täytyykin olla, että oikeudenhoidon painopiste on kärjäoi- keuksissa. Tavanomaisissa asioissa pääsään- tönä pitäisi olla, että kärjäoikeuden asian- mukaisen käsittelyn jälkeen tekemä perustel- tu ratkaisu jää lopulliseksi.

Asianosaisen oikeusturva edellyttää kuit- tenkin, että hänellä on ainakin kerran mah- dollisuus hakea muutosta tuomioistuimen ratkaisuun. Muutoksenhaku on ensiasteen oi- keudenkäyntiä täydentävä oikeusturvakeino. Oikeus hakea muutosta turvataan perustus- laissa ja rikosasioiden osalta myös ihmiso- keussopimuksissa.

Hovioikeudet ratkaisevat toisena oikeusaste- na tuomiopiiriinsä kuuluvien kärjäoike- uksien ratkaisusta tehdyt valitukset. Hovioi- keuksilla on myös eräitä muita lainkäyttöteh- täviä. Tämä esitys koskee ainoastaan hovioi- keuden toimintaa säännönmukaisena muu- toksenhakuasteena.

Hovioikeuden tärkein tehtävä on alioikeu- den ratkaisun oikeellisuuden kontrollointi asianosaisen muutoksenhaun johdosta. Hovi- oikeuden on tarkastettava, onko kärjäoikeu- den ratkaisu oikea, ja mikäli näin ei ole, muutettava ratkaisua tai kumottava se. Hovi- oikeus kontrolloi samalla kärjäoikeusmenet- telyn oikeellisuutta ja erityisesti sitä, että oi- keudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuk- set ovat täyttyneet. Tällä tavoin hovioikeus toteuttaa asianosaisten oikeusturvaa yksittäis- sissä asioissa. Hovioikeuden ratkaisu jää

useimmiten lopulliseksi, koska valittaminen korkeimpaan oikeuteen edellyttää valitusluvan saamista. Lupa myönnetään yleensä vain silloin, kun asiassa on tarpeen antaa ennakkoratkaisu asian yleisemmän merkityksen vuoksi. Käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden kontrollointi jää siten yleensä hovioikeuden varaan.

Muutoksenhaku on Suomessa perinteisesti ollut niin sanotusti appellityyppistä eli muutosta on voitu hakea sekä oikeus- että näyttökysymyksessä tehtyyn ratkaisuun. Hovioikeuden on näin ollen kontrolloitava myös käräjäoikeuden näytön arviointia.

Yksittäistapauksellisen oikeusturvan antamisen lisäksi hovioikeuden ratkaisut yhteistävä ja ohjaavat tuomiopiirin käräjäoikeuksien ratkaisutoimintaa, mikä edistää asianosaisten yhdenvertaisuutta. Hovioikeuden ratkaisulla voi olla merkitystä muullekin oikeusyhteisölle, joten hovioikeudet osallistuvat myös oikeusjärjestyksen kehittämiseen. Hovioikeuksilla ei kuitenkaan ole vastaavaa ennakkopäätöstuomioistuimen asemaa kuin korkeimmalla oikeudella.

Oikeudenkäynnillä käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa on paljon yhteisiä piirteitä. Molemmissa voi olla kysymys sekä tosiseikoista että asian oikeudellisesta luonnehdinnasta. Molempien ratkaisulla pyritään ensisijaisesti antamaan oikeussuojaa asianosaisille yksittäistapauksessa. Oikeudenkäyntimenettely molemmissa asteissa rakentuu keskityksen ja välittömyyden periaatteille. Pääkäsittelyssä asiat käsitellään suullisesti.

Käräjä- ja hovioikeusmenettelyssä ja menettelyn tavoitteissa on myös eroja. Käräjäoikeuden on tutkittava asiaan liittyvät asia- ja oikeuskysymykset alusta alkaen. Asianosaisten väliseen oikeussuhteeseen liittyvät tapahtumienkulut on selvitettävä. Myös asiaan liittyvät oikeudelliset kysymykset ja erimielisyydet on yksilöitävä viimeistään käräjäoikeudessa suoritettavassa asian valmistelussa. Siten kaikki ratkaisun osatekijät selvitetään käräjäoikeudessa.

Hovioikeus on sen sijaan ylioikeus, jossa oikeudenkäynti koskee käräjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa siltä osin kuin se on valituksessa riitautettu. Oikeudenkäynti hovioikeudessa ei ole uusi ja alusta alkava oikeudenkäynti, vaan sen pitäisi rakentua kä-

räjäoikeusmenettelyn ja käräjäoikeuden ratkaisun varaan. Valittajan tehtävänä on osoittaa hovioikeudelle tekemässään valituksessa, missä laajuudessa käräjäoikeudessa ratkaistu asia on otettava uudelleen tutkittavaksi.

Hovioikeudessa tarkastelun pitäisi kohdistua siihen, miksi käräjäoikeuden ratkaisu ei ole oikea. Valituksessa esitettävän argumentoinnin olisi kohdistuttava käräjäoikeuden tuomion perusteluja vastaan.

1.2. Hovioikeusmenettelyn kehittäminen

Oikeudenkäyntimenettelyn hovioikeudessa on mahdollisimman hyvin palveltava edellä mainittuja hovioikeuden tehtäviä, asianosaisten oikeusturvan toteuttamista sekä lainkäytön ohjaamista yleisemmin. Lähtökohta merkitsee, että virheellisiä käräjäoikeusratkaisuja ei saa jäädä lainvoimaisiksi. Näin toteutuu yksilöiden oikeusturva.

Nykyisessä hovioikeusmenettelyssä on jäljempänä jaksoissa 1.3. ja 2.1. tarkemmin kuvattuja ongelmia. On ilmeistä, että eduskunnalle jo annetussa hallituksen esityksessä oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (HE 83/2001 vp.) tehdyt ehdotukset ovat toteutettuinakin riittämättömiä poistamaan näitä ongelmia, joskin ehdotukset ovat oikean suuntaisia. Hovioikeusmenettelyä on tarpeen kehittää edelleen pidemmälle menevin muutoksin. Tämä uudistusehdotus perustuu seuraaviin lähtökohtiin.

Hovioikeusmenettelyn on joustettava nykyistä enemmän asian laadun mukaan. Kutakin asiaa on käsiteltävä siten kuin asianosaisten oikeusturvan toteutuminen siinä asiassa edellyttää. Kysymys on myös eri asioiden asianosaisten välisestä tosiasiallisesta yhdenvertaisuudesta. Koska hovioikeuksien voimavarat ovat rajalliset, tiettyyn asiaan tarpeettomasti käytetyt resurssit ovat vastaavasti pöassa asioista, joissa niitä tarvittaisiin.

Hovioikeusmenettelyssä on korostettava asianosaisten näkökulmaa ja vielä tätä laajemmin kansalaisnäkökulmaa. Huomioon on otettava paitsi muutoksenhakijan, myös käräjäoikeudessa voittaneen asianosaisten oikeusturva. Lisäksi on huomioitava se, miten käsittely hovioikeudessa vaikuttaa todistajien

asemaan.

Hovioikeuden kontrollitehtävän mukaisesti menettelyssä on korostettava piirteitä, jotka merkitsevät käräjäoikeuden ratkaisujen oikeellisuuden kontrollointia asioiden täydellisen uuden tutkinnan sijaan. Asioita ei pidä käsitellä hovioikeudessa samalla tavalla kuin käräjäoikeudessa ja ikään kuin käräjäoikeusvaihetta ei olisi ollutkaan. Käräjäoikeusmenettely, käräjäoikeudessa kertynyt oikeudenkäyntiaineisto ja käräjäoikeuden ratkaisu luovat perustan asian käsittelylle hovioikeudessa. Hovioikeuden on tutkittava asia valituksen edellyttämässä laajuudessa. Hovioikeusmenettelyn kontrollipiirteiden korostaminen vahvistaa myös instanssijärjestystä siinä mielessä, että kukin oikeusaste voi keskittyä sille kuuluviin tehtäviin. Tällä tavoin käräjäoikeuden asema ja merkitys tuomioistuintinjärjestelmässä korostuu.

Nykyisen hovioikeusmenettelyn perusongelma on se, että täysimittaisia suullisia pääkäsittelyjä joudutaan järjestämään myös asioissa, joissa se ei olisi tarpeen. Tällaisen valituksen käsitteleminen hovioikeuden pääkäsittelyssä on kyseenalaista käräjäoikeudessa voittanutta asianosaista kohtaan. Se merkitsee myös voimavarojen väärää kohdentamista.

Tavoitteena ei ole vähentää suullisten käsittelyjen määrää, vaan kohdentaa ne nykyistä paremmin. Suullisuus toteuttaa paitsi oikeudenkäynnin välittömyyttä, myös muun muassa julkisuutta ja kontradiktorisuutta. Suullisen käsittely tuo hovioikeusmenettelyn lähemmäksi asianosaisia ja lisää hovioikeuden ja asianosaisten välistä vuorovaikutusta. Muitakin asioita kuin niitä, joissa on kysymys suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta, on tarvittaessa käsiteltävä suullisesti hovioikeudessa silloin, kun se antaa kirjallista menettelyä paremmat edellytykset asian ratkaisemiseksi oikein.

Hovioikeuden on myös voitava kohdentaa voimavaransa niin, että se kykenee valvomaan oikeusvarmuuden toteutumista. Sellaisen asioiden, jotka ratkaistaan alioikeuksissa ongelmitta, käsittelyn laajaa toistoa hovioikeudessa on vältettävä silloin, kun epäilyksiä ratkaisun oikeellisuudesta ei ole. Alioikeusratkaisun lopputuloksen kontrolli riittää tällöin, ilman että asia on laajemmin käsiteltävä

uudelleen hovioikeudessa. Hovioikeuden toiminnan oikea kohdentaminen ylioikeustoista tutkintaa tarvitseviin asioihin myös estää oikeusasteen ruuhkautumisen ja edistää siten oikeudenmukaisuutta, erityisesti turvaa oikeudenkäynnin sujumisen kohtuullisessa ajassa. Voimavarojen kohdentaminen oikeisiin asioihin on lisäksi kustannustehokasta.

Hovioikeusmenettelyn on edelleen rakennettava suullisuus-, välittömyys- ja keskityseriaatteiden varaan niissä asioissa, jotka on tarpeen käsitellä suullisessa pääkäsittelyssä. Tätä edellyttää jo hovioikeusmenettelyn yhteensopivuus nykyisen alioikeusmenettelyn kanssa.

1.3. Hovioikeuskäsittelyn kohdentuminen

Suomen oikeuskulttuurille on ollut ominaista alttius hakea muutosta alioikeusratkaisuihin. Aikaisemmin, ennen alioikeusmenettelyn uudistamista asianosaiset saattoivat jopa ajatella, että alioikeusvaihe on vasta oikeudenkäyntiaineiston kokoamista ja että asian varsinainen oikeudenkäynti tapahtuu hovioikeudessa.

Nykyinen alioikeusmenettely täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Tuomarien, syyttäjien ja asianosaisten avustajien viime vuosikymmeninä tapahtuneen ammattitaidon kehittymisen myötä alioikeusmenettely johtaa yleensä asiallisesti perusteltuihin ja lopputulokseltaan oikeisiin ratkaisuihin.

Hovioikeuksien toimintaa koskevat luki tiedot vuodelta 2000 on esitetty muutoksenhakutoimikunnan osamietinnössä (komiteanmietintö 2001:10). Vuonna 2001 puolestaan ratkaistiin alioikeuksissa yhteensä 820 152 asiaa. Riita-asioita oli 148 786. Näistä oli muita kuin riidattomia summaarisia asioita 8 893. Lisäksi ratkaistiin 75 190 sellaista hakemusasiaa, joissa on valitusoikeus, maksukyvyttömyysasiat mukaan lukien. Rikosasioissa tehtiin muutoksenhakukelpoisia, muita kuin asioiden yhdistämistä koskevia teknisiä ratkaisuja 89 069. Syyte- tai lähestymiskieltoasioita koskevia pääasiaratkaisuja oli näistä 59 904.

Samana vuonna haettiin hovioikeudelta muutosta kaikkiaan 10 033 asiassa. Riita-asioista valitettiin 1 905, hakemusasioissa

1 283 ja rikosasioissa 8 845 asiassa. Rikosasioiden valituksia oli enemmän, 114 % edellisvuoteen verrattuna. Muutoksenhakuprosentti oli riita-asioissa 22, muissa hakemusasioissa 1 mutta maksukyvyttömyysmenettelyjä koskevissa 12 ja rikosasioissa 11. Tosi-asiallisesti riitaisissa tai kiistetyissä asioissa muutoksenhakualttius on tätäkin korkeampi, sillä luvut sisältävät myös alioikeudessa myönnettyjä vaatimuksia. Lisäksi riita-asiat päättyvät käräjäoikeuksissa nykyisin selvästi aiempaa useammin sovintoon.

Ottaen huomioon alioikeusmenettelyn viimeaikaisen kehityksen ja alioikeuksien ratkaisujen parantuneen tason, on ilmeistä, että osa muutoksenhakemuksista on sillä tavoin aiheettomia, että muutoksenhakija ei itsekään välttämättä pidä alioikeuden ratkaisua vääränä. Muutoksenhakija saattaa haluta tutkituttaa asiansa uudelleen hovioikeudessa varmuuden vuoksi, ikään kuin katsoakseen, voisiko hän saavuttaa valituksella jotakin etua. Tähän on saattanut vaikuttaa myös se, että hovioikeudet perinteisesti ovat valitusten johdosta tehneet korjailu- ja täsmennysluonteisia muutoksia alioikeuden ratkaisuihin, esimerkiksi seuraamukseen määrään, muuttamatta kuitenkaan ratkaisua merkittävästi. Pysyvä ongelma ovat ne muutoksenhakemukset, jotka tehdään vain rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämisen tarkoituksessa.

Hovioikeuksissa ratkaistiin vuonna 2001 kaikkiaan 11 736 asiaa, joista ensimmäisen asteen asioita oli 88. Ratkaisuista 11 648 annettiin siten muutoksenhakemuksiin. Näistä jätettiin tutkimatta 197 eli 2 %. Valitus jäi sillensä tai lausunnon antaminen raukesi 773 asiassa eli 7 %:ssa. Sovinto vahvistettiin 64 asiassa eli 1 %:ssa.

Vain epäolennaiselta osalta muutettiin ratkaisua 391 asiassa eli 3 %:ssa. Vain perusteluja muttei lopputulosta muutettiin 1 999 asiassa eli 17 %:ssa. Ratkaisua ei muutettu lainkaan 4 858 asiassa eli 42 %:ssa. Alioikeuden ratkaisun lopputulosta ei siten muutettu lainkaan tai sitä muutettiin vain epäolennaisesti 8 720 asiassa eli 75 %:ssa asioista.

Lopputulosta muutettiin merkittäväällä tavalla 2 928 asiassa, jotka edustavat 25 %:a valituksiin annetuista ratkaisuista. Muutos johtui näytön uudelleen arvioinnista 1 027 asiassa eli 35 %:ssa ja muusta syystä 1 901

asiassa eli 65 %:ssa.

Pääkäsittely toimitettiin vuonna 2001 hovioikeuksissa 2 980 asiassa eli 25 %:ssa 11 736 ratkaistusta asiasta. Vuoden 2002 arviona on, että pääkäsittely pidettäisiin 28 %:ssa asioista.

Pääkäsittelyistä pidettiin 77 % asianosaisen pyynnöstä ja 20 % hovioikeuden omasta aloitteesta todistelun uskottavuuden uudeksi arvioimiseksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n 1 momentin perusteella. Nämä runsaat 500 pääkäsittelyä on siis pidetty asioissa, joissa asianosaiset eivät ole pyytäneet pääkäsittelyn toimittamista. Pääkäsittelyistä 74 % pidettiin rikosasioissa ja 24 % riita-asioissa.

Pääkäsittelyn toimittamista koskevia pyyntöjä hylättiin 358, useimmiten eli 88 %:ssa tapauksista oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 §:n 2 momentin 6 kohdan nojalla selvästi tarpeettomana. Seuraavaksi yleisin syy oli se 4 kohdan mukainen peruste, että valitus on selvästi perusteeton. Sillä perusteeltiin 5 % pääkäsittelypyynnön hylkäämisratkaisuista.

Pääkäsittelyssä ratkaistuista 2 980 asiasta 846:ssa eli 28 %:ssa lopputulosta muutettiin näytön uuden arvioinnin vuoksi ja 328:ssa eli 11 %:ssa muusta syystä. Lopputulosta siis muutettiin kaikkiaan 39 %:ssa pääkäsittelyssä ratkaistuista asioista.

Tilastotiedot sisältävät useita tulkinnanvaraisuuksia. Muiksi kuin epäolennaisiksi muutoksiksi on usein tilastoitu esimerkiksi pienetkin teknisluonteiset täsmennykset ja korjaukset.

Tilastotiedoista ilmenee, että käräjäoikeuden ratkaisua on muutettu hovioikeuden pääkäsittelyssä ratkaistuissa asioissa useammin kuin muissa asioissa. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä suoraan johtopäätöstä pääkäsittelyjen tarpeellisuudesta yleensä. Voi olla, että pääkäsittelyyn on viety keskimääräistä useammin tapauksia, joissa tarve alioikeuden näyttöratkaisun muuttamiseen on ollut ennakoitavissa.

On ilmeistä, että hovioikeuden ratkaisutoiminta ja todelliset oikeussuojatarpeet eivät nykyisin välttämättä kohtaa. Hovioikeuteen valitetaan usein silloinkin, kun alioikeuden ratkaisu ja menettely ovat asianmukaisia. Voimassa olevassa laissa ei ole mahdollisuutta eriyttää asioiden käsittelyjärjestystä

sen mukaan, kuinka perustellusti valitus on tehty ja millainen tarve sen ylioikeustutkintaan siten on. Pääkäsittelyyn asia otetaan, jos asianosainen sitä pyytää tai kysymys on suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta. Viimeksi mainitussa tilanteessa pääkäsittelyä ei voimassa olevan oikeuden mukaan voida torjua selvästi tarpeettomana (KKO 1999:82), ja muutenkin vain hyvin rajoitetusti. Myös kirjallinen esittelymenettely on aina täystutkintaista.

Koska kaikki asiat käsitellään hovioikeudessa nykyisin yhtä seikkaperäisesti valitusten perusteltuisuudesta riippumatta, voimavaroja käytetään myös sellaisiin valituksiin, joista olisi jo käsittelyn aikaisemmassa vaiheessa nähtävissä, etteivät ne voi johtaa tulokseen. Erityisesti tällaisen asian käsitteleminen pääkäsittelyssä vie aikaa ja siten viivyyttää muiden valitusten käsittelyä hovioikeudessa.

Asian käsittely hovioikeudessa kesti vuonna 2001 keskimäärin lähes kahdeksan kuukautta. Lyhin käsittelyaika, viisi ja puoli kuukautta, oli Rovaniemen hovioikeudessa ja pisin, yhdeksän kuukautta Helsingin hovioikeudessa. Käsittelyajat ovat hovioikeusmenettelyn uudistamisen jälkeen pidentyneet. Vuonna 1998 keskimääräinen käsittelyaika oli alle kuusi kuukautta. Pääkäsittelyssä ratkaistuissa asioissa käsittelyajat ovat pitempiä kuin esittelystä ratkaistuissa asioissa.

Hovioikeuksien ruuhkautumisen välttämiseksi hovioikeuksien pääkäsittelyissä ei pitäisi laajamittaisesti käsitellä asioita, joissa se ei ole asianosaisten oikeusturvan kannalta tarpeen. Tarpeettoman laaja uusi käsittely aiheuttaa haittaa asianosaisille, erityisesti valittajan vastapuolelle, todistajille ja muille kuultaville sen vuoksi, että näiden henkilöiden on tultava pääkäsittelyyn uudelleen kuultaviksi. Myös kustannuksia aiheutuu turhaan, asiakohteisesti asianosaisille ja todistajille sekä toimintakustannuksia tuomioistuinalaitokselle.

Pääkäsittely ei myöskään aina paranna asian ratkaisuedellytyksiä. Jos ratkaisu riippuu suullisesta todistelusta, mahdollisuudet sen arviointiin ovat voineet olennaisesti heikentyä hovioikeuskäsittelyyn mennessä. Tapahutumista on kulunut aikaa ja todistelutarkoituksessa kuultavien muistikuvat ovat voineet heikentyä tai vääristyä. Kuultavia on myös

saatettu epäasiallisesti menetellen taivuttaa muuttamaan kertomuksiaan, erityisesti rikosasiassa langettavan tuomion saaneen vastaajan toimesta. Hovioikeuksien ruuhkautuminen ja asioiden käsittelyaikojen pidentyminen heikentävät suullisen todistelun laatua myös niissä asioissa, joissa todistelun uusi vastaanottaminen on tarpeen.

1.4. Erilaisia muutoksenhakujärjestelmiä

Seuraavassa tarkastellaan, miten muutoksenhaku on eri tavoin järjestettävissä ja miten kukin näistä malleista täyttää edellä todetut hovioikeusmenettelyn tavoitteet.

1.4.1. Täystutkinta kaikissa asioissa

Suomen voimassa olevan lain mukaan hovioikeus tutkii käräjäoikeudessa ratkaistun asian valituksessa vaadituilta osin uudelleen ja tekee kaikissa asioissa uuden ratkaisun. Kaikki valitukset etenevät siten täydelliseen tutkintaan, joka on joko kirjallinen tai asian laadun sitä edellyttäessä tai pyydettyäessä suullinen. Muutoksenhakujärjestelmä, jossa kaikki asiat otetaan rajoituksetta täystutkintaiseen käsittelyyn, on kansainvälisesti aivan poikkeuksellinen. Suomen lisäksi tilanne ei tiettävästi ole sama missään muualla Euroopassa.

1.4.2. Valitus- tai muutoksenhakulupa

Valituslupaa edellyttävässä menettelyssä asia voidaan saattaa tutkittavaksi muutoksenhakuuomioistuimessa vain, jos valittaja saa tähän luvan. Muutoksenhaun mahdollisuus ei näin ole suoraan avoinna valituslupaa edellyttävissä asioissa.

Eri maissa ja eri oikeusasteissa valituslupan myöntämisen perusteet voivat olla erilaisia. Haettaessa muutosta ylimmässä oikeusasteessa lupaperusteet ovat yleensä harkinnanvaraisia niin kuin Suomen korkeimmassa oikeudessa. Tarkoitus on, että ylin tuomioistuin voi valita tutkittavikseen ne asiat, joiden käsitteleminen siellä on perusteltua oikeusjärjestystä kehittävän ennakkoratkaisun saamiseksi. Korkein oikeus voi myöntää valituslupan ainoastaan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:ssä säädetyillä erityisillä perus-

teilla. Käytännössä merkittävin on niin sanottu prejudikaattiperuste. Se on olemassa, kun lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeitä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi.

Alioikeudesta ylioikeuteen muutosta haettaessa sitä vastoin perusteet ovat yleensä ehdottomia. Valituslupa on tällaisessa järjestelmässä myönnettävä, jos vaikuttaa siltä, että alioikeuden ratkaisu voi olla virheellinen. Tavallista myös on, että kaikki asiat eivät edellytä valituslupaa vaan järjestelmä on rajattu asioihin, joissa esimerkiksi taloudellinen intressi ei ole erityisen suuri tai rikosasiassa on tuomittu enintään sakkorangaistus. Tämän tyyppinen valituslupajärjestelmä on voimassa esimerkiksi Ruotsissa.

Hovioikeusmenettelyn uudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 33/1997 vp.) ehdotettiin vastaavanlaisen muutoksenhakulupajärjestelmän käyttöönottoa myös Suomessa pienehköissä riita- ja rikosasioissa. Muutoksenhakulupa olisi ollut myönnettävä, jos ilmenee aihetta kärjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen muuttamiseen, näytön uudelleen arvioimista varten kuitenkin ainoastaan, jos on perusteltua aihetta epäillä, että näyttö on arvioitu väärin. Muutoksenhakulupa olisi voitu myöntää myös niin sanotulla ennakkopäätösperusteella ja muusta painavasta syystä.

Eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt ehdotettua muutoksenhakulupajärjestelmää pitäen sitä muutoksenhakuoikeuden rajoituksena. Perustuslakivaliokunta katsoi edellä mainitusta hallituksen esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 9/1997 vp.), että muutoksenhakulupajärjestelmän noudattaminen jo hovioikeusasteessa ei sovi vaikeuksista suomalaisen oikeusperinteeseen, joskin ehdotettu järjestelmä olisi sinänsä toteuttanut oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan oikeuden hakea muutosta. Lakivaliokunta totesi mietinnössään (LaVM 19/1997 vp.) muun muassa, että kaikki valittajat ovat yhdenvertaisia, kun ei toteuteta muutoksenhakulupajärjestelmää. Valiokunta katsoi myös, että mikäli hovioikeudet ruuhkautuvat, on syytä tutkia uudelleen mahdollisuudet rajoittaa muutoksenhakua.

Valituslupajärjestelmän etuna olisi, että

asioita, joiden tutkimiseen muutoksenhakua ei ole edellytyksiä eikä tarvetta, ei otettaisi siellä käsittelyyn. Oikeudenkäynnin kokonaiskesto lyhenisi ja kustannukset vähenisivät. Alioikeuksien ratkaisutoiminta myös korostuisi, kun valituslupaa edellyttävissä asioissa niiden ratkaisut lähtökohtaisesti jäisivät lainvoimaisiksi. Tämä edistäisi oikeusvarmuutta siinä suppeassa mielessä, että asioissa saataisiin lopullinen ratkaisu mahdollisimman pian.

Hovioikeuden valituslupajärjestelmään voi liittyä myös epäkohtia. Jos valituslupan myöntäminen on harkinnanvaraista ja lupa myönnetään vain pienehkössä osassa asioista, oikeusvarmuus laajasti ymmärrettynä voi kärsiä niin, että virheellisiä ratkaisuja jää lainvoimaisiksi. Tällainen lupajärjestelmä ei siten sovi hovioikeusvaiheeseen, koska hovioikeuden tehtävänä on varmistaa, että sinne valitetut asiat on ratkaistu oikein.

Ongelmallista on myös valituslupan edellyttäminen vain joissakin asiaryhmissä. Siitä seuraa asianosaisten epäyhtenäisyyttä sen mukaan, millaisessa asiassa he hakevat muutosta. Tällöin voisi syntyä tilanteita, joissa samassa asiassa joku asianosainen tarvitsisi luvan ja toinen saisi asiansa suoraan ylioikeuden tutkittavaksi. Lisäksi asianosaiset voivat varallisuusasemansa mukaan kokea eri tavoin tiukoiksi asiassa kysymyksessä olevan etuuden tai rahamääräisen seuraamuksen arvon perustuvat lupaperusteet.

Erillinen valituslupavaihe myös välttämättä pidentää hovioikeuskäsittelyä ja lisää työtä asioissa, joissa lupa myönnetään.

1.4.3. Valitusten käsittelyn eriyttäminen

Sen varmistamiseksi, että pääkäsittelyyn tai muuten täystutkintaan otetaan hovioikeudessa juuri ne asiat, joiden tutkimiseen ylioikeudessa on aihetta asianosaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta, on käytettävissä myös sellainen menettely, jossa valitusta arvioidaan ensi vaiheessa siltä kannalta, onko kärjäoikeuden tuomion ja asiakirjojen valossa selvää, ettei valitus voi johtaa kärjäoikeuden ratkaisun muuttamiseen. Jos näin on, valitusta ei käsitellä enempää. Tällaista seulontamenettelyä käytetään Norjassa niissä rikosasioissa, joissa on kysymys enintään kuuden

vuoden vankeusrangaistuksesta. Norjan oikeusministeriön asettama tvistemålsutvalget on vuonna 2001 antamassaan mietinnössä (NOU 2001:32) ehdottanut sen käyttöönottoa myös riita-asioissa. Saksassa samanlainen menettely otettiin käyttöön riita-asioissa vuoden 2002 alusta lukien.

Tällainen menettely ei merkitse valituslupajärjestelmää. Asianosainen saa valituksensa aina hovioikeuden tutkittavaksi. Valituksessa ei tehdä erityistä valituslupahakemusta eikä asian tarvitse täyttää erityisiä valituslupaperusteita, joiden käsilläoloa tuomari tapausittain harkitsisi. Hänen tehtävänä on varmistua asian oikeasta ratkaisusta. Jos tämä on saavutettu jo alioikeudessa eikä sen ratkaisusta tehty valitus siten selvästikään voi menestyä, valituksen käsittely lopetetaan. Muut asiat, joissa käräjäoikeusratkaisun oikeellisuudesta ei heti ole saatavissa täyttä varmuutta, otetaan täystutkintaan.

Menettelyn etuna on, että sillä saadaan erotteluksi toisistaan asiat, joiden täystutkinta hovioikeudessa on perusteltua ja oikeusturvavasyistä tarpeen ja ne, joissa tätä tarvetta ei ole siksi, että käräjäoikeuden ratkaisu on selvästi oikea ja asian jatkokäsittely pääkäsitteilyssä tai esittelymenettelyssä merkitsisi ajan ja voimavarojen hukkaa.

Menettelyn on täytettävä perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamat vaatimukset. Tämä edellyttää yhtäältä sitä, että perustuslain takaama oikeus hakea muutosta turvataan. Toisaalta käsittelyjärjestyksen valintamenettelyn on oltava sellainen, ettei suullisen käsittelyn järjestäminen ole siinä ihmisoikeussopimusten mukaan välttämätöntä.

Menettely ei saa vaarantaa muutoksenhakijan oikeusturvaa. Oikeusturvatakeina olisivat ratkaisun kriteerit, ratkaisukokoonpano, äänestysäännöt ja jatkomuutoksenhakumahdollisuus.

Jos hovioikeus voi jo valituksen, käräjäoikeuden ratkaisun ja muun selvityksen perusteella todeta, ettei valitus voi johtaa käräjäoikeuden ratkaisun muuttamiseen, asiassa on käyty asianmukainen oikeudenkäynti myös muutoksenhakuasteessa. Käräjäoikeusmenettelyn merkitys korostuisi. Asianosainen ei enää voisi lähteä siitä, että hovioikeudessa joka tapauksessa järjestetään uusi täydellinen

tutkinta riippumatta siitä, edellyttävätkö oikeussuojatarpeet sitä. Täystutkintainen menettely hovioikeudessa olisi jatkossakin asian laadun mukaan pääkäsitteily tai esittely.

Menettely ei ole ristiriidassa myöskään todistelun välittömyyttä koskevien keskeisten periaatteiden kanssa, vaikka asiassa olisi kysymys suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta. Käsitteöjärjestyksestä tosin päätetään kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, mutta tässä vaiheessa arvioitaisiin vain, onko käräjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuutta syytä epäillä. Mikäli epäilystä ei ole, käräjäoikeuden näytön arviointiin voidaan luottaa ja jättää asia näin olleen käräjäoikeuden ratkaisun varaan (ns. luottamusperiaate). Jos sen sijaan valittaja pystyy horjuttamaan luottamusta käräjäoikeuden näytön arviointiin tai jos siihen ei voida riittäväällä varmuudella ottaa asiakirjojen perusteella kantaa, asia siirtyy täystutkintaan. Tällöin suullisen todistelun uskottavuutta koskevassa asiassa on järjestettävä pääkäsitteily, jossa tarpeellinen todistelu otetaan uudelleen vastaan.

2. Nykytila ja sen arviointi

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Hovioikeusmenettely on kokonaisuudessaan kuvattu yksityiskohtaisesti edellä mainitussa muutoksenhakutoimikunnan mietinnössä vuodelta 2001.

2.1.1. Muutoksenhaun ala ja rajoitukset

Muutoksenhausta käräjäoikeudesta hovioikeuteen säädetään oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa. Muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan hovioikeudelta valittamalla. Muutosta saa hakea rajoituksetta: pääasiaratkaisuihin aina ja useimpiin asian käsittelyn aikana tehtyihin ratkaisuihin samalla kuin pääasiaan. Käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään ratkaisuun, kuten erilaisiin väliaikaismääräyksiin, saa hakea muutosta erikseen valittamalla vain, jos se on nimenomaisesti sallittu. Oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n mukaan vasta pääasian yhteydessä haetaan muutosta myös päätökseen, jolla oikeudenkäynnin edellytyksiä koskeva väite on

hylätty.

Muutoksenhaku on niin sanotusti appelli-tyyppistä. Valituksen tutkittavaksi ottaessaan muutoksenhakutuomioistuimien antaa uuden asiaratkaisun, joka tulee alioikeusratkaisun sijaan siltä osin kuin sitä on muutettu. Muutosta voi hakea yhtä lailla oikeuskysymyksiin annettuihin ratkaisuihin kuin näytön arvioinnissa jutun tosiseikastosta tehtyihin ratkaisuihin.

Asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset voivat erikseen kirjallisesti sopia, ettei kukaan heistä hae muutosta. Sopimuksen on koskettava tiettyä riitakysymystä kokonaan tai osaksi. Asianosainen voi myös kaikissa asioissa valitusajan kuluessa kirjallisesti ilmoittaa tyytyvänsä käräjäoikeuden ratkaisuun joko kokonaan tai osaksi. Ilmoitus tehdään käräjäoikeudelle ja se on sitova. Käytännössä tällaisia tyytymisilmoituksia on tehty vähän.

2.1.2. Valituksen käsittelytavat hovioikeudessa

Voimassa olevassa laissa ei tehdä eroa muutoksenhakemusten käsittelylle hovioikeudessa esimerkiksi sen mukaan, onko kysymyksessä riita-, rikos- tai hakemusasia. Käsittelyjärjestykseen eivät vaikuta myöskään rikoksen vakavuus tai riita-asian varalisuusarvo.

Muutoksenhakemukset käsitellään pääsääntöisesti samalla tavoin riippumatta siitä, millaiset menestymisen mahdollisuudet kullakin valituksella vaikuttavat olevan. Tosin valitus, joka on niin puutteellinen, ettei se täydennettynäkään kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi hovioikeudessa, on jätettävä tutkimatta. Lisäksi selvästi perusteeton valitus voidaan hylätä heti vastausta pyytämättä. Säännösten soveltamisala on kuitenkin hyvin rajoitettu. Voimassa olevassa laissa ei siten ole mahdollisuutta valita asian laadun mukaan tarkoituksenmukaisinta käsittelytapaa.

Myös pääkäsittely on harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta järjestettävä, jos valituksessa sitä pyydetään. Viran puolestakin pääkäsittely on järjestettävä, jos hovioikeudessa on kysymys suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta.

2.1.3. Rikosasian vastaajan poissaolo

Valitus jätetään sillensä, jos valittaja on jäänyt pois hovioikeuden pääkäsittelystä. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 29 §:n mukaan katsotaan poisjääneeksi sellainen asianosainen, joka ilman laillista estettä jää henkilökohtaisesti tuomioistuimeen saapumaan määrätynä sinne tulematta, vaikka hän lähettäisi puolestaan asiamiehen. Säännöksiä tulkitaan niin, että hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti saapumaan määrätyn rikosasian vastaajan valitus jätetään sillensä, kun hän ei tule itse saapuville, vaan lähettää sijastaan asiamiehen (KKO 2000:44).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin toistuvasti todennut, että oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosasiassa kuuluu, että vastaaja saa puolustautua asiamiehen välityksellä, vaikka hänet olisi velvoitettu saapumaan henkilökohtaisesti asian käsittelyyn. Tuomioissaan Lala ja Pelladoah v. Alankomaat (valitukset 14861/89 ja 16737/90, tuomio 22.9.1994, 34 ja 40 kohdat) ja Van Geyseghem v. Belgia (valitus 26103/95, tuomio 21.1.1999, 33—35 kohdat) sekä viimeksi tuomioissa Stroek ja Goedhart v. Belgia (valitukset 36449, 36467 ja 34989/97, tuomio 20.3.2001) ihmisoikeustuomioistuin on lausunut, että rikosasian vastaajan poissaolo ei oikeuta epäämään häneltä puolustautumista asiamiehen välityksellä. Asian arvosteluun ei vaikuta se, onko poissaolo johtunut laillisesta esteestä ja onko asiaa siten saatavissa uusi käsittely. Myös se on merkityksetöntä, että vastaaja on alemmassa asteessa saanut asianmukaisesti puolustautua.

Van Geyseghem -tuomiossa oli kysymys takaisinsaannista ylioikeuden ratkaisuun, joka oli jo annettu valittajan poissaollessa. Takaisinsaantiasian käsittelyyn valittaja, joka oli rikosasian syytetty, lähetti sijastaan asiamiehen. Ylioikeus ”déclara l'opposition non avenue” / ”declared the application void” eli totesi, ettei takaisinsaantivaatimusta ollut laillisesti esitetty. Näin ollen menettely oli samankaltainen kuin Suomen käytäntö valituksen sillensä jättämisessä.

Tuomiossaan Eliazer v. Alankomaat (valitus 38055/97, tuomio 16.10.2001, 35 kohta) ihmisoikeustuomioistuin on toisaalta todennut, että ei ollut sopimusloukkaus, jos asia-

miestä kuultiin ja asia ratkaistiin tämän jälkeen.

Selostetun oikeuskäytännön valossa on tulokinnanvaraista, miten kuuluu suhtautua rikosasian vastaajan valitukseen, jos hän ei henkilökohtaisesti saapumaan kutsuttuna tule pääkäsittelyyn.

2.1.4. *Todistelutallenteiden käyttäminen hovioikeudessa*

Alioikeudessa todistelu on oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n mukaan äänitettävä ja 25 luvun 18 §:n mukaan äänite toimitettava valitusasiakirjojen mukana muutoksenhakuuomioistuimeen. Asiaa käsittelevän tuomioistuimen määräyksestä äänite saatetaan kirjalliseen muotoon 22 luvun 9 §:n mukaisesti. Näin menetellään käytännössä harvoin. Samoin voidaan menetellä asianosaisten tai muun henkilön pyynnöstä. Näillä tahoilla on lainkohdan mukaan mahdollisuus saada jäljennös äänitteestä. Asianosaisten avustajat usein tarvitsemltaan osin kirjoituttavat todistelu kirjalliseen muotoon äänitteeltä.

Todistelutallenteiden käytöstä hovioikeudessa ei voimassa olevassa laissa ole nimenomaisia säännöksiä. Hovioikeuksissa ei myöskään ole annettu erityisiä sisäisiä ohjeita, jotka koskisivat selon ottamista todistelutallenteista. Muutoksenhakutoimikunta lähetti korkeimmalle oikeudelle ja hovioikeuksille 2.2.2001 kyselyn, jonka tarkoituksena oli selvittää todistelutallenteiden käyttöä eri muutoksenhakutuomioistuimissa. Kyselyn tuloksia on selostettu muutoksenhakutoimikunnan osamietinnössä (s. 23 ja 24). Useissa kyselyyn saaduissa vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että tallenteiden käytöstä olisi tarpeen säätää tarkemmin laissa.

2.2. **Muutoksenhaun perus- ja ihmisoikeusulottuvuus**

2.2.1. *Perustuslakivaliokunnan kannanotot muutoksenhakuoikeudesta perusoikeutena*

2.2.1.1. Muutoksenhausta perusoikeutena

Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta. Säännös sisältyi aikaisemmin sellaise-

naan vuonna 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä säädettyyn hallitusmuodon 16 §:ään. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perusoikeussäännösten esitöissä ei käsitellä muutoksenhakumahdollisuudelle asetettavia sisällöllisiä vaatimuksia, kuten sitä, millaisiin ratkaisuihin on voitava hakea muutosta tai ovatko käsittely- ja pääasiaratkaisut tässä suhteessa eri asemassa tai voidaanko muutoksenhakumahdollisuuden kannalta tehdä eroa todistelu- ja lainsoveltamiskysymysten välillä. Myöskään sitä ei käsitellä, onko muutoksenhakuoikeuden järjestämisessä tarkoitettu voivan olla eroja yleisten tuomioistuinten ja hallintolainkäytön välillä esimerkiksi siinä suhteessa, kuinka monessa asteessa asia on voitava käsitellä. Myöskään muutoksenhakumenettelyn käytännön toteutukseen, esimerkiksi käsittelyn suullisuuden muutoksenhakuasteessa, ei ole otettu tarkemmin kantaa.

Muutoksenhakuoikeuden toteuttamistavat jäävät näin ollen laissa säänneltäviksi. Perustuslain 21 §:ssä tarkoitettuja nimenomaista mainintaa vaille jätettyjä muita oikeusturvatakeita olisivat esitöiden mukaan esimerkiksi käsittelyn suullisuus. Se, missä laajuudessa ja missä oikeusasteissa käsittelyn on oltava suullinen, jäisi niin ikään laissa säänneltäväksi.

2.2.1.2. Perustuslakivaliokunnan kannanotto ja muutoksenhakuoikeuden järjestämisestä

Perustuslakivaliokunta on vuodesta 1995 lukien antanut nelisenkymmentä mietintöä ja lausuntoa muutoksenhakuoikeudesta perusoikeutena. Perustuslain 21 §:n 2 momentin säännös koskee sekä yleisissä tuomiois-

tuimissa että hallintolainkäytössä noudatettavalle menettelylle asetettavia perustuslaillisia vaatimuksia. Pääosa perustuslakivaliokunnan kannanotoista on koskenut hallintolainkäyttöä, erityisesti muutoksenhakuoikeuden laajentamista siinä.

Muutoksenhakuoikeutta yleisissä tuomioistuimissa on koskenut vain kolme lausuntoa, joista tämän esityksen kannalta merkityksellisessä, hovioikeusmenettelyn uudistamista koskeneesta hallituksen esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 9/1997 vp) perustuslakivaliokunta ensinnä totesi, että ehdotetut säännökset suullisesta käsittelystä osataan edistävät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Valiokunnan lausunnon mukaan esityksessä ehdotettu, muutoksenhakulupamenettelyksi nimitetty järjestelmä, jossa hovioikeus kaksijäsenisessä kokoonpanossa tutkii, onko käräjäoikeuden ratkaisu lopputulos oikea, ja antaa siten asiassa aina asiaratkaisun, oli sinänsä riittävä seikka toteuttamaan hallitusmuodon 16 §:n 2 momentin mukaisen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan oikeuden hakea muutosta. Valiokunta katsoi ehdotetulla hovioikeusmenettelyn osittaisella keventämisellä voivan lisäksi ajan oloon olla myönteistä merkitystä sille silloisen hallitusmuodon 16 §:n 1 momentissa säädetyille oikeudelle, että jokainen saa asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa.

Esitykseen sisältyi ehdotus, että varallisuusarvoltaan alle 20 000 markan määräisiä asioita tai sakolla rangaistuja lieviä rikoksia ei olisi otettu tutkittavaksi, ellei olisi ilmennyt aihetta käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen muuttamiseen. Menettelyä olisi kutsuttu muutoksenhakuluvan myöntämiseksi. Valiokunta kuitenkin piti nimitystä epäonnistuneena siksi, että ehdotuksen mukaan hovioikeus olisi kuitenkin tutkinut käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuuden. Tämän vuoksi valiokunta ehdotti, että sääntelytapa ja käytetyt käsitteet tulisi arvioida uudelleen.

Varsinainen muutoksenhakulupajärjestelmä, jossa asian ottaminen hovioikeuden tutkittavaksi olisi harkinnanvaraista, ei valiokunnan mukaan soveltuisi aivan vaikeuksista Suomen oikeusperinteeseen.

Edelleen valiokunta piti välttämättömänä, että hovioikeuden sellaisesta päätöksestä, jota esityksessä sanottiin muutoksenlupahakemuksen hylkäämiseksi, aina ilmenisi hovioikeuden tutkineen asian ja hovioikeuden katsovan, että ei ole syytä muuttaa käräjäoikeuden ratkaisun lopputulosta. Kun hovioikeus ei ehdotetussa menettelyssä yleensä olisi ilmaissut kantaansa käräjäoikeuden ratkaisun perusteluihin ja sovellettuihin lainkohtiin, olisi valiokunnan mielestä myös tämän asianmukaista käydä selville hovioikeuden päätöksestä samoin kuin senkin, että nämä seikat jäisivät käräjäoikeuden ratkaisun varaan. Asialla oli valiokunnan mukaan valtiosääntöoikeudellista merkitystä, koska oikeus saada perusteltu päätös mainittiin erikseen hallitusmuodon 16 §:n 2 momentissa. Valiokunnan mielestä myös muutoksenhakulupahakemuksen johdosta annetuista hovioikeuden ratkaisuisista olisi tullut ilmetä perustelut joko toteamuksin lopputuloksen jäämisestä alioikeuden perustelujen varaan tai hovioikeuden niihin esittämin tarvittavin lisäperusteluin.

2.2.2. *Menettelyn suullisuus muutoksenhakuasteessa ja Euroopan ihmisoikeussopimus*

2.2.2.1. Muutoksenhakuoikeus

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/1990), jäljempänä EIS, 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Sopimusmääräys ei sellaisenaan edellytä missään oikeudenkäyntiasioissa mahdollisuutta hakea muutosta tuomioistuimen ratkaisuun (ks. esim. Tolstoy Miloslavsky v. Yhdistynyt kuningaskunta, valitus 18139/91, tuomio 13.7.1995, 59 kohta).

Rikosasioissa sopimusta on kuitenkin täydennetty seitsemännellä lisäpöytäkirjalla, jonka 2 artikla kuuluu seuraavasti:

”1. Jokaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus tutkittavaksi yleisessä tuomiois-

tuimessa. Tämän oikeuden käytöstä sekä käytön perusteista säädetään laissa.

2. Tähän oikeuteen voidaan tehdä poikkeuksia lain määrittämien vähäisten rikosten kohdalla tai tapauksissa, joissa ylin tuomioistuim on toiminut ensimmäisenä asteenä tai vapauttavan tuomion saanut henkilö on muutoksenhakuasteessa todettu syylliseksi.”

Lisäpöytäkirjan asettamat vaatimukset eivät mene erityisen pitkälle ja sopimusvaltioidelle on jätetty runsaasti liikkumavaraa muutoksenhakumahdollisuuden järjestämisessä. Muutoksenhaku voidaan kieltää kokonaan artiklan 2 kohdassa mainituissa tapauksissa. Niissäkin asioissa, joissa muutoksenhaun on oltava mahdollista, on muutoksenhaun tarkempi sisältö sopimusvaltioiden harkinnassa. Lisäpöytäkirjaa valmisteltaessa on otettu huomioon, että monissa sopimusvaltioissa on esimerkiksi muutoksenhakuperusteet rajoitettu oikeuskysymyksiin, tai asian saaminen ylemmän instanssin käsiteltäväksi edellyttää muutoksenhakulupaa. Tällaisten menettelyjen on katsottu tarjoavan lisäpöytäkirjan edellyttämän muutoksenhakumahdollisuuden. Samoin lisäpöytäkirjaa on tulkinnut Euroopan ihmisoikeustuomioistuim (EIT) tuomiossa *Krombach v. Ranska* (valitus 29731/96, tuomio 13.2.2001). Tuomiossa todetaan kuitenkin, että muutoksenhakuoikeudelle asetettujen rajoitusten täytyy palvella asianmukaisia päämääriä eikä niillä saada tehdä itse oikeutta tyhjäksi (tuomion 96 kohta).

Muutoksenhakumahdollisuus myös toteuttaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tavoitetta siinä, että niin kuin EIT on useissa ratkaisuisaan katsonut, ensimmäisessä oikeusasteessa tapahtuneet menettelyvirheet voivat korjautua muutoksenhakumenettelyssä (ks. esim. *Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta*, valitus 13071/87, tuomio 16.12.1992, 39 kohta).

2.2.2.2. Sopimuksen 6 artiklan ulottuminen muutoksenhakumenettelyyn

Delcourt v. Belgia -tuomion (valitus 2689/65, tuomio 17.1.1970) jälkeen on kuitenkin ollut selvää, että 6 artikla saattaa asettaa muutoksenhakumenettelylle vaatimuksia

silloinkin, kun ensimmäisen oikeusasteen menettely on ollut moitteetonta. Jos muutoksenhakumahdollisuus on, oikeudenkäyntiin myös ylioikeudessa sovelletaan 6 artiklan vaatimuksia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että menettelyn muutoksenhakuasteessa tulisi olla samanlaista kuin ensimmäisessä oikeusasteessa. Päinvastoin muutoksenhakumenettelyn erityispiirteet määräävät sen millaisia vaatimuksia 6 artiklasta on sille johdettavissa.

Muutoksenhakumenettelyn luonne saattaa olla sellainen, että 6 artikla soveltuu vain hyvin rajoitetusti tai ääritapauksessa ei lainkaan. Lainvoimaisiin tuomioihin kohdistuvien ylimääräisten muutoksenhakumenettelyiden kohdalla EIS:n soveltamiskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, ettei 6 artikla tule sovellettavaksi. Päätöksessään *Kuopila v. Suomi* (valitus 18291/91, päätös 13.10.1993) ihmisoikeustoimikunta totesi, että EIS tai sen lisäpöytäkirjat eivät vaadi sopimusvaltiota luomaan menettelyä lainvoimaisen tuomion purkamiseksi ja ettei 6 artikla tule sovellettavaksi menettelyyn, jossa vaaditaan lainvoimaisen tuomion purkamista. Sen sijaan valituslupamenettelyyn 6 artiklan on katsottu soveltuvan myöhemmin selostettavassa *Monnell ja Morris* -tuomiossa. Sama tulkinta on luettavissa myös tuomiosta *J.J. v. Alankomaat*, (valitus 21351/93, tuomio 27.3.1998, 39 kohta). Ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa ratkaisussa on 6 artiklan soveltumattomuuden tueksi nojaututtu siihen, ettei sopimusvaltioilla ylipäätään ole velvollisuutta sallia tämän tapaista muutoksenhakua. Varsinaisen muutoksenhaun ja rikosasioiden osalta tämä peruste ei edellä selostetun seitsemännen lisäpöytäkirjan 2 artiklan määräysten vuoksi voi tulla kyseeseen ainakaan ensimmäisessä valitusasteessa. Ei ole ajateltavissa, että jokin menettely yhtäältä täyttäisi lisäpöytäkirjan vaatimuksen muutoksenhakumahdollisuudesta, mutta toisaalta olisi luonteeltaan niin rajoitettu, ettei 6 artikla soveltuisi.

2.2.2.3. Suullisen istunnon tarve muutoksenhakuasteessa

EIS 6 artikla ei sisällä nimenomaista vaa-

timusta menettelyn suullisuudesta. EIT:n käytännössä suullisuutta on pidetty olennaisena osana oikeudenkäynnin julkisuutta, jonka sopimusmääräys erikseen turvaa. Esimerkkeinä voidaan mainita menettelyä alioikeudessa koskeva tuomio Barbera, Messegué ja Jabardo v. Espanja (valitus 10590/83, tuomio 23.9.1988, 89 kohta) ja muutoksenhakumenettelyä koskeva Tierce ym. v. San Marino (valitukset 24954, 24971 ja 24972/94, tuomio 25.7.2000, 95 kohta).

Julkisuuden painoarvo, kun kysymys on suullisen käsittelyn järjestämisestä muutoksenhakutuomioistuimessa, on ollut punnittavana muun muassa valituksissa, jotka koskivat Ruotsia. EIT totesi tuomioissaan (Helmers, valitus 11826/85, tuomio 29.10.1991, 36 kohta; Jan-Åke Andersson, valitus 11274/84, tuomio 29.10.1991, 27 kohta ja Fejde, valitus 12631/87, tuomio 29.10.1991, 31 kohta), että suullisen istunnon tarvetta harkittaessa on julkisuuden lisäksi otettava huomioon myös muut tuomioistuinlaitoksen toiminnalle asetettavat yleiset vaatimukset. EIT:n mukaan pyrkimys oikeudenkäynnin joutuisuuteen ja työpanoksen mielekkääseen kohdentamiseen oikeuttavat muutoksenhakuasteissa pelkästään kirjallisen menettelyn, jos ylioikeuden ratkaistavana olevat kysymykset eivät edellytä suullista oikeudenkäyntiä.

Valitustuomioistuimen tutkinnan rajat on saatettu jo lainsäädännössä asettaa siten, ettei suulliselle käsittelylle ole asianosaisen oikeusturvan näkökulmasta tarvetta. Jos muutoksenhakuperusteet on rajoitettu yksinomaan oikeusnormien oikeaan soveltamiseen, suulliseen käsittelyyn ei ole pakottavaa syytä. Tämän EIT on todennut muun muassa riitaasian käsittelyä koskeneessa tuomiossa Axen v. Saksa (valitus 8273/78, tuomio 8.12.1983) ja rikosoikeudenkäyntiä koskeneessa tuomiossa Sutter v. Sveitsi (valitus 8209/78, tuomio 22.2.1984). Näissä tapauksissa valittajien valitukset oli hylätty asiakirjojen perusteella. EIT katsoi, ettei suullinen käsittely olisi oikeuskysymyksiin rajoitetussa muutoksenhaussa tuonut mitään lisätakeita oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta. Näissäkin asioissa suullinen käsittely voi olla eduksi. Tuomiossa Tripodi v. Italia (valitus 13743/88, tuomio 22.2.1994) todetaan, että myös oikeudellisen argumentoinnin suullisel-

la esittämisellä on arvonsa, vaikkei pelkästään tästä syystä olekaan välttämätöntä järjestää istuntoa.

Myös kysymys valitusluvan myöntämisestä voidaan EIT:n mukaan ratkaista kuulematta syytettyjä henkilökohtaisesti. Tapauksessa Monnell ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta (valitukset 9562/81 ja 9818/82, tuomio 2.3.1987) oli kysymys valituslupahakemuksen käsittelystä ylioikeudessa. Hakijat oli erillisissä oikeudenkäynneissä tuomittu vankeusrangaistuksiin toinen murtovarkauksista, toinen huumausainerikoksesta. Kansallisen lain mukaan perusteettoman muutoksenhakulupahakemuksen esittäminen saattoi johtaa siihen, ettei tutkintavankeusaikaa ainakaan kokonaan luettaisi tuomitun rangaistuksen vähennykseksi. Hakijoiden valituslupahakemukset oli hylätty ja osa heidän tutkintavankeusajastaan jätetty lukematta rangaistusajaksi. Kansallisen oikeuden mukaan ylioikeus tutki lupaharkinnassa ensin, oliko valituksessa vedottu lain mukaisiin muutoksenhakuperusteisiin. Toiseksi harkittiin vedotun perusteen soveltuminen tapauksen olosuhteisiin. Luvan myöntäminen edellytti, että valituksessa oli tuotu esiin jotain asian ratkaisemiseen vaikuttavaa. Lupavaiheessa todistajia ei vielä kuultu. EIT:ssa oli kysymys siitä, oliko lupamenettelyssä loukattu valittajien oikeutta puolustautua henkilökohtaisesti. Tuomioistuin päätyi siihen, ettei näin ollut tapahtunut. Ratkaisu perustui erityisesti menettelyn "rajoitettuun luonteeseen". Tapauksessa Bulut v. Itävalta (valitus 17358/90, tuomio 22.2.1996, 42 kohta) korkein oikeus oli rikosasiassa hylännyt alioikeuden tuomarin esteellisyyteen perustuneen kantelun summaarisessa menettelyssä ilman istuntoa sillä perusteella, että kantelu oli ollut selvästi perusteeton. EIT viittasi menettelyn summaarisuuteen ja totesi, että menettely laatunsa puolesta rinnastui valitusluvasta päättämiseen. EIT ei katsonut menettelyn loukanneen syytetyn oikeuksia.

Täystutkintaisessa muutoksenhakumenettelyssä, eli menettelyssä, jossa asia saattaa tulla muutoksenhakuasteen tutkittavaksi täysin samassa laajuudessa kuin ensimmäisessä oikeusasteessa, valittajalla on lähtökohtaisesti ylioikeudessakin oikeus istuntokäsittelyyn, jossa hän saa tulla henkilökohtaisesti kuul-

luksi. Tämän peruslinjan EIT on muotoillut Ekbatani-tuomioissa (valitus 10563/83, tuomio 26.5.1988). Viimeaikaista käytäntöä edustaa edellä viitattu Tierce-tuomio.

Tämäntyyppisessäkin muutoksenhaussa saattaa yksittäisessä asiassa muutoksenhakemus olla sellainen, että se voidaan ratkaista asianmukaisesti ilman suullista käsittelyä. Ruotsia koskeneissa tuomioissa Jan-Åke Andersson ja Fejde EIT katsoi, ettei valittajan oikeuksia ollut loukattu, vaikka hovioikeudessa ei ollut järjestetty suullista käsittelyä. Molemmissa tapauksissa valittajat oli tuomittu muutaman sadan kruunun sakkoon rikoksista, joiden tunnusmerkistön täyttyminen oli asiallisesti riidatonta. Andersson oli ajanut traktorilla moottoritiellä, mutta hän kiisti syytteen väittäen tien laatua osoittavien liikennemerkkien puuttuneen, tai joka tapauksessa sään olleen niin sumuinen, ettei merkkejä voinut nähdä. Hän vaati hovioikeudessa suullista käsittelyä itsensä ja hänet moottoritiellä pysäyttäneen poliisimiehen kuulemiseksi. Fejden osalta oli kysymys ampumaseen luvattomasta hallussapidosta. Hänen kotoaan oli löytynyt ampumase, johon hänellä ei ollut aseenkantolupaa. Fejde oli kiistänyt syytteen väittäen, ettei ollut aseiden omistaja, ja että ase oli kuitenkin ampumakelvoton, kun siitä puuttui lukko-osa. Fejde oli vaatinut suullista käsittelyä itsensä ja yhden todistajan kuulemiseksi. Todistajan oli määrä kertoa aseiden käyttökeltomuudesta. Molemmissa tapauksissa hovioikeus oli hylännyt valituksen kirjallisessa menettelyssä, koska suullisen käsittelyn toimittaminen olisi ollut ilmeisen tarpeetonta kiistämiselle esitetyt perusteet huomioon ottaen. EIT piti näissä asioissa suullista käsittelyä tarpeettomana hovioikeuden ratkaistavina olevien kysymysten laatuun nähden.

Syytetyllä ja muilla asianosaisilla on lähtökohtaisesti laaja oikeus luopua oikeudestaan istutuskäsittelyyn ja henkilökohtaiseen kuulemiseen. Tämä luopuminen voi tapahtua myös hiljaisesti esimerkiksi niin, ettei istuntoa koskevaa vaatimusta esitetä, vaikka istunto kansallisten säännösten mukaan järjestetään vain vaadittaessa. Tällaiseen hiljaiseen luopumiseen EIT on ottanut kantaa muun muassa riita-asian käsittelyä korkeimmassa oikeudessa koskeneessa tapauksessa K.D.B.

v. Alankomaat (valitus 21981/93, tuomio 27.3.1998). Kuulemiseen saattaa EIT:n mukaan olla kuitenkin aihetta myös viran puolesta. Tapauksessa Kremzow v. Itävalta (valitus 12350/86, tuomio 21.9.1993) oli kysymys murhajutusta, jossa syytetylle oli tuomittu 20 vuoden vankeusrangaistus. Syyttäjä ja syytetty olivat valittaneet rangaistuksesta korkeimpaan oikeuteen. Syytetty oli myös kannellut tuomiosta väittäen, että asian käsittelyssä oli tapahtunut lukuisia menettelyvirheitä. Lisäksi kantelussa oli väitetty, että esitetystä todistelusta oli tehty vääriä johtopäätöksiä. Kantelussaan syytetty oli vaatinut saada esittää asiansa henkilökohtaisesti korkeimman oikeuden istunnossa. Tämän vaatimuksen korkein oikeus oli hylännyt. Korkeimmassa oikeudessa järjestettiin valituksen käsittelemiseksi istunto, jossa syytettyä edusti asianajaja. Korkein oikeus muutti rangaistuksen syyttäjän valituksesta elinkautiseksi viittaamalla rikoksen suunnitelmallisuuteen ja motiiveihin. EIT totesi valituksen osalta, että korkeimman oikeuden olisi tullut viran puolesta kuulla syytettyä henkilökohtaisesti, koska kysymys oli erittäin ankarista seuraamuksista ja korkeimman oikeuden arvioitavana olevat kysymykset edellyttivät syytetyn henkilön ja hänen motiivinsa arvioimista. Sinänsä EIT hyväksyi korkeimman oikeuden tulkinnan siitä, ettei kantelussa esitetty pyyntö henkilökohtaisesta kuulemisesta muodollisesti ulotunut valituksen käsittelyyn.

2.2.2.4. Istutuskäsittelyn sisältö

EIT pitää ylioikeudessa järjestettävän istunnon olennaisena sisältönä muutoksenhakijan henkilökohtaista kuulemistä. Rikosasian vastaajalla tulee tarvittaessa olla tähän mahdollisuus jo 6 artiklan 1 kappaleen sanamuodon mukaan, kun kysymys on häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Valittajan henkilökohtaisen kuulemisen tarvetta ei EIT:n mukaan vähennä se, että hänellä on mahdollisuus kirjallisessa muutoksenhakemuksessa yksityiskohtaisesti saattaa näkemyksensä ylioikeuden tietoon (ks. Belziuk v. Puola, valitus 23103/93, tuomio 25.3.1998).

Asianomistajan oikeus asiansa suulliseen käsittelyyn on Helmers-tapauksessa johdettu

sopimusmääräyksen edellisestä osasta (civil rights and obligations, droits et obligations de caractère civil) katsoen, että asianomistajan ajamassa rangaistus- ja siihen perustuvassa korvausvaatimuksessa oli kysymys hänen oikeudestaan "hyvään maineeseen". Suullisuuden vaatimus onkin lähtökohtaisesti sama eri menettely- ja lainkäyttölajeissa. Tämä ilmenee erityisesti kiinteistön pakkohuutokautasta tehdyn valituksen tuomioistuinkäsittelyä koskevasta ratkaisusta Håkansson ja Stursson v. Ruotsi (valitus 11855/85, tuomio 21.2.1990, 58—61 ja 64—68 kohta).

Syytetyn tai asianomistajan henkilökohtaisella kuulemisella on erityistä merkitystä rikosasiassa syyllisyyskysymystä ratkaistaessa. Kuulemiseen saattaa olla kuitenkin aihetta, vaikka ylioikeudessa ei olisi lainkaan kysymys syyksilukemisesta, vaan pelkästään rangaistuksen määräämisestä. Tapauksessa Pobornikoff v. Itävalta (valitus 28501/95, tuomio 5.7.1999, 29—32 kohta) murhasta elinkautiseen tuomittu Pobornikoff vaati korkeimmassa oikeudessa rangaistuksensa alentamista. Istunnossa häntä edusti asianajaja, eikä hän itse ollut edes pyytänyt saada olla käsittelyssä läsnä. Ihmisoikeustuomioistuin toisti Kremzov-tuomiossa lausumansa ja totesi, että kuulemiseen oli ryhdyttävä tarvittaessa viran puolesta. Kun kyseessä oli ankara seuraamus ja arvioitavana oli syytetyn henkilö sekä luonne, asian ratkaiseminen edellytti "henkilökohtaisen vaikutelman saamista". Tapauksessa Botten v. Norja (valitus 16206/90, tuomio 19.2.1996) oli ilmavoimien upseeria syytetty tuottamuksellisesta virkavelvollisuuksien rikkomisesta erään hukkumistapauksen yhteydessä. Syyte oli alioikeudessa tullut hylätyksi puuttuvan syyteyhteyden perusteella. Syyttäjä valitti asiassa korkeimpaan oikeuteen sillä perusteella, ettei laiminlyönnin rangaistavuus edellyttänyt siihen syy-yhteydessä olevaa vahinkoa. Korkein oikeus tuomitsi syytetyn 20 päivän ehdolliseen arestiin ja 5 000 kruunun sakkoon. EIT katsoi, että asialla oli ollut huomattava merkitys erityisesti syytetyn tulevalle virkauralle ja syytetyn kuulemisella olisi ollut merkitystä rangaistusseuraamusta määrättäessä.

Syytetyn ja muun asianosaisen kuulemisen lisäksi EIT:lla on ollut vain vähän sanottavaa

ylioikeudessa toimitettavan käsittelyn sisällystä. Ekbatani-tuomiossa todetaan, että syytetyllä oli oikeus saada itsensä lisäksi myös asianomistaja kuultavaksi hovioikeudessa. Hovioikeudessa nimettyjen uusien todistajien kuulemisesta ei ihmisoikeustuomioistuin lausu mitään. Myös Helmers-tuomiossa ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että valittajan lisäksi hovioikeudessa olisi tullut kuulla kahta vastaajaa. Näiden kahden ratkaisun perusteella ei voitane kuitenkaan päätellä, että muutoksenhakijalla olisi aina, tai edes pääsääntöisesti oikeus saada kaikki alioikeudessa kuullut henkilöt kuulluiksi uudelleen ylioikeudessa. Varsinkin Ekbatani-tuomiossa on ollut kysymys puhtaasti siitä, kumman asianosaisen kertomus pannaan tuomion perustaksi. Helmers-tuomiosta ei ole selvästi nähtävissä, minkä vuoksi myös vastaajia olisi tullut kuulla hovioikeudessa. Olennainen merkitys on ilmeisesti ollut sillä, että toisen vastaajan osalta syyte oli alioikeudessa hylätty ennakkoluonteisen oikeuskysymyksen perusteella, ja syyte tutkittiin vasta hovioikeudessa.

Selostetuissa ratkaisuisa ja EIT:n käytännössä muutoinkin käytetään todistelun välittömään vastaanottamiseen tai arviointiin viittaavia ilmauksia (direct assessment, direct observation). Tästä ei kuitenkaan tule tehdä sitä johtopäätöstä, että EIT olisi yleisesti omaksunut prosessioikeudessa tunnettua todistelun välittömyysperiaatetta vastaavan ajatustavan. Tapauksessa Foucher v. Ranska (valitus 22209/93, tuomio 18.3.1997, 32 kohta) ylioikeus perusti ratkaisunsa yksinomaan asiakirjaselvitykseen. Asiassa syytetyille oli vaadittu rangaistusta kahden luonnonpuiston vartijan loukkaamisesta ja uhkaamisesta. Vartijat olivat laatineet väitetystä teosta raportin, joka liitettiin oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Syytetyillä ei ollut asiassa asianajajaa. Kansallisen lainsäädännön mukaan vain asianajajalla oli ehdoton oikeus tutustua oikeudenkäyntiasiakirjoihin ennen oikeudenkäyntiä, eivätkä syytetyt pyynnöstään huolimatta saaneet asiakirjoja nähtäväkseen. Alioikeus jätti syyttäjän ja asianomistajien vaatimukset tutkimatta, koska syytetyillä ei ollut ollut asianmukaista mahdollisuutta valmistella puolustustaan. Syyttäjän ja asianomistajien valituksesta ylioikeus kumosi päätöksen ja

tuomitsi syytetyt. Ratkaisu perustettiin vartioiden laatimaan raporttiin. EIT katsoi asia-sa syytettyjen oikeuksia loukatun, kun he eivät olleet saaneet raporttia nähtäväkseen, eivätkä siten voineet valmistella puolustustaan. Sitä, että tuomio asiassa perustettiin oikeudenkäynnin ulkopuolella laadittuun "todistanlausuntoon" ei EIT lausunut mitään.

EIT on usein todennut, että kysymykset sallituista todistuskeinoista, todistelumenettelystä ja todistusharkinnasta jäävät kansallisen lainsäädännön varaan (ks. esim. Bricmont v. Belgia, valitus 10857/84, tuomio 7.7.1989, 89 kohta). Kuitenkin tapauksessa Vidal v. Belgia (valitus 12351/86, tuomio 22.4.1992) todettiin syytetyn oikeuksia loukatun, kun ylioikeus jätti kuulematta syytetyn nimeämät neljä todistajaa. Alioikeuden syytteestä vapauttama syytetty tuomittiin ylioikeudessa jutun asiakirjojen perusteella. Sopimusloukkauksen toteamisen kannalta ratkaisevaa oli, että syytetty tuli tuomituksi vasta ylioikeudessa, eikä kuulematta jättämistä ollut perusteltu mitenkään.

EIS 6 artiklan 3 kappaleen d kohdan mukaan syytetyn tulee saada kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, joita kuullaan häntä vastaan esitettyjen syytteiden tueksi, ja itse kutsua todistajia samoin edellytyksin ja samoissa olosuhteissa kuultaviksi kuin häntä vastaan kutsutut todistajat. EIT:n käytännössä ei tämän määräyksen perusteella ole kertaakaan todettu sopimusloukkausta tilanteessa, joissa asianosainen ei ole saanut ylioikeudessa enää uudelleen kuultavaksi todistajia, joita oli jo kuultu alioikeudessa. Sopimuskohdasta ei ole katsottu myöskään johtuvan, että asianosaisella olisi ehdoton oikeus esittää haluamaansa uutta näyttöä ylioikeudessa. Tarjottu uusi näyttö voidaan torjua, mutta ratkaisu on asianmukaisesti perusteltava (Pisano v. Italia, valitus 36732/97, tuomio 27.7.2000, 24 kohta).

Rikosasian käsittelystä ylioikeudessa on lausuttu, että rikosasian vastaajan nimeämät todiste voidaan jättää huomiotta, jos se on asiaan liittymätön tai muutoksenhakuasteessa tarjoaa vain aiheutodisteen asiasta, jota jo muun näytön perusteella voidaan pitää selvitettyinä (Brandstetter v. Itävalta, valitukset 11170/84, 12876/87 ja 13468/87, tuomio 28.8.1991, 49 kohta).

2.2.2.5. Johtopäätökset

EIT toistaa perusteluissaan säännönmukaisesti johdantolauseen, jossa se tiivistää suullista käsittelyä ja henkilökohtaista kuulemistä koskevien ratkaisujensa peruskriteerit (ks. esim. Josef Prinz v. Itävalta, valitus 23867/94, tuomio 8.2.2000, 34 kohta). EIT toteaa, että oikeus henkilökohtaiseen kuulemiseen vaikuttaa täydellä painollaan ensimmäisen oikeusasteen käsittelyssä. Toisessa oikeusasteessa kuulemisella ei välttämättä ole samaa merkitystä, vaikka tuomioistuimen tutkintavalta ulottuisi todistusharkintaankin.

Kuulemisen tarvetta harkittaessa on otettava huomioon menettelyn erityispiirteet ja se miten asianosaisen oikeudet on muutoin turvattu. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota siihen millainen merkitys jutun ratkaisemisella on asianosaiselle ja mihin kysymyksiin ylioikeus valituksen johdosta joutuu ottamaan kantaa. Varsinaiset asiaperustelut EIT:n tiukasti kulloisenkin jutun yksityiskohtiin. Siksi ratkaisujen perusteella voidaan kohtalaisella varmuudella ennakoita ainoastaan se, miten EIT suhtautuisi täsmälleen samassa menettelyssä käsiteltyyn toiseen asiaan. Niinpä itävaltalaista "Nichtigkeitsbeschwerde"-muutoksenhakukeinoja koskevan käytännön voi sanoa olevan jo vakiintuneen asiaa koskevien lukuisten ratkaisujen (esim. Kremzov) perusteella. Pääsääntöisesti näin yksiselitteistä ratkaisulinjaa ei ole nähtävissä.

Kirjallisen menettelyn hyväksymisen oikeuskysymyksiin kohdistuvassa muutoksenhaussa voisi yhtäältä perustaa tapauksiin Axen ja Sutter. EIT:n ratkaisu Botten tapauksessa kuitenkin varoittaa liian pitkälle menevistä yleistyksistä tässä suhteessa, koska kansallisen oikeuden näkökulmasta tämäkin menettely koski vain oikeuskysymyksiä. EIT:n ratkaisuja tarkasteltaessa on huomattava, ettei niitä ole kirjoitettu normeiksi tai tulkintaohjeiksi, joita voitaisiin sellaisenaan "soveltaa" myöhemmin kansallisissa tuomioistuimissa tai edes EIT:n omissa käytännöissä. Ratkaisuissa tuodaan esiin ne perusteet, jotka ovat käsillä olevan jutun kannalta olleet painavimmat. Sen vuoksi mitään vastakohtaispäätelmiä ei tule tehdä esimerkiksi siitä, että EIT jossain ratkaisussa painottaa valittajalle tuomitun rangaistusseuraamuksen anka-

ruutta. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö sama menettely voisi olla sakkojutussakin moitittavaa, mutta kun asian vakavuus eittämättä vielä korostaa syytetyn oikeuksien kunnioittamisen merkitystä, ei EIT jätä tätä mainitsematta.

Mielekäs muutoksenhakujärjestelmä edellyttää joustavuutta ja että kukin valitus voidaan käsitellä tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Menettelysäännöksiin sisältyvää harkinnanvaraa on käytettävä niin, että yksittäistapauksessa valitaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin siinä parhaiten turvaava käsitteilytapa. EIT:n nähdäänkin käytännössään edellyttävän, että kansallisen lainsäädännön menettelysäännöksiä sovelletaan niin, että niiden mahdollistamia käsitteilytapoja myös tosiasiassa hyödynnetään. Näin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö riippuu osaksi myös siitä, mitkä menettelyt ovat kansallisen lain mukaan mahdollisia. Esimerkiksi Kremzov-tapauksessa tuomioistuimelle suotu mahdollisuus kuulla syytettyä tarvittaessa viran puolesta oli olennainen osatekijä sopimusloukkauksen toteamisessa. Samoin ratkaisussa Pfeifer ja Plankl v. Itävalta (valitus 10802/84, tuomio 25.2.1992) kansalliset esteellisyysäännökset olivat merkittävässä osassa sopimusloukkauksen toteamisessa. On siis nähtävissä, että EIT edellyttää kansallisten tuomioistuinten myös käytännössä soveltavan niiden harkintaan jätettyjä asianosaisen oikeusturvaa edistäviä keinoja. Siksi oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudelle asetettava vaatimustaso ei välttämättä ole kaikissa asioissa jokaisessa sopimusvaltiossa sama.

2.3. Kansainvälinen vertailu

2.3.1. Ruotsi

Ruotsin alioikeus- ja muutoksenhakujärjestelmä on hyvin samanlainen kuin Suomen, mutta muutoksenhakumenettelyssä on myös joitakin eroja. Ruotsin vuonna 1948 voimaan tullut rättegångsbalken perustui alun perin hyvin tiukasti käsittelyn suullisuuden, välittömyyden ja keskityksen periaatteisiin. Laisa on säännökset sekä riita- että rikosasioiden käsittelystä. Vaikka suullinen pääkäsittely onkin hovioikeudessa pääsääntö, lakiin on ajan mittaan tehty jouston lisäämistä merkit-

seviä muutoksia, erityisesti lailla 1987:747, jolla laajennettiin kirjallisen menettelyn käyttöalaa ja vakinaistettiin mahdollisuus kuulla henkilöitä oikeudenkäynnissä puhelimitse.

Valitettaessa hovioikeuteen alioikeuden pääasiallisuudesta siihen ei ilmoiteta tyytymättömyyttä. Oikeudenkäyntivaihteen hylkäämistä tarkoitettiin ja erinäisiin muihin käsittelyratkaisuihin, kuten väliintulovalitusten hylkäämiseen, turvaamistointa koskevaan tai asiakirjan esittämistä koskevaan ratkaisuun, sitä vastoin ilmoitetaan. Tyytymättömyyttä on ilmoitettava istunnossa tehtyihin ratkaisuihin heti ja kansliapäätöksiin viikon kuluessa tiedoksi saannista. Käsitteilyratkaisuista valitetaan erikseen joko lain nojalla tai sen mukaan kuin tuomioistuin määrää. Jos valitus tehdään erikseen, asian käsittely odottaa valituksen ratkaisua oikeudenkäyntivaihteen hylkäämistilanteissa, muissa alioikeus päätää, jatkuuko asian käsittely valituksesta huolimatta. Valitusaika on lyhyempi kuin Suomessa, kolme viikkoa.

Käräjäoikeuden ratkaisusta valittaminen eräissä pieni-intressisissä asioissa edellyttää hovioikeuden myöntämää valituslupaa. Näitä ovat dispositiivisista riita-asioista ne, joissa riidan arvo ei ylitä lagen om allmän försäkringin (1962:381) 6 §:n mukaista, sosiaalivakuutuksen etuuksien laskennassa käytettävän, yleistä elinkustannustasoa kuvaavan ns. basbeloppetin määrää (36 900 kruunua v. 2001). Rikosasiassa valituslupa tarvitaan asiassa, jossa vastaajaa ei ole tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin sakkoon rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enintään kuusi kuukautta vankeutta. Valituslupan piirissä oleviin rikoksiin perustuvien korvausvaatimusten osalta valituslupan tarve määräytyy kuten riita-asia. Muista korvausvaatimuksista, tai jos valituslupa on rikosasiassa myönnetty, saadaan valittaa ilman lupaa samalla kun syyksilukemisesta.

Valituslupa voidaan myöntää, jos asian tutkiminen ylemmässä oikeudessa on tärkeää lainkäytön ohjaamiseksi tai jos ilmenee aiheetta muuttaa alioikeuden ratkaisun lopputulosta tai muuten on erityistä syytä tutkia valitus.

Ruotsissa valittajan vastapuoli saa vielä viikon kuluessa valitusajan päättymisestä itsekin valittaa alioikeuden ratkaisusta (vasta-

muutoksenhaku). Jos päävalitus peruutetaan tai muuten raukeaa, raukeaa myös vastamuutoksenhaku. Valitukseen vastaaminen tapahtuu hovioikeuden pyynnöstä ja sen asettamassa määräajassa.

Säännönmukaisesti valitus käsitellään suullisessa pääkäsittelyssä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista kirjallisessa menettelyssä pääkäsittelyä toimittamatta, jos asianosaiset ovat niin pyytäneet tai eivät ole asiaa tiedusteltaessa vastustaneet sen toimittamatta jättämistä. Rikosasiasa pääkäsittely voidaan lisäksi jättää toimittamatta, jos syyte hylätään, sen johdosta ei tuomita seuraamusta tai seuraamukseksi tuomitaan enintään sakkoa tai ehdollinen rangaistus tai niiden yhdistelmä. Jos pääkäsittelyä on pyydetty, se on järjestettävä, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Jos käräjäoikeus on ottanut vastaan suullista todistelua tai toimittanut katselmuksen, todistelu täytyy ottaa uudelleen vastaan hovioikeudessa vain, jos hovioikeus katsoo sillä olevan merkitystä asian selvittämisen kannalta (rättegångsbalkenin 35 luvun 13 §:n 2 momentti). Jos käräjäoikeuden pääkäsittelyssä on tietyn seikan osalta kuultu todistajaa tai asiantuntijaa tai asianosaista totuusvakuuksen nojalla taikka toimitettu katselmus ja jos asian ratkaiseminen myös hovioikeudessa riippuu tämän todistelun uskottavuudesta, käräjäoikeuden tuomiota ei saa tältä osin muuttaa ilman, että todistelu otetaan uudelleen vastaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Muutos voidaan kuitenkin tehdä todistelua uudelleen vastaan ottamatta, jos muutos on rikosasian vastaajan eduksi tai jos todiste on erityisestä syystä arvioitava toisin kuin mitä käräjäoikeus on tehnyt (lain 50 ja 51 luvun 23 §).

Ruotsin kuusi hovioikeutta ratkaisivat 21 740 asiaa vuonna 2000. Rikosasioita oli 35,6 ja riita-asioita 14,2 %. Puolet hovioikeusasioista koskee hakemusasioita. Pääkäsittely toimitettiin rikosasioista 66,3 ja riita-asioissa 32,9 % asioista. Ruotsissa pääkäsittely on säännönmukainen käsittelytapa. Pääkäsittely kesti keskimäärin 3 tuntia 7 minuuttia rikos- ja 4 tuntia 4 minuuttia riita-asiasa. Hovioikeuden uudelleen tutkimista rikosasioista käräjäoikeuden ratkaisua muutettiin 32 %:ssa.

Muutoksenhaun järjestämiseen käräjäoi-

keuden ratkaisuista on Ruotsissa kohdistunut muutospainetta, ja menettelyn uudistamisesta on laadittu useita ehdotuksia. Oikeusneuvos Bengt Lamben johdolla valmisteltiin vuosina 1993—1995 ehdotus hovioikeusmenettelyn laajoiksi uudistuksiksi (SOU 1995:124, Ett reformerat hovrättsförfarande). Ehdotuksista on toteutettu lailla 1999:84 erinäisiä pieni-
muotoisia tai teknisluonteisia.

Sitä vastoin RProp:een 1996/97:131 sisältyneitä ehdotuksia valituskiellosta vähäisimmässä riita-asioissa (rättegångsbalkenin 49 luvun ehdotettu 11 a §) ja yleisestä valituslupapaatimuksesta asian hovioikeustutkinnan edellytyksenä (ao. luvun ehdotettu 12 §) ei toteutettu, vaikka tämä valituslupa olisi aina myönnetty, jos olisi ollut aiheutta epäillä alioikeusratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta (ehdotettu 13 §). Hallituksen esitys peruutettiin sen valtiopäivillä kohtaaman vastustuksen vuoksi.

Oikeusministeriössä on virkatyönä valmisteltu uudistus (Ds 2001:36, Hovrättsprocessen i framtiden), jolla kaikissa riita-asioissa otettaisiin käyttöön valituslupajärjestelmä. Rikosasioiden valituslupajärjestelmään ei uudistuksessa puututa. Uudistuksella pyritään siihen, ettei käräjäoikeudessa oikein ratkaisuja asioita tarpeettoman laajasti tutkittaisi hovioikeudessa ja näin tuhlattaisi tuomioistuimien sekä asianosaisten voimavaroja. Jotta valituslupajärjestelmä ei johtaisi väärin ratkaisujen lopulliseksi jäämiseen, lupaperusteet on muotoiltu väljiksi. Lupa myönnetään, jos käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta on syytä epäillä tai jos sen oikeellisuudesta ei voida varmistua ilman asian varsinaista käsittelyä. Lupa voidaan myöntää myös periaatteellisesti tärkeän oikeuskysymyksen ratkaisemiseksi tai jos sen myöntämiselle on muu erityinen syy. Valituslupajärjestelmän laajentamisen ohella keskeinen uudistushanke on myös videonin hyödyntäminen suullisen todistelun tallentamisessa. Mikäli suullinen todistelu on alioikeudessa tallennettu videolle ja video on hovioikeuden käytössä, voitaisiin suullisen todistelun uudelleen vastaanottamisesta luopua, vaikka hovioikeudessa olisi kysymys tuon todistelun uskottavuudesta. Valmistavana toimenä on säädetty videonin käyttämisestä kokeiluluontoisesti eräissä tuomioistuimissa.

2.3.2. *Norja*

Norjassa on erilliset alun perin vuoden 1915 tvistemålsloven (voimassa vuodesta 1927) riita-asioiden ja vuoden 1981 straffeprosessloven (voimaan 1986) rikosasioiden käsittelyä varten. Lailla 1993:80 muutettiin 1.8.1995 lukien oikeusastejärjestys rikosasioissakin kolmiportaiseksi. Samalla otettiin käyttöön mahdollisuus ylioikeudessa lopettaa menestymisen mahdollisuuksia vailla olevan valituksen käsittely (avsiling, jäljempänä ”seulonta”). Tämä menettely koskee rikosasioita, joissa on vaadittu vankeusrangaistusta mutta vankeutta voi asiassa seurata enintään kuusi vuotta.

Rikosasiat käsitellään Norjassa ensimmäisenä oikeusasteena alioikeudessa, joka suurimmassa kaupungeissa on nimeltään byrett ja muualla herredsrett.

Alioikeuden pääasiaratkaisuun voi hakea muutosta sekä näyttö- että oikeusperustein valittamalla (anke) ylioikeudelta (lagmannsrett). Vähäisissä asioissa, eli niissä, joissa syyttäjä on vaatinutkin vain sakkorangaistusta, valittaminen edellyttää valituslupaa, joka voidaan myöntää vain erityisestä syystä.

Määräaika valituksen tekemiselle on 14 päivää. Muutoksenhakemus on säännönmukaisesti kirjallinen, mutta se voidaan tehdä suullisestikin. Erillistä tyytymättömyyden ilmoitusta ei tarvita. Valittajan vastapuolella on mahdollisuus vastamuutoksenhakuun samoin kuin Ruotsissa. Muutoksenhaussa ei noudateta reformatio in peius -kieltoa.

Muutoksenhakuperusteista riippuen puhutaan täydellisestä ja rajoitetusta muutoksenhausta (fullstendig / begrensed anke). Täydellisestä muutoksenhausta on kysymys silloin, kun valittaja riitauttaa alioikeuden syyllisyyskysymyksestä tekemän todistusharkinnan.

Asia käsitellään ylioikeudessa pääsääntöisesti suullisesti. Suullinen pääkäsittely voidaan jättää toimittamatta, jos alioikeuden ratkaisu on kumottava, syyksiluettu teko ei ole rangaistava tai on olemassa rangaistusvastuun poistava seikka taikka alioikeuden ratkaisua muutetaan syytetyn eduksi eikä syyllisyydestä esitettyjä todisteita ole arvioitava uudelleen. Syytetyn vahingoksi asia voidaan ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta, jos yli-

oikeus yksimielisesti pitää selvänä, että asiassa on sovellettu väärin rangaistuksen mittaamista tai muun oikeusseuraamuksen määrittämistä koskevia säännöksiä.

Pääkäsittelyn järjestäminen valituksen ratkaisemiseksi on poikkeuksetonta vakavimmissa rikosasioissa, eli niissä, joista voi seurata yli kuusi vuotta vankeutta. Ennen vuonna 1995 voimaan tullutta lainmuutosta nämä asiat käsiteltiin lagmansrettissä ensimmäisenä oikeusasteena.

Mainittuja vakavimpia rikosasioita lukuun ottamatta ylioikeudessa tarkastetaan muodollisten edellytysten lisäksi ensin valituksen ja jutun asiakirjojen perusteella, onko valitusta aihetta käsitellä pääkäsittelyssä. Ellei valituksella ole menestymisen edellytyksiä, voidaan asiassa tehdä kirjallisessa menettelyssä ratkaisu, jolla valitus ”seulotaan” pois enemmästä käsittelystä. Tämä on mahdollista yhtä lailla oikeus- kuin näyttökysymysten osalta. Kun alioikeudessa ei kuitenkaan tallenneta suullista todistelua pöytäkirjaan eikä äänitetä, on ylioikeudella todistusharkintaa koskevissa valituksissa heikommat edellytykset arvioida valituksen menestymisen edellytyksiä. Mikäli valituksen käsittelyn lopettaminen sen menestymisen mahdollisuuksien puuttumisen vuoksi ei ole selvää, asia siirretään pääkäsittelyyn. Syyttäjän muutoksenhakemukselta edellytetään vielä, että ylioikeudessa tehtävällä muutoksella olisi asiassa vähäistä suurempi merkitys. Seulontaratkaisun tekee kolme ylioikeuden tuomaria, ja se edellyttää yksimielisyyttä. Seulontaratkaisuun voi hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta (høyesterett) vain menettelyvirheen perusteella. Asiassa myöhemmin ilmenneen seikan perusteella ylioikeudelta voidaan pyytää kuitenkin asian uutta käsittelyä (omgjøring). Valituksen käsittely lopetetaan seulontavaiheessa eräistä muutoksenhakutuomioistuimista saadun tiedon mukaan noin 60 prosentissa menettelyn piirissä olevista rikosasioista. Täystutkintaisesti käsitelläänkin hovioikeuksissa vain harvoja rikosasioita, 426 tavallisessa ja 239 valamieskokoonpanossa vuonna 2000.

Ylioikeuskäsittelyn pääsääntöinen muoto on suullinen pääkäsittely. Kirjallista menettelyä käytetään lähinnä menettelyvirhekanteiden käsittelyssä. Pääkäsittelyssä noudate-

taan samaa järjestystä kuin rikosasian käsittelyssä alioikeudessa. Oikeudenkäynti on suullinen, keskitetty ja välitön. Jos valitus koskee näytön arviointia, asia on vedotussa laajuudessaan käsiteltävä pääkäsittelyssä täydelleen uudelleen. Jos vain osa todistusharkinnasta on riitautettu, todistelu voidaan rajoittaa tähän osaan. Alioikeudessa kuullun todistajan kertomus voidaan lukea oikeuden pöytäkirjasta sikäli kuin asianosaiset eivät vaadi häntä uudelleen kuultavaksi.

Alioikeuden riita-asiassa antamaan ratkaisuun voidaan Norjassa sekä tosiasia- että oikeuskysymysten osalta hakea muutosta ylioikeudelta. Vaaditaan kuitenkin valituslupa, jos valitus koskee alle 20 000 Norjan kruunun varallisuusarvoa. Valituslupan edellytyksenä on, että ratkaisulla on merkitystä laajemmin kuin vain käsillä olevassa asiassa tai että asialla on erityistä merkitystä valittajalle. Jos valitus voitaisiin riita-asiassa puutteellisena jättää tutkimatta tai on oletettavissa, ettei se muusta syystä menestyisi, valituslupaa ei myönnetä. Käytännössä lupa myönnetään vain harvoin. Lupahakemuksen ratkaisee kolme ylioikeuden tuomaria. Tähän ratkaisuun ei saa hakea muutosta.

Valitusaika on riita-asioissa kuukausi, tyytymättömyyttä ei ennakkoitena ilmoiteta, ja vastamuutoksenhaku on mahdollinen. Valitus voidaan riita-asioissakin periaatteessa tehdä suullisesti. Alioikeus, jonka ratkaisusta valitetaan, pyytää vastapuolelta vastauksen. Säännönmukainen vastausaika on kolme viikkoa.

Riita-asioissa ei ole rikosasioiden seulon-tamenettelyä vastaavaa tutkintaa ennen pääkäsittelyä. Valitukset käsitellään pääsääntöisesti suullisessa istunnossa. Lain soveltamista tai väitettyä menettelyvirhettä koskeva valitus voidaan kuitenkin ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Ennen pääkäsittelyä asia valmistellaan kirjallisesti. Myös valmistelutunnon järjestäminen on mahdollista, mutta usein valmistelu tapahtuu kirjallisesti ja puhelimitse. Pääkäsittelyssä valitus voidaan perusteettomaksi osoittautuva valitus hylätä jo käsittelyn alkuvaiheessa vastaanottamatta suullista todistelua. Tämä samoin kuin kirjallinen menettely on kuitenkin harvinaista. Norjan hovioikeuksissa käsiteltiin 1 741 riita-asiaa vuonna 2000.

Riita-asiain oikeudenkäynnin uudistamista varten asetettu komitea, tvistemålsutvalget on mietinnössään 20.12.2001 (NÖU 2001:32) ehdottanut, että rikosasioissa ylioikeudessa käytössä oleva valitusten seulon-tamenettely ulotettaisiin niihin riita-asioihin, jotka eivät jo ole vähäisiä asioita koskevan valituslupamenettelyn piirissä ja joiden raharvo ei myöskään ole huomattavan suuri. Ennen asian käsittelyn lopettamista seulon-tamenettelyssä valittajalle olisi varattava tilaisuus lausuman antamiseen. Valituslupaa edellyttävien asioiden piiriä laajennettaisiin korottamalla viisinkertaiseksi eli 100 000 kruunuun arvoraja, jota vähäisempien juttujen tutkiminen ylioikeudessa edellyttää valituslupaa. Kirjallisen menettelyn käyttöalaa ylioikeusmenettelyssä myös laajennettaisiin.

2.3.3. Tanska

Tanskassa on yksi prosessilajeille yhteinen oikeudenkäyntilaki, lov om rettens pleje, joka on tullut alun perin voimaan vuonna 1919.

Ensimmäinen oikeusaste rikosasioissa on yleensä alioikeus (byret). Törkeät rikosasiat, joissa kysymys on vähintään neljän vuoden vankeusrangaistuksesta, käsittelee ensimmäisenä oikeusasteena ylioikeus (landsret).

Alioikeuden tuomioon haetaan muutosta valittamalla (anke) ylioikeudessa. Muutoksenhaku on mahdollista sekä näyttö- että oikeuskysymysten osalta. Rikosasiassa vastaaja tarvitsee valituslupan, jos hänet on tuomittu enintään 20:een päiväsakkoon tai enintään 3 000 Tanskan kruunun määräiseen sakkoon. Valituslupaa pyydetään erityiseltä lautakunnalta (procesbevillingsnævnet), ja se voidaan myöntää, jos asia on periaatteellista laatua tai siihen on muuten erityisiä syitä.

Aika valituslupan pyytämiseen ja itse valituksen perille ajamisen on kaksi viikkoa tuomion julistamisesta. Valitus toimitetaan rikosasiassa viralliselle syyttäjälle suoraan tai ylioikeuden kirjaamon välityksellä. Tyytymättömyyttä ei erikseen ilmoiteta. Rikosasioissa on käytössä vastamuutoksenhaku, jonka määräaika on kaksi viikkoa valituksen tiedoksisaannista. Muutoksenhakemukseen vastataan ylioikeudessa tuomioistuimen pyynn-

nöstä. Kirjallisen vastauksen pyytäänsään ylioikeus asettaa vastauksen antamiselle määräajan, joka on tavallisesti kaksi viikkoa. Vastaus voidaan määrätä myös esitettäväksi suullisesti valmisteluistunnossa.

Valituksen käsittely ylioikeudessa määräytyy sen mukaan millä perusteella alioikeuden tuomioon haetaan muutosta. Valitus, joka perustuu siihen, että alioikeus on ratkaissut jutun syyllisyyskysymyksen väärin (fuldstændig anke), johtaa ylioikeudessa uuteen suulliseen oikeudenkäyntiin. Tällöin alioikeudessa kuultuja todistajiakin kuullaan uudelleen, jos syyttäjä tai syytetty on sitä vaatinut. Jollei todistajien uudelleen kuulemista vaadita, voidaan heidän alioikeudessa pöytäkirjatut lausumansa ottaa huomioon ylioikeudessa. Asiassa voidaan esittää myös uutta näyttöä. Muutoksenhaussa noudatetaan reformatio in peius -kieltoa. Lähtökohtaisesti menettely on suullista myös käsiteltäessä muutoksenhakemuksia, jotka perustuvat alioikeusmenettelyssä tapahtuneisiin oikeudenkäyntivirheisiin tai virheelliseen lain soveltamiseen (revisionanke) taikka koskevat vain seuraamuskysymystä (strafudmålingsanke). Viimeksi mainittuja muutoksenhakemuksia käsiteltäessä ei suullisen todistelun esittäminen yleensä ole kuitenkaan tarpeellista ja oikeus voi sallia kirjallisen menettelyn, jossa asianosaiset vain esittävät suullisen yhteenvedon.

Alioikeus on riita-asioissa pääsääntöisesti ensimmäinen oikeusaste. Ylioikeuden tasoinen SØ- og Handelsret käsittelee ensimmäisenä asteena merioikeusasioita ja erilaisia liike-elämän riitoja sekä maksukyvyttömyysasioita. Alle 100 000 Tanskan kruunun määräiset riidat se voi osoittaa alioikeudessa käsiteltäviksi.

Alioikeuden tuomiosta riita-asiassa valittamiseen tarvitaan erityisen lautakunnan myöntämä valituslupa, jos kysymys on enintään 10 000 Tanskan kruunun varallisuusarvosta. Valituslupa voidaan myöntää, jos asia on periaatteellista laatua tai siihen on muuten erityisiä syitä. Aika valitusluvan pyytämiseen ja itse valituksen perille ajamisen on riita-asiassa neljä viikkoa tuomion julistamisesta. Tyytymättömyyttä ei erikseen ilmoiteta. Valitus toimitetaan riita-asiassa muutoksenhakuasteeseen. Muutoksenhakutuomioistuin pyytää vastapuolelta vastauksen ja määrää,

esitetäänkö se valmisteluistunnossa vai toimitetaanko se kirjallisesti etukäteen. Tavallinen vastausaika on kaksi viikkoa. Vastaajan on toimitettava vastauksensa myös suoraan valittajalle.

Muutoksenhakemus käsitellään samoja menettelysääntöjä noudattaen kuin ensimmäisessä oikeusasteessa, eli asia valmistellaan kirjallisesti ja suullisesti, jonka jälkeen siinä toimitetaan suullinen pääkäsittely. Suullinen käsittely voidaan kuitenkin jättää toimittamatta, jos asianosaiset ovat tästä yksimieliset, tai kysymys olisi vain siitä, voidaanko valitus tutkia, taikka se asian laadun vuoksi muuten havaitaan tarkoituksenmukaiseksi. Kirjallisessa menettelyssä voidaan muuttaa myös alemman oikeuden näyttökysymyksestä tekemää ratkaisua.

Oikeusministeriön asettaman toimikunnan (Retsplejerådet) mietinnössä (Betænkning 1401/2001 — Reform af den civile retspleje I) on ehdotettu, että riita-asiat käsitelisi jatkossa ensimmäisenä oikeusasteena pääsääntöisesti byret.

2.3.4. Saksa

Saksassa tuli vuoden 2002 alusta voimaan uudistus, jonka mukaan riita-asioissa valitus jätetään tutkimatta, jos ylioikeus katsoo yksimielisesti, ettei valituksella ole menestymisen mahdollisuutta eikä asialla periaatteellista merkitystä eikä myöskään oikeuskehitys tai lainkäytön yhtenäisyys edellytä valituksen täystutkintaa. Muilta osin Saksan oikeuden osalta viitataan siihen, mitä muutoksenhakutoimikunnan osamietinnössä on esitetty (s. 39—41)

2.3.5. Ranska ja Yhdistynyt kuningaskunta

Oikeusvertaileva katsaus Ranskassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa, erityisesti Englannissa ja Walesissä, noudatettavaan muutoksenhakumenettelyyn sisältyy muutoksenhakutoimikunnan osamietintöön (s. 41—44).

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Tavoitteena täystutkinnan kohdentuminen oikeisiin asioihin ja keinot sen saavuttamiseksi

Hovioikeudella on vastuu toisaalta yksittäisten asioiden oikeasta ratkaisemisesta ja toisaalta oikeuskäytännön ohjaamisesta yleisesti. Lainsäädännöllä on turvattava, että hovioikeus voi asianmukaisesti täyttää nämä tehtävänsä ja keskittyä niihin.

Tämän esityksen tavoitteena on nykyisen hovioikeusmenettelyn eriyttäminen asioiden laadun perusteella asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä. Tavoitteena on myös, että hovioikeusmenettely aiheuttaisi asianosaisille ja todistajille nykyistä vähemmän kustannuksia, ajanhukkaa ja vaivaa. Hovioikeusmenettelyn olisi myös joustettava enemmän siten, että hovioikeuksien voimavarat kohdentuisivat niihin asioihin, joissa ne ovat tarpeen. Oikeudenkäyntien painopistettä siirretäisiin samalla kärjääoikeuteen.

Yksittäisen asian asianosaisten ja siinä kuultavien todistajien kannalta on tärkeää, että asiassa saadaan lopullinen ratkaisu mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Riita-asiassa voittopuoli pääsee näin oikeuksiinsa viivytyksettä. Rikosasian vastaajalle oikeudenkäynnistä aiheutuva epävarmuus ei saa kestää tarpeettoman pitkään. Myös rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän uskottavuuden kannalta on tärkeää, että rikoksen seuraamus vahvistetaan ja pannaan täytäntöön niin pian, että sen yhteys rikokseen hahmottuu tekijälle. Oikeudenkäynnin päättyminen kohtuullisessa ajassa on myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijänä asianosaisten merkittävä perus- ja ihmisoikeus.

Hovioikeuden sen tehtävän kannalta, että varmistetaan alioikeuskäytännön yhtenäisyys ja sitä kautta kansalaisten yhdenvertaisuus, on puolestaan tärkeää, että hovioikeudet viivytyksettä ja varmasti ratkaisevat asiat, joiden täysimittaiseen ylioikeustutkintaan on tosiasiallista tarvetta. Näitä ovat kaikki ne asiat, joissa alioikeusratkaisun oikeellisuudesta on epäilyä. Lisäksi yleisesti merkittävät,

muiden samanlaisten asioiden ratkaisua ohjaavat tai uuden lainsäädännön soveltamista koskevat asiat ovat tällaisia.

Jos asia epäilyksittä on ratkaistu alioikeudessa oikein ja asianmukaista menettelyä noudattaen, asianosaisten oikeusturva ei edellytä asian täysimittaista uutta tutkintaa hovioikeudessa.

Täystutkinnan kohdentamiseksi sitä tarvitseviin asioihin valitusten käsittelyä hovioikeudessa on eriytettävä. Kaikista valituksista tutkittaisiin ensin, onko valitus sellainen, ettei se selvästikään voi johtaa alioikeuden ratkaisun muuttamiseen. Jos näin on, asiaa ei käsiteltäisi enempää. Täystutkintaan eli asian laadun mukaan kirjalliseen esittelymenettelyyn tai pääkäsittelymuotoiseen suulliseen käsittelyyn otettaisiin kaikki valitukset, joita ei ensi vaiheessa ole seulottu pois. Täystutkintaista käsittelyä valmisteltaessa voitaisiin tarkentavasti rajata, miltä osiltaan asia tutkitaan uudelleen ja miltä osin valitusta ei käsitellä enempää.

Menettely ei merkitsisi muutoksenhakuoikeuden rajoitusta vaan hovioikeuden käsittelyjärjestyksen eriyttämistä asioiden laadun mukaan oikeudenmukaisesti. Lähtökohtana on valitusten ottaminen täystutkintaan.

Ehdotus koskisi kaikkia valituksia. Asianosaiset olisivat siten asiansa laadusta ja asianosaisasemastaan riippumatta yhdenvertaisessa asemassa. On harkittu myös sitä mahdollisuutta, että menettelyn piirissä eivät olisi esimerkiksi vakavimmat rikosasiat. Näin on säädetty Norjassa. Tätä ei kuitenkaan ehdoteta asianosaisten yhdenvertaisuuden vuoksi. Lisäksi tällaiset rajat ovat aina jossain määrin keinotekoisia ja kaavamaisia.

Ottamalla käyttöön vastamuutoksenhaun mahdollisuus varmistettaisiin se, että valitukset tehtäisiin muutoksenhaun tarvetta harkiten ja että tarvittaessa hovioikeus voisi tutkia asian avoimesti, sen määräämättä lopputulosta että vain toinen asianosainen on hakenut muutosta.

Hovioikeusmenettelyn tulee selvästi hahmottua muutoksenhakukäsittelyksi, jossa on kysymys alioikeuden ratkaisun tarkastelemisesta ja tarvittaessa korjaamisesta. Tämä lähtökohta käsittelylle todettaisiin nimenomaisesti laissa.

3.2. Keskeiset ehdotukset

3.2.1. Asioiden käsittelyjärjestyksen eriyttäminen

3.2.1.1. Käsittelyjärjestyksestä päättämisen perusteet

Menettely ehdotetaan järjestettäväksi niin, että hovioikeus tarkastaa valituksen perusteella käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden. Se tapahtuu lähinnä vertaamalla valitusta sen kohteena olevaan käräjäoikeuden ratkaisuun.

Käräjäoikeuden on huolellisesti perusteltava ratkaisunsa niin kuin oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:ssä säädetään. Perusteluissa on ilmoitettava, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu, sekä selostettava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Alioikeusratkaisujen perustelut ovatkin uutta oikeudenkäyntijärjestystä noudatettaessa kehittyneet ja myös näyttöratkaisut perusteltu havainnollisesti.

Vastaavasti hovioikeuteen tehtävässä valituksessa on oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:n mukaan erityisesti ilmoitettava perusteet, joilla muutosta vaaditaan ja miltä osin käräjäoikeuden ratkaisun perustelut ovat virheelliset, samoin kuin todisteet ja mitä niistä kullakin halutaan näyttää toteen toisin kuin käräjäoikeus on ratkaisussaan katsonut selvitetyn. Jollei valitus täytä näitä vaatimuksia, sitä kuuluu täydennyttää oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 1 §:n mukaan. Tällainen täydennys koskisi myös valituksia, joiden käsittely sitten kuitenkin päättyy.

Valitusten käsittelyn eriyttäminen ei sinänsä edellytä valitusten laajentamista nykyisestä. Pyrkimys saada asia täystutkintaiseen menettelyyn saattaa kuitenkin käytännössä johtaa valituksen perusteellisempaan valmisteluun ja siten lisätä valituskirjelmän laatimisen edellyttämää työtä. Tarvetta valituksen laajentamiseen nykyiseen verrattuna voi aiheuttaa se, että esityksessä ehdotetaan poistettavaksi oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:n 3 momentissa sallittu mahdollisuus kirjoittaa suppea valitus silloin, kun asiassa

pyydetään pääkäsittelyä. Toisaalta valituskirjelmässä pitäisi kuitenkin nykyistä paremmin pystyä keskittymään ja syventymään käräjäoikeuden ratkaisun riitautettuihin kohtiin ilman, että asiaa tarpeettomasti toistetaan muilta osin.

Vastausta ei yleensä pyydetä ennen käsittelyjärjestyksestä päättämistä. Jos valitus arvioitaisiin sellaiseksi, joka ei voi johtaa tulokseen, ja sen käsittely lopetettaisiin, vastaus olisi ollut tarpeeton ja siitä aiheutunut turhia kustannuksia sen antaneelle vastapuolelle. Ensisijaista onkin, että se, ettei valituksella ole mahdollisuutta tulla hyväksytyksi, ilmenee siitä itsestään verrattuna käräjäoikeuden tuomioon. Näin vastauksen pyytäminen ei läheskään aina kuuluisi tähän käsittelyvaiheeseen, vaan tarve vastauksen saamiseen on oikeastaan osoitus siitä, että valitus antaa aiheen siinä vedotun kysymyksen perusteellisempaan käsittelyyn. Vastaus voitaisiin kuitenkin pyytää, jos tämä edistää asian käsittelyä. Näin voi olla esimerkiksi jos valituksessa on vedottu uusiin seikkoihin ja on epäietoista, voivatko ne olla merkityksellisiä.

3.2.1.2. Käsittelyjärjestyksen valinnan kriteerit

Käsittely lopetettaisiin, jos siinä on selvinnyt, että valitus ei voi johtaa käräjäoikeuden ratkaisun muuttamiseen, niin että valitus osaksikaan johtaisi vaadittuun tulokseen tai että käräjäoikeuden ratkaisua olisi viran puolesta huomioon otettavassa suhteessa korjattava tai että se olisi menettelyvirheen johdosta poistettava. Jos käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuteen ei voida ottaa kantaa riittävällä varmuudella ilman valituksen täystutkimusta, käsittelyä on jatkettava siinä.

Menettelyä ohjaisi siten se kriteeri, että virheellisiä ratkaisuja ei saa jäädä lainvoimaisiksi hovioikeuden tutkittaviksi saatetuissa asioissa. Hovioikeudessa tarkasteltaisiin käräjäoikeuden ratkaisun ja menettelyn oikeellisuutta ennen muuta siltä kannalta, ovatko ne voimassa olevan oikeuden kannalta hyväksyttäviä.

Laissa ei tämän lähemmin säänneltäisi, missä eri tilanteissa valitus kuuluu täystutkintaan. Tällaiset perusteet eivät toisi uutta

sisältöä pääsääntöön, käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuudesta vakuuttumatta jäämisen lisäksi. Siten esimerkiksi peruste, jonka mukaan täystutkintaan ryhdytään, jos käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuudesta ei muuten voida varmistua, kuuluu jo pääsäännön alaan.

Myöskään ennakkopäätöksen tarvetta ei laissa erikseen mainittaisi täystutkinnan perusteena. Jos oikeuskäytäntö on valituksessa tarkoitettussa kysymyksessä epäyhtenäistä tai jos on muu ennakkopäätöksen tarve, valitusta ei yleensä voida pitää siten aiheettomana, että sen käsittely voitaisiin lopettaa.

Jos asiassa olisi harkinnanvaraisessa suhteessa, esimerkiksi rangaistuksen mittaamisen osalta, voitu tuomita hiukan toisinkin, mutta myös käräjäoikeuden ratkaisu on hyväksyttävä, valitusta ei tarvitsisi käsitellä enempää. Käsittely olisi mahdollista lopettaa myös silloin, kun korjattavaa olisi vain käräjäoikeuden tuomion perusteluissa, muttei lopputuloksessa.

Oikeusturvanäkökohtien vuoksi voitaisiin aiheettomaltakin vaikuttava valitus ottaa täystutkintaiseen käsittelyyn. Tällaista tarvetta voisi olla esimerkiksi törkeissä rikosasioissa silloin, kun kysymys on vastaajan syyllisyydestä. Asian merkitys asianosaiselle olisi muutoinkin otettava huomioon. Valituksen aiheettomuutta rikosasiassa harkittaessa valittajana olevaa vastaajaa suojaa tavalliseen tapaan noudatettava puolustuksen suosimisen periaate.

Menettely olisi joka tapauksessa harkinnanvaraista siinä mielessä, että hovioikeudella olisi aina oikeus ottaa asia täystutkintaan.

Sen arvioiminen, kuinka usein valituksen käsittely lopetettaisiin valitusta täystutkintaan ottamatta, on vaikeaa. Taustatiedoiksi näiden asioiden osuuden arvioimiselle on esitettävissä lähinnä tilasto ratkaisujen muuttumisesta hovioikeudessa. Vuonna 2001 hovioikeuksissa ratkaistiin 11 736 asiaa. Ratkaisua ei muutettu lainkaan 4 858 asiassa eli 42 %:ssa. Lukujen valossa voitaisiin otaksua, että valituksista mahdollisesti noin 30 %:n käsittely lopetettaisiin ennen täystutkintavaihetta. Pitkällä aikavälillä järjestelmä vaikuttaisi ilmeisesti niin, että vailla menestymisen mahdollisuutta olevia valituksia pidättäydyttäisiin tekemästä.

3.2.1.3. Näyttöratkaisut

Kuten lakivaliokunta on todennut hovioikeusmenettelyn uudistamista koskevasta vuoden 1997 hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä, niin silloin kun käräjäoikeuden tuomio näytön arvioinnin osalta on luotettava, ei ole selvää, että hovioikeus voi päätyä oikeampaan ratkaisuun kuin mihin käräjäoikeus on päätenyt. Erityisesti valittajan vastapuolen oikeusturva ja oikeusvarmuus laajemminkin edellyttävät, että ilman menestymisen mahdollisuutta tehty valitus ei johda asian täysimittaiseen uuteen käsittelyyn pelkästään siksi, että valituksessa ylimalkaisesti tai muuten perusteettomasti riitautetaan käräjäoikeuden asianmukainen todistusharkinta.

Asiassa, jonka ratkaiseminen riippuu todistelun uskottavuudesta, on oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n mukaan lähtökohtaisesti järjestettävä pääkäsittely ja otettava todistelu uudelleen vastaan. Näissä asioissa valituksen käsittely voitaisiin lopettaa ilman pääkäsittelyä vain silloin, kun käräjäoikeuden arvio näytöstä on niin yksiselitteinen, ettei valitus voi horjuttaa luottamusta siihen. Tilanne on tämä, jos valituksessa ei esitetä sellaisia perusteita, joiden perusteella heräisi epäilyksiä käräjäoikeuden näytön arvioinnin virheellisyydestä. Toisin olisi sen sijaan, jos todistusharkinnan oikeellisuuteen ei voitaisi ottaa riittävällä varmuudella kantaa ilman asian täystutkintaa.

3.2.1.4. Ratkaisu käsittelyjärjestyksestä

3.2.1.4.1. Ratkaisuehdotus tai tuomarien välitön ratkaisu

On perusteita sekä sen tueksi, että ratkaisu käsittelyjärjestyksestä tehdään esittelystä että sille, että tuomarit välittömästi ottavat itse selon asiasta. Menettelyä kohtaan tunnettavan luottamuksen kannalta voisi olla eduksi, että tuomarit tekevät seulontaratkaisun omakoh-taisen välittömän oikeudenkäyntiaineistoon perehtymisen perusteella eivätkä esittelystä.

Toisaalta esittelijä ratkaisuehdotuksen valmistellessaan esittää valitusvaatimukset havainnollisesti ja systemaattisesti sekä selvittää asian tosiseikaston ja oikeudellisen arvioinnin hovioikeuden jäsenten ratkaisun tuki-

aineistoksi ja esittää oman perustellun ehdotuksensa ratkaisuksi. Hyvin toteutettuna menettely tehostaa asioiden käsittelyä. Esittelijän tehtävät ovat myös tärkeä kouluttautumismuoto tuomarin työhön. Tässä tarkoituksessa on tulevaisuuden tuomarien ammattitaidon kannalta eduksi, että esittelijän toimenkuva on monipuolinen.

Niinpä ehdotetaan, että käsittelyjärjestyksestä voidaan päättää esittelystä tai ilman esittelyä, tapauskohtaisesti valiten. Erityisesti, kun valmistelusta vastaava jäsen suoraan näkee, että asia kuuluu täystutkintaan, hän voi todeta tämän ja jatkaa valmistelua tarvitsematta esittelyttä asiaa.

3.2.1.4.2. Hovioikeuden kokoonpano

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan hovioikeus on säännömukaisesti päätösvaltainen kolmijäsenisenä. Jäsenet voivat olla vakinaiseen tuomarinvirkaan nimitettyjä tai määräajaksi nimitettyjä tuomareita.

Hovioikeuslain 9 §:n mukaan hovioikeus on säännöksessä mainituissa pienehköissä asioissa päätösvaltainen myös kolmijäsenisessä kokoonpanossa, johon kuuluu kaksi jäsentä ja esittelijä.

Sanotut säännökset päätösvaltaisuudesta tulisivat sovellettaviksi myös käsittelyjärjestyksestä päätettäessä. Kevennetty kokoonpano olisi toimivaltainen niissä asioissa, joissa se voi ratkaista valituksen täystutkinnassakin.

Jotta käsittely etenisi sujuvasti, laissa mahdollistettaisiin lisäksi, että valituksen käsittelyn jatkamisesta täystutkinnassa voisi päättää yksikin hovioikeuden jäsen. Ratkaisu ei sisällä hovioikeuden lopullista kannanottoa vaan koskee vain käsittelyn järjestämistä. Siksi kenenkään oikeusturva ei vaarannu siitä, että tämän valittajalle myönteisen käsittelyratkaisun tekee valmistelusta vastaava jäsen yksin.

3.2.1.4.3. Yksimielisyyden ratkaisusta

Erityinen oikeusturvata menettelyssä olisi, että valituksen käsittely ilman täystutkintaa voitaisiin lopettaa vain hovioikeuden kolmen jäsenen yksimielisellä päätöksellä. Yksimielisyyksivaatimus varmistaa sen, että näin päättyy vain niiden valitusten käsittely, jotka sel-

västikään eivät voi johtaa tulokseen. Sama edellytys on voimassa Norjassa.

3.2.1.4.4. Käsittelyn eriyttäminen osittain

Valituksen jonkin osan käsittelyn lopettaminen voi olla tarpeen asiassa, jossa jotkin vaatimukset ovat aiheettomia ja toiset täystutkintaa hovioikeudessa edellyttäviä. Näin voidaan menetellä myös Norjan rikosprosessilain mukaan. Asiaa käsitellään lähemmin oikeudenkäymiskaaren 26 lukuun ehdotettavan 2 a §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa.

3.2.1.4.5. Ratkaisun perustelut

Perustuslain 21 §:n 2 momentissa säädetään perusteluvollisuudesta. Perustuslakivaliokunta arvosteli lausunnossaan (PeVL 9/1997 vp.) hovioikeusmenettelyä koskevaa hallituksen esitystä siitä, että muutoksenhakuluvan hylkäävää päätöstä ei olisi tarvinnut perustella. Myös jatkomuutoksenhaun kannalta on tarpeen ja ihmisoikeussopimuksen vaatimusten mukaista, että ratkaisu on perusteltu. Perustelujen laajuudesta tuolloin ehdotetussa muutoksenhakulupamenettelyssä valiokunta totesi lausunnossaan, että lupahakemuksen hylkäävistä ”ratkaisusta tulee ilmetä perustelut joko toteamukseen lopputuloksen jäämisestä alioikeuden perustelujen vaaraan tai hovioikeuden niihin esittämin tarvittavin lisäperusteluin”.

Nyt ehdotettavassa mallissa, jossa otetaan kantaa siihen, edellyttääkö valitus täystutkintaista käsittelyä hovioikeudessa vai onko alioikeuden ratkaisu selvästi oikea niin, ettei sitä tarvitse muuttaa, riittäisi suppeat perustelut. Myös voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 16 §:n mukaan hovioikeuden ratkaisu, jolla pysytetään käräjäoikeuden ratkaisu ja sen perustelut, voidaan kirjoittaa suppeasti ja kaavamaisesti.

Asian käsittelyjärjestyksestä tehtävää ratkaisua ei kutsuttaisi tuomioksi. Tätä nimitystä käytettäisiin täystutkintaisessa menettelyssä annetuista asiaratkaisuista.

3.2.1.5. Jatkomuutoksenhaku

Oikeusturvavasyistä on paikallaan, että valituksen käsittelyn lopettaviin ratkaisuihin voi-

daan hakea muutosta kuten muihinkin hovioikeuden toisena asteena tekemiin ratkaisuihin. Näin varmistuu hovioikeuskäytännön yhtenäisyys.

Menettely olisi siten se, että pyydetään valituslupaa korkeimmalta oikeudelta tavallisilla lupaperusteilla, joista tärkeimmät ovat ennakkopäätöksen saaminen lain tulkinnasta ja oikeuskäytännön yhtenäisyyden turvaaminen. Korkeimmassa oikeudessa olisi kysymys lähinnä siitä, onko ollut lain mukaisia edellytyksiä lopettaa valituksen käsittely ottamatta asiaa täystutkintaan. Jos edellytyksiä ei olisi ollut, asia ilmeisesti yleensä palautettaisiin kysymyksessä olevalta osalta hovioikeuteen täystutkintaisesti käsiteltäväksi.

Muutoksen hakemiseksi käsittelyjärjestystä koskevaan osittaiseen ratkaisuun on ajateltavissa eri vaihtoehtoja.

Ensinnä olisi mahdollista säätää, että näihin ratkaisuihin ei saisi hakea erikseen muutosta vaan vasta samassa yhteydessä kun asia on kokonaan, myös täystutkintaan otetuilta osilta ratkaistu hovioikeudessa. Järjestely olisi selkeä mutta merkitsisi käsittelyjärjestystä koskevien ratkaisujen lainvoimaisuuden lykkääntymistä usein tarpeettomasti. Niinpä tällaista sääntelyä ei ehdoteta.

Asia jää siten yleisten sääntöjen mukaan määräytyväksi.

Jos ratkaisun kohteena olevalta osalta asiassa olisi voitu antaa osatuomio eli on tehty itsenäisiä vaatimuksia koskeva ratkaisu käsittelyjärjestyksestä, muutosta siihen haettaisiin erikseen.

Muissa tilanteissa eli niissä, joissa ratkaisu ei koske asian itsenäisesti ratkaistavissa olevaa osaa, muutosta haettaisiin vasta samalla kuin pääasiaan.

Näin esimerkiksi päätökseen, jolla on päätetty lopettaa valituksen käsittely koskien syyllisyyskysymystä, mutta otettu seuraamuslupaus täystutkintaan, haettaisiin muutosta vasta kun asia kokonaisuudessaan on ratkaistu hovioikeudessa. Samoin meneteltäisiin yleensä, kun täystutkinnassa on joitakin syytekohtia ja toisia koskien on päätetty, ettei valitusta käsitellä enempää, ja kaikista näistä on kuitenkin määrätty yhteinen rangaistus käräjäoikeudessa. Tällöin käsittelyjärjestyksestä päätettäessä todetaan niistä syytekohtista, joita ei ole aihetta käsitellä enempää,

että syyksilukemista koskeva käräjäoikeuden ratkaisu jää noudatettavaksi mutta rangaistus myös niistä määrätään yhdessä niiden, hovioikeuden tutkittaviksi otettujen syytekohtien kanssa, joista kaikista on määrättävä yhteinen rangaistus. Näin menetellen myöskään rangaistuksen täytäntöönpanosta ei tule ongelmia, kun täytäntöönpanoon ryhdytään vasta kun hovioikeus on määrännyt yhteisen rangaistuksen täystutkintaan otetut kohdat ratkaistuaan.

Käsittelyjärjestyksestä tehtävään hovioikeuden ratkaisuun sisällytettävä muutoksenhakuohjaus tulee näin vaihtelevaan sen mukaan, minkä sisältöinen käsittelyjärjestystä koskeva ratkaisu on.

3.2.2. Vastamuutoksenhaku

Asianosaisen tulee harkita muutoksenhaun tarve itsenäisesti sen perusteella, mitä tuomioistuimen ratkaisu merkitsee hänen omalle oikeusasemalleen. Tästä lähtökohdasta ei toistaiseksi ole nähty tarvetta vastamuutoksenhakuun eli siihen, että asianosainen saisi valitusajan umpeen kuluttua hakea muutosta silloin, kun vastapuoli on valittanut ratkaisusta, jonka hän itse olisi muuten hyväksynyt.

Nykyinen vastamuutoksenhauille kielteinen kanta on ongelmallinen. Asianosainen on voinut antaa vastapuolen ymmärtää, että aikoo tyytyä käräjäoikeuden ratkaisuun. Tässä käsityksessä vastapuoli on itsekin ajatellut hyväksyvän ratkaisun, vaikka olisi sinänsä taipuvainen hakemaan siihen muutosta. Mutta asianosainen voi kuitenkin, vastapuolelle yllätyksenä, määrääjän lopussa käynnistää muutoksenhaun niin, ettei vastapuoli enää ehdi saattaa vireille omaa muutoksenhakemustaan.

Kuvatulta luottamuksen rikkomistilanteilta välttymiseksi vastamuutoksenhaun mahdollisuus on hyvä keino. Vastapuolelle viestitetty tyytyväisyys ratkaisuun kestää helpommin kun on tiedossa, että käsityksen muuttamisesta johtuva muutoksenhakemus todennäköisesti saa vastapuolenkin tekemään vastavaltituksen.

Vastamuutoksenhaun mahdollisuus voi myös hillitä muutoksenhakua. Voidaan ajatella, että sellaiset muutoksenhaut, joihin kummallakaan asianosaisella ei ole välttämä-

töntä omakohtaista tarvetta, jäävät tekemättä. Tämä on oikeusrauhan ja myös oikeuslaitoksen kuormituksen kannalta suotuisaa. Vastamuutoksenhaku täyttää näin hyväksyttäviiä tehtäviä oikeudenkäyntijärjestyksessä.

Aineellinen oikeudenmukaisuus voi toteutua tehostetusti, jos vastamuutoksenhaku on mahdollinen. Muutoksenhakuaste voi tällöin saada tilaisuuden tarkastella asiaa yhtä laajasti kuin alioikeus eikä vain siltä kannalta, onko käräjäoikeusratkaisu pysytettävä tai sitä muutettava yksin valittajana olevan asianosaisen vaatimuksen mukaisesti, vaikka tosiasiassa jo käräjäoikeus olisi liiaksi hyväksynyt tämän asianosaisen vaatimuksia.

Vastamuutoksenhaun sallimista vastaan on huomautettu, että syyttäjän mahdollisuus vastavalituksen tekemiseen saattaisi lannistaa rikosasian vastaajia hakemasta muutosta ja siten heikentää heidän oikeusturvaansa. Syyttäjien on syytä harkita vastavalituksen tarvetta pidättyvästi ja tehdä vastavalitus vain, kun lain oikea soveltaminen sitä edellyttää. Asianomistajaa puolestaan kohtaa aiheettoman muutoksenhaun johdosta velvollisuus korvata vastaajan hovioikeuskulut.

Vertailumaissa vastamuutoksenhaun mahdollisuus on yleisesti käytössä. Mahdollisuus vastamuutoksenhakuun oletettavasti suojaa luottamusta kompromissinluonteisten tuomioistuinratkaisujen pysyvyyteen. Vastamuutoksenhaun mahdollisuus myös ilmeisesti kohentaa argumentoinnin tasoa valituksissa ja siten edistää muutoksenhakuasian käsittelyä. Näistä syistä ehdotetaan vastavalituksen käyttöönottoa.

Vastavalitus olisi muutoksenhakemus niin kuin varsinainen valituskin. Lain säännöksiä valituksesta ja sen käsittelystä sovellettaisiin pääsääntöisesti myös vastavalitukseen.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Kun niiden valitusten käsittely, joilla ei ole menestymisen mahdollisuutta, lopetetaan ilman asian uusintakäsittelyä, säästyisi asianosaisten oikeudenkäyntikuluja ja tuomioistuinlaitoksen toimintamenoja. Vaikutukset olisivat merkittävimmät oletettavasti niissä

asioissa, joissa nykyisin joudutaan järjestämään pääkäsittely.

Edellä 3.2.1.2. jaksossa on arvioitu, että mahdollisesti 30 % valituksista olisi sellaisia, joita ei otettaisi täystutkintaiseen menettelyyn. Myös on mainittu, että käsittelyjärjestyksen eriyttämisen mahdollisuus ajan oloon vaikuttaisi ilmeisesti niin, että käsittelyn aloitusvaiheessa päättyvien asioiden osuus vähenisi.

Suora valtiontalouden menoerä ovat maksettomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla maksetut palkkiot ja kulukorvaukset. Ne olivat vuonna 2001 hovioikeuksissa 33,6 miljoonaa markkaa. Summaan eivät sisälly yksityishenkilön velkajärjestelyasioissa annettavista avustajan- tai selvittäjänmääräyksistä valtiolle aiheutuvat kustannukset. Maksettomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla maksetut korvaukset ovat lisääntyneet hovioikeuksissa viime vuosina merkittävästi. Edellä mainitut vuoden 2001 kustannukset olivat 22 % korkeammat kuin vuonna 2000 (27,5 mmk). Ennen hovioikeusmenettelyn 1.5.1998 voimaan tullutta uudistusta kustannukset olivat huomattavasti alhaisemmalla tasolla, esimerkiksi vuonna 1997 ne olivat 13,0 miljoonaa markkaa. Lisääntyneiden pääkäsittelyjen vaikutus on selvästi havaittavissa siitä, että yli 100 000 markan korvausten osuus on vuosittain kasvanut.

Tilastoista ei ole saatavissa tietoa siitä, kuinka paljon valtion varoista on maksettu todistajanpalkkioita hovioikeuksien pääkäsittelyssä. Sen sijaan todistajanpalkkioita on maksettu vuonna 2001 käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa yhteensä 15,7 miljoonaa markkaa. Todistelukustannusten kasvu on 27 % vuodesta 2000 (12,4 mmk) ja vuodesta 1997 (7,7 mmk) määrä on viisinkertaistunut.

Oikeusapulain (257/2002) mukaan oikeusapua tarjotaan aikaisempaa laajemmalle kansalaispiirille vain osittaista korvausta vastaan. Tästä ei johtuisi menojen lisäystä rikosasioissa, joissa uusia henkilöryhmiä ei uudistuksen vuoksi tulisi oikeusavun piiriin. Hakemus- ja riita-asioissa oikeusapu-uudistuksesta on arvioitu johtuvan hovioikeuksissa 2,1 miljoonan markan menonlisäys (HE 82/2001 vp.). Jos oikeudenkäyntien kustannukset hovioikeuksissa yleisesti vähenisivät käsittelyjärjestyksen eriyttämismahdoli-

suuden vuoksi, oikeusaputoiminnan menollisuus hovioukudessa jäisi arvioitua vähemmäksi. Koska oikeusaputoimistojen kustannukset pysyvät saman suuruisina riippumatta siitä, kuinka paljon ne hoitavat asioita hovioikeuksissa, suoranaisia taloudellisia vaikutuksia oikeusaputoiminnan kuluihin uudistuksella ei olisi.

Asianosaisten itse kustantamien avustajan ja todistajanpalkkioiden ja vastapuolelle suorittamien oikeudenkäyntikulukorvausten voidaan otaksua vähenevän samassa suhteessa, vaikka onkin vaikea arvioida, miten käsitellyn lopettamisratkaisut kohdistuvat eri asia-ryhmiin.

Valituksiin, joiden käsittely lopetetaan, ei tavallisesti annettaisi vastausta. Näin vastauskulut säästyyvät. Toisaalta valitus olisi monessa tapauksessa kirjoitettava perusteellisemmin kuin aikaisemmin. Tällä voi olla vaikutuksia asianosaiskustannuksiin.

Hovioikeuksien toimintamenot ovat viime vuosina kasvaneet. Ne olivat vuonna 1997 151 miljoonaa markkaa ja vuonna 2001 puolestaan 180 miljoonaa markkaa. Suurin menoerä ovat palkat, joiden määrä oli 151 miljoonaa markkaa vuonna 2001. Hovioikeuksien matkamenot ovat viime vuosina lisääntyneet. Vuonna 1997 muusta kuin koulutuksesta aiheutuneet matkamenot hovioikeuksissa olivat 575 000 markkaa. Vuonna 2001 ne olivat lähes 1,4 miljoonaa markkaa. Menojen kasvu johtuu suurelta osin matkakäräjien lisääntymisestä. Hovioikeusmenettelyä koskeva hallituksen esitys (HE 83/2001 vp.) lisää toteutuessaan matkakäräjiä ja siten myös matkamenoja. Nyt tehtävistä ehdotuksista odotettavat säästöt kohdistuisivat siten tulevaisuudessa suurempaan matkamenomäärään.

Syyttäjät osallistuivat vuonna 2000 1 644:ään pääkäsittelyyn hovioikeudessa. Syyttäjä käyttää yhteen pääkäsittelyyn keskimäärin 10,3 tuntia sisältäen valmistelun, matkat ja itse pääkäsittelyn. Tämän perusteella syyttäjälaitoksessa käytetään vuosittain noin 10 henkilötyövuotta eli noin 4 % koko työpanoksesta hovioikeuden pääkäsittelyihin. Syyttäjälaitoksen palkkamenot olivat tuona vuonna 123 miljoonaa markkaa. Jos käsittelyjärjestyksen eriyttämisen avulla voitaisiin vähentää pääkäsittelyjen määrää rikosasioissa, tässä

sa, tässä saavutettaisiin säästöä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että säästöä saavutettaisiin oikeusavusta valtiolle aiheutuissa kustannuksissa ja syyttäjälaitokselle hovioikeuden pääkäsittelyihin osallistumisesta aiheutuissa kustannuksissa. Oikeusavun kustannuksissa säästöt olisivat ehkä noin miljoonaa euroa ja syyttäjälaitoksen kustannuksissa laskennallisesti noin 0,5 miljoonaa euroa. Jos oikeudenkäyntikustannukset hovioikeudessa ehdotuksen johdosta vähenisivät, voitaisiin myös todistelukustannuksissa saada säästöä. Säästöt olisivat yhteensä noin 1,5 miljoonaa euroa.

Vastamuutoksenhaun mahdollistamisella voisi olla muutoksenhakualltiutta vähentävä vaikutus siinä, että enää ei kumpikin asianosainen valittaisi varmuuden vuoksi vaan jäisi useammin odottamaan, valittaako toinenkaan. Toisaalta vastavalitusten vastaanottaminen ja käsittely olisi uusi työvaihe kärjäoikeuksissa. Vastapuolelle syntyisi vastavalitusmahdollisuuden johdosta tarve saada nopea ja tarkka tieto varsinaisen valituksen sisällöstä. Ruotsista saatujen kokemusten mukaan vastavalitusta kuitenkin käytetään rajoitetusti. Siten sen vaikutukset työmääriin ja asiointikustannuksiin eivät ilmeisesti olisi erityisen merkittäviä.

4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Valitusten käsittelyä eriyttämällä voitaisiin pysäyttää suurimpia hovioikeuksia uhkaava ruuhkautumiskehitys ja välttää lisähenkilöstön palkkaaminen. Palkkamenojen kasvu on hovioikeuksissa viime vuosina ollut noin 10 miljoonaa markkaa vuodessa. Jos se uudistuksen vaikutuksesta vähenisi esimerkiksi 30 prosenttia, lisääntyisivät menot noin 0,5 miljoonaa euroa edellä arvioitua vähemmän vuosittain.

Ehdotuksilla ei kuitenkaan olisi välittömiä organisaatio- eikä henkilöstövaikutuksia, mutta asian käsittelyn joustavampi järjestäminen esimerkiksi siinä, että asioita voidaan enemmän ratkaista välittömästi, ilman esittelyä, voisi pidemmällä aikavälillä vaikuttaa hovioikeuksien organisaatioon ja henkilöstörakenteeseen.

4.3. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan

Vuonna 2000 hovioikeuksissa ratkaistuissa 11 455 asiassa oli mukana noin 34 000 asianosaista eli keskimäärin 3 asianosaista kussakin asiassa. Muutoksenhakumenettely koskee siten vuosittain huomattavaa ihmisryhmää. Asian käsittely muutoksenhakuasteessa merkitsee valittajana olevalle asianosaiselle mahdollisuutta saada oikaisu virheellisenä pitämänsä alioikeusratkaisuun. Vastapuolelle muutoksenhaun vireillä olo tarkoittaa ennen muuta asian lopullisen ratkaisun viipymistä ja uhkaa siitä, että alioikeusratkaisua muutetaan. Vastapuolelle syntyy tästä usein tarve hovioikeudessa jälleen perusteellisesti argumentoida alioikeusratkaisussa hyväksyttyä kantaansa ja siten toistaa jo kertaalleen hyväksytyjä vaatimuksiaan, jottei niitä nyt valituksen johdosta hylättäisi. Tästä aiheutuu hänelle vaivaa ja kustannuksia. Todistelutaroituksessa kuultaville henkilöille todistelun uusi vastaanottaminen hovioikeudessa merkitsee myös huomattavaa vaivaa siinä, että heidän on tultava saapuville ja palautettava mieleen tapahtumat ja uudistettava kertomuksensa niistä.

Vastapuolina ja todistajina olevien henkilöiden asema helpottuisi niissä asioissa, joissa valituksen käsittely lopetetaan ilman uusintakäsittelyä. Etu koskisi useita tuhansia henkilöitä vuosittain.

5. Asian aikaisempi valmistelu

Hovioikeusmenettelyä koskevien voimassa olevien oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annettuun lakiin (165/1998) sisältyvien säännösten antamiseen johtaneessa esityksessä (HE 33/1997 vp.) ehdotettiin menettelyä, jossa pienehköissä, riita-arvoltaan 20 000 markkaa vähäisemmissä siviiliasioissa ja sakolla rangaistuissa rikosasioissa olisi edellytetty muutoksenhakulupaa. Jos ei olisi ilmennyt aihetta kärjäoikeuden ratkaisun muuttamiseen eikä asiassa myöskään olisi ollut ennakkopäätösperustetta tai muuta painavaa syytä, lupaa ei olisi myönnetty. Sääntely olisi suunnilleen vastannut Ruotsin voimassa olevaa lakia. Ehdotus miellettiin muutoksenhakuoikeuden rajoitukseksi eikä sitä toteutettu.

Vastamuutoksenhaun käyttöön ottoa on harkittu eri yhteyksissä. Laintarkastuskunta oli muutoksenhakua koskevien säännösten uudistamishdotuksesta 25.8.1976 antamassaan lausunnossa 1/1976 ehdottanut menettelyn käyttöön ottoa, koska silloin kun asianosaisten vaatimuksia on alioikeudessa puolin ja toisin osaksi hyväksytty ja osaksi hylätty, on tasapuolisuuden kannalta tärkeää, että valittajan vastapuoli voi vastavalituksen reagoida valitusvaatimuksiin. Menettely ehkäisisi viivytystarkoituksessa tehtäviä muutoksenhakemuksia. Lausunnon kohteena olleessa esitysehdotuksessa vastamuutoksenhakua ei ehdotettu vaan todettiin, että kysymys menettelyn käyttöön ottamisesta selvitetään erikseen laajemman ylioikeusuudistuksen yhteydessä.

Voimassa olevan lain säätämiseen johtaneessa perusvalmistelussa hovioikeustoimikunnan loppumietinnössä (komiteanmietintö 1992:20) arvioitiin vastamuutoksenhakumenettelyn tarvetta. Alioikeusratkaisun lainvoimaisuuden helpoksi selvittämiseksi ja jotteivät rikosasian vastaajat syyttäjän vastamuutoksenhakumahdollisuuden vuoksi lannistuisi hakemasta muutosta, menettelyä ei kuitenkaan ehdotettu. Vuoden 1997 hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä (LaVM 19/1997 vp.) eduskunnan lakivaliokunta kuitenkin edellytti myöhemmin otettavaksi uudelleen tarkasteltavaksi tyytymättömyyden ilmoitusmenettelyn tarve ja tarkoituksenmukaisuus, valitusajan lyhentäminen ja vastamuutoksenhaku.

Toimikunta, jonka oikeusministeriö oli 18.1.2001 asettanut tarkastelemaan muutoksenhakua yleisissä tuomioistuimissa, ehdotti hovioikeusvaihetta koskevassa osamietinnössään (komiteanmietintö 2001:10) valitusten käsittelyjärjestyksen eriyttämistä valitusten seulomiseksi niin käsiteltäviksi kuin ne sisältönsä puolesta edellyttävät. Lisäksi toimikunta ehdotti, että kärjäoikeuden pääasia- ja muista lopullisista ratkaisuista valittamiseksi ei enää ilmoitettaisi tyytymättömyyttä. Toimikunta tarkasteli valitusajan pituutta päätyen sen säilyttämiseen nykyisenä 30 päivänä. Vielä toimikunta ehdotti vastamuutoksenhaun käyttöön ottamista ja vastavalituksen määräajaksi viikkoa varsinaisen valitusajan päättymisestä.

Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 34 taholta ja saatiin 30 taholta. Lausunnon antoivat korkein oikeus, kaikki hovioikeudet, useat käräjäoikeudet, laillisuusvalvojat, valtakunnansyyttäjänvirasto, tuomarien ja syyttäjien ammattijärjestöt sekä asianajajaliitto.

Valitusten käsittelyn eriyttämistä pidettiin yleisesti tarpeellisena. Asianajajaliitto kuitenkin vastusti tätä koskevaa ehdotusta. Eriyttämisen tavasta esitettiin eri käsityksiä. Esimerkiksi korkein oikeus sekä Helsingin ja Kouvolan hovioikeus, valtakunnansyyttäjänvirasto ja tuomarijärjestöt pitivät onnistuneena toimikunnan ehdotusta, jonka mukaan käsittelyn aluksi tutkitaan, onko valituksen valossa aihetta ottaa asia lähemmin uudelleen tutkittavaksi hovioikeudessa vai voidaanko käräjäoikeuden ratkaisuun varauksitta luottaa. Korkein oikeus esitti, että asiaa täystutkinnassa lähemmin valmisteltaessa tulee vielä voida tarkentaa tämän tutkinnan kohdentumista. Myös Turun ja Vaasan hovioikeus pitivät lähtökohtaa oikeana. Monissa lausunnoissa toivottiin säännöksiä menettelyssä huomioon otettavasta oikeudenkäyntiaineistosta. Itä-Suomen hovioikeus olisi pitänyt suotavimpana ja myös Turun hovioikeus harkinnan arvoisena menettelyä, jossa hovioikeus voi täystutkinnan piirissä oltaessa kieltäytyä toimittamasta pääkäsittelyä asianosaisen sitä koskevasta vaatimuksesta huolimatta.

Toimikunnan ehdotus tyytymättömyyden ilmoittamisesta luopumisesta ei saanut juurikaan kannatusta.

Vastamuutoksenhaun mahdollistamista sitä vastoin kannatettiin laajasti. Joitakin epäilyjä esitettiin, esimerkiksi korkein oikeus äänestyksen jälkeen siitä, että syyttäjän käytössä muutoksenhakekeino olisi epäasiallinen. Vastamuutoksenhaun määräajaksi ehdotettua viikkoa pidettiin monissa lausunnoissa riittämättömänä.

Käsillä oleva hallituksen esitys on valmisteltu muutoksenhakutoimikunnan osamietinnön pohjalta lausuntopalautteen valossa. Niinpä esitykseen ei sisälly ehdotusta tyytymättömyyden ilmoittamisen poistamisesta, vastamuutoksenhaun määräajaksi ehdotetaan kahta viikkoa ja käsittelyjärjestyksen eriyttäminen olisi mahdollista lähemmin vielä asiaa täystutkintaiseen käsittelyyn valmistel-

taessa. Asian ratkaisuaiineistosta säädettäisiin laissa.

6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

6.1. Riippuvuus muista esityksistä

Ehdotuksilla on liittymäkohtia eduskunnan käsiteltävinä oleviin riita-asian valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevaan hallituksen esitykseen sekä hovioikeusmenettelyä koskevaan hallituksen esitykseen (HE 32 ja 83/2001 vp.). Ensimmäisessä on tehty hovioikeuden pääkäsittelyn kulkua koskevan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 §:n muutosehdotus. Jälkimmäisessä esityksessä ehdotetaan useita, nyt tehtävien ehdotusten hyvän toteutumisen edellytyksenä olevia lainmuutoksia erityisesti hovioikeudessa käytävän valmistelun tehostamiseksi ja käsittelyn yleiseksi sujuvoittamiseksi. Ehdotuksia on tarkemmin tarkasteltu asiayhteyksissään tämän ehdotuksen eri kohdissa.

Oikeusapujärjestelmän laajentamista koskevan hallituksen esityksen (HE 82/2001 vp.) antamista esittäessään valtioneuvosto pöytäkirjassaan edellytti, että muutoksenhakutoimikunnan ehdotusten pohjalta annetaan hallituksen esitys hovioikeusmenettelyn uudistamiseksi kokonaisuvaltaisesti niin, että hovioikeuden voimavarat kohdentuvat ylioikeustutkintaa tarvitsevien valitusten käsittelyyn.

6.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista

Esitys on sopusoinnussa kansainvälisten ihmisoikeusmääräysten kanssa, joita on tarkasteltu edellä 2.2.2. jaksoissa. Ehdotukset takaavat oikeuden saattaa kaikki oikeudenkäyntiasiat ylioikeuden tutkittaviksi. Käsitelyjärjestys muutoksenhakuasteessa vain on eriytetty sen mukaan, voidaanko valitus heti havaita sellaiseksi, ettei sen enempään tutkintaan ole oikeussuojatarvetta eikä siten aihetta. Kysymys on muutoksenhakemuksen sellaisesta valmistavasta käsittelystä, jollainen on ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä hyväksytty tapahtuvaksi ilman asianosaisten läsnä ollessa pidettävää suullista käsittelyä. Näin Euroopan ihmisoikeustuo-

mioistuin on tuomiossaan 2.3.1987, Monnell ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta, 56 ja 57 kohta, lausunut, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan merkitys muutoksenhakuasian käsittelyssä riippuu kysymyksessä olevan menettelyn ominaispiirteistä. Huomioon on otettava muutoksenhakutuomioistuimen tehtävä oikeusjärjestelmässä ja menettelyn tavoite, joka voi olla sen määrittäminen, onko valittaja osoittanut hyväksyttäviä perusteita valituksensa tutkimiselle. Käytäntö on viime aikoina vahvistettu tuomiossa 25.7.2000, Tierce ym. v. San Marino, 95 kohta, jossa samalla huomautetaan, että

silloin kun muutoksenhakutuomioistuimen on tutkittava asian tosiseikasto ja oikeudellinen arviointi ja arvioitava rikosasian vastaajan syyllisyys kokonaisuutena, asian suullinen käsittely on tarpeen.

Käsittelyjärjestyksen valinnassa on kuitenkin kysymys siitä, onko valitus siten perusteltu, että sen johdosta asia otetaan hovioikeudessa laajamittaiseen käsittelyyn. Jos tällaisen käsittelyn tarve on olemassa tai on epäselvää, tarvitaanko tällaista käsittelyä, se järjestetään: asia otetaan täystutkintaan. Näin ehdotettava sääntely täyttäisi Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräykset asiassa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

2 luku. Päätösvaltaisuudesta

8 §. Pykälän 2 momenttia on ehdotettu muutettavaksi hovioikeusmenettelyä koskevassa hallituksen esityksessä vuonna 2001. Noiden muutosehdotusten lisäksi momentin alkuun lisättäisiin uusi 1 kohta. Siinä säädettäisiin, että hovioikeus on toimivaltainen yhden jäsenen kokoonpanossa myös päättämään siitä, että asia käsitellään täystutkintaisesti. Tällainen päätös ei sisällä lopullista kannanottoa valitusvaatimukseen, ja päätöksen tekemisen jälkeen asian valmistelu hovioikeudessa jatkuu. Päätös rinnastuu siten käsittelyn järjestämistä koskeviin momentin muissa kohdissa lueteltuihin ratkaisuihin, jotka hallituksen esitykseen 83/2001 vp. sisältyvän ehdotuksen mukaan tekisi yksi jäsen. Tuohon ehdotukseen sisältyvät 1—5 kohta siirtyisivät uuden 1 kohdan lisäämisen jälkeen 2—6 kohdaksi. Viimemainittu kohta uusittaisiin vastaamaan oikeusapulain mukaista käsitteistöä ja siihen yhdistettäisiin aikaisemman ehdotuksen 6 kohdassa tarkoitettuihin oikeusapua koskevat asiat. Momentin aikaisemmin ehdotettua 7 kohtaa ei siten enää erillisenä tarvita.

Vaikka säännös on kirjoitettu täydentämään 1 momentin mukaista pääsääntöä, jonka mukaan hovioikeus on yleensä päätösvaltainen kolmijäsenenä, on oikeudenkäynnin keskityksen ja joutuisuuden varmistamiseksi tarkoituksenmukaista järjestää asioiden käsittely hovioikeudessa niin, että 2 momentissa mainitut asiat säännöllisesti käsittelee ja ratkaisee valmistelusta vastaava jäsen yksin.

Hallituksen esityksessä 83/2001 vp. on ehdotettu muutettavaksi pykälän 3 momenttia. Nyt annettava esitys ei vaikuta tuohon ehdotukseen.

16 luku. Oikeudenkäyntiväitteistä

3 §. Pykälän säännökset osittain toistavat 25 luvun 1 §:ssä nykyisin olevia säännöksiä muutoksen hakemisesta käsittelyratkaisuihin. Kirjoitustavan ajanmukaistamiseksi säännökset on kirjoitettu ja ryhmitetty uudelleen.

Pykälän 1 momenttiin otettaisiin nykyisin 2 momenttiin sisältyvä säännös, joka koskee muutoksenhakua ratkaisuun, jolla asia oikeudenkäyntiväitteen johdosta jätetään tutkimatta. Ehdotettava säännös viittaa asiaa tarkemmin käsittelevään 25 luvun 1 §:n 2 momenttiin. Voimassa olevassa laissa 1 momentissa olevaa säännöstä siitä, että vastatessaan vastapuolen valitukseen asianosainen voi uudistaa oikeudenkäyntiväitteensä, joka oli aiemmin hylätty, ei uuteen lakiin otettaisi, sillä nämä tilanteet voitaisiin hoitaa vastavalituksen avulla.

Pykälän 2 momentti sisältäisi kielellisesti ajantasaistettuna nykyiseen 3 momenttiin sisältyvän kiellon hakea muutosta ratkaisuun, jolla tuomari on todettu esteelliseksi. Säännös kuuluu tähän kohtaan, koska kysymys on oikeudenkäyntiväitteen hyväksymisestä tai oikeudenkäynnin edellytyksen puutteen toteutamisesta viran puolesta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin muutoksen hakemisesta niihin ratkaisuihin, joilla oikeudenkäyntiväite on hylätty. Näitä olisivat myös oikeudenkäynnissä liian myöhään tehdyt väitteet. Pääsääntö tässä olisi kuten pykälän voimassa olevassa 1 momentissa, että muutosta haettaisiin vasta samassa yhteydessä kuin pääasiaratkaisuun tai muuhun ratkaisuun, jolla asian käsittely asianomaisessa tuomioistuimessa päättyy. Tuomioistuin voisi kuitenkin tapauskohtaisesti määrätä, että muutosta haetaan erikseen. Tällaisia tilanteita olisivat lähinnä ne, joissa muutoksenhakemus kävisi hyödyttömäksi jos käsittelyä jat-

kettäisiin tai joissa käsittely jouduttaisiin laajasti toistamaan, jos valitus menestyisi. Esteellisyysväitteistä jotkin, jotka heijastavat puolueettomuuden vaikutelman selvää järkkymistä, voivat olla tällaisia. Säännökseen liittyy 25 luvun 10 a §. Jos muutosta haetaan erikseen, tuomioistuin ilmoittaisi tästä ja tarvittaessa määräisi, että asian käsittely keskeytetään, kunnes valitus väitteen hylkäämisestä on ratkaistu.

22 luku. **Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi**

9 §. Ehdotettu 9 §:n säännös todistelulalenteen saattamisesta kirjalliseen muotoon olisi astetta velvoittavampi kuin voimassa oleva. Ehdotetun pykälän mukaan kirjallinen toisinto olisi laadittava, jos se edistää asian käsittelyä tuomioistuimessa. Tarkoitus on, että toisintoja laadittaisiin tuomioistuimissa jonkin verran useammin kuin nykyisin. Nykyisin toisintoja ei ilmeisesti juurikaan laadita. Tarkoitus ei toisaalta ole, että toisintoja alettaisiin säännönmukaisesti laatia lähes kaikissa asioissa. Tähän ei ole tarvetta eikä resurssisyydestä edes mahdollisuuksia. Sen vuoksi kirjallinen toisinto olisi laadittava ainoastaan silloin, kun siitä on hyötyä asian käsittelyssä.

Kirjallisen toisinnon laatiminen saattaa edistää asian käsittelyä erityisesti muutoksenhakutuomioistuimessa. Toisintoa voitaisiin käyttää apuvälineenä ensinnäkin valmisteluvaiheessa erityisesti pyrittäessä rajaamaan pääkäsittelyssä esitettävää todistelua. Toisintoa voitaisiin käyttää apuvälineenä myös hovioikeuden pääkäsittelyssä kontrolloitaessa erityisesti laajassa asiassa, vastaako todistajan hovioikeudessa kertoma hänen lausumaansa käräjäoikeudessa. Tarvittaessa käräjäoikeudessa lausutun tarkka sisältö olisi tarkistettava alkuperäiseltä todistelulalenteelta.

Kirjallinen toisinto olisi laadittava tarpeellisilta osin. Ei välttämättä ole tarpeen saattaa koko käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua kirjalliseen muotoon. Kirjallinen toisinto saatettaisiin laatia esimerkiksi laajassa asiassa vain avaintodistajien kertomusten keskeisistä kohdista, jolloin ne olisivat myös kirjallisessa muodossa asianosaisten ja hovi-

oikeuden käytettävissä.

Laatimisesta päättäisi asiaa kussakin vaiheessa käsittelevä tuomioistuin, jossa se myös laadittaisiin. Kirjallisen toisinnon valmistaminen on asian valmisteluun liittyvä toimenpide, josta voisi hovioikeudessa päättää valmistelusta vastaava jäsen yksin.

Säännös siitä, että todistelulalenteen voidaan saattaa kirjalliseen muotoon tai siitä valmistaa jäljennös myös asianosaisten tai muun henkilön pyynnöstä, jäisi esillä edelleenkin. Asianosaisten ei siten edelleenkään olisi ehdotonta oikeutta kirjalliseen toisintoon vaan sen laatiminen olisi aina viime kädessä asiaa käsittelevän tuomioistuimen harkinnassa. Tällöin tuomioistuimen olisi arvioitava, onko asianosaisten perusteltu tarve tallenteen saamiseen kirjallisessa muodossa.

25 luku. **Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen**

10 a §. Lain 16 luvun ehdotettavan 3 §:n perustelujen mukaan oikeudenkäynnin aikana tapahtuva erillinen muutoksenhaku käsittelyratkaisuihin olisi poikkeuksellista. Lisäksi erillisestä muutoksenhausta ei välttämättä seuraisi, että asian käsittely käräjäoikeudessa keskeytetään, vaikka jostain ratkaisusta haettaisiin erikseen muutosta. Käsittelyn keskeyttäminen olisi aina käräjäoikeuden harkinnassa. Oikeudenkäynnin jatkaminen olisi pääsääntö, josta poikettaisiin lähinnä vain silloin, kun erillisen valituksen menestyminen johtaisi oikeudenkäynnin laajaan toistamiseen myöhemmin ja käräjäoikeuden hylkäämälle väitteelle on esitetty sellaisia perusteita, että asia voitaisiin arvioida toisinkin. Päätös oikeudenkäynnin keskeyttämisestä tai jatkamisesta tehtäisiin vasta sen jälkeen, kun ratkaisuun on ilmoitettu asianmukaisesti tyytymättömyyttä ja ilmoitus on hyväksytty.

11 §. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin ehdotetusta vastavalitusoikeudesta johtuva tekninen muutos. Valitusosoituksessa olisi mainittava varsinaisen valitusajan määräpäivän lisäksi myös vastavalituksen määräpäivä ja mitä molempien muutoksenhakemusten tekemisessä on noudatettava.

12 §. Vastamuutoksenhaun mahdollistava säännös sijoitettaisiin pykälän 2 momenttiin. Vastamuutoksenhaun tavoitteita, sisältöä ja

kohdetta on selostettu yleisperustelujen 3.2.2. jaksossa. Vastavalitus olisi mahdollinen vain alkuperäisen valituksen tehnyttä asianosaista vastaan. Se, ketkä ovat toistensa vastapuolia määräytyisi tarkemmin vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan ilman että asiasta nimenomaan säädettäisiin laissa. Yksityiskohtainen sääntely ei tilanteiden moninaisuuden takia olekaan ajateltavissa.

Vastavalitus voisi yleensä koskea tuomion muutakin osaa kuin varsinainen valitus, esimerkiksi eri syytekohtaa. Myös Ruotsissa käytäntö on tämä (ks. esim. Welamson, Lars: Rättegång VI, 3. p. 1994, s. 74 ss.). Vastavalituksen tällainen kohdentuminen vapaasti asianosaisten välillä esitettyihin vaatimuksiin on menettelyn tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen kannalta eduksi. Kun muutoksenhaun kohteena oleva tuomio on eri vaatimuksia koskeva kokonaisuus, esimerkiksi usean syytekohtan rikosasiassa, jossa on tuomittu yhteinen rangaistus, on tarpeen voida vastavalituksella puuttua muuhunkin asiakohtaan kuin varsinaisessa valituksessa. Tästä ei myöskään ole haittaa varsinaiselle valittajalle, sillä valituksensa peruuttamalla hän saa koko asian ratkaistavaksi hovioikeudessa.

Vastamuutoksenhaku ei edellytä, että vastavalituksen tekevä asianosainen olisi ilmoittanut tyytymättömyyttä käräjäoikeuden ratkaisuun. Hänhän nimenomaan on ollut valmis tyytymään käräjäoikeuden ratkaisuun ja saa aiheen valitukseensa siitä, että vastapuoli valittaa. Näin tyytymättömyyden ilmoittamista ei voidakaan säätää vastavalituksen ennakkotoimeksi.

Vastamuutoksenhaku ei korvaa vastausta valitukseen vaan on itsenäinen muutoksenhakemus. Molempien muutoksenhakemusten, varsinaisen valituksen ja vastavalituksen johdosta hovioikeus aikanaan pyytää oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 3 §:n mukaisesti asianosaisilta vastauksen. Erityisesti siksi et-

tä ehdotetaan eriytettäväksi valituksen käsittelyjärjestyksestä päättäminen omaksi käsittelyvaiheekseen, on järkevää, ettei vastamuutoksenhakemuksessa vielä vastata päävalitukseen, kun ei ole varmaa, jatkuuko tämän käsittely, vaan vastaus annetaan molemmin puolin hovioikeuden pyynnöstä erikseen.

Pykälän nykyiset 2 ja 3 momentti, jotka koskevat muutoksenhakemusten hovioikeuteen toimittamista ja niiden peruuttamista, ehdotetaan erotettaviksi uudeksi 12 a §:ksi, sen 1 ja 2 momentiksi.

12 a §. Pykälän 1 ja 2 momentti vastaavat nykyisen 12 §:n 2 ja 3 momenttia.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vastavalituksen raukeamisesta. Koska vastavalituksen tekijä on vasta valittajan valituksen johdosta päättynyt hakemaan muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun, vaikka hän olisikin aluksi ollut valmis hyväksymään sen, vastavalituksen tutkimiseen ei pääsääntöisesti enää ole aiheita, jos valittaja peruuttaa valituksensa, valitus raukeaa tai se jätetään tutkimatta. Valittajalla on oikeus peruuttaa valituksensa tai valitus voi myös esimerkiksi valittajan kuoleman johdosta raueta milloin tahansa ennen hovioikeuden ratkaisun antamista. Vastavalitus raukeaisi myös, jos päävalituksen käsittely lopetetaan 26 luvun 2 a §:n mukaisesti. On perusteltua, että oikeustila jää tällöin kokonaan käräjäoikeuden ratkaisun varaan, koska vastavalituksen tekijällä ei ole ollut itsenäistä tarvetta hakea siihen muutosta.

Kun valitus peruutetaan, raukeaa, jätetään tutkimatta tai sen käsittely lopetetaan, valituksen laatimisesta aiheutuneet kulut jäävät valittajan vahingoksi. Vastaavasti vastavalituksen laatimisesta aiheutuneet kulut jäävät tällöin vastavalituksen tekijän vahingoksi. Sen sijaan päävalitukseen vastaamisesta aiheutuneet kulut tulisivat edelleen yleensä päävalittajan korvattaviksi.

Kustannukset voivat olla huomattavia erityisesti pääkäsittelyssä ratkaistavissa asioissa. Pääsäännöstä poiketen säädettäisiin siksi, että asiassa, jossa hovioikeus toimittaa pääkäsittelyn, vastavalitus ei raukea, jos valitus peruutetaan pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen. Jos valitus siis peruutetaan vasta näin myöhäisessä vaiheessa, vastavalituksen tekijällä on oikeus saada oma muutoksenhake-

muksensa käsittelyksi ja mahdollisuus saada vastapuoleltaan, alkuperäisen valituksen tekijältä, korvausta asian käsittelystä muutoksenhaikutuomioistuimessa aiheutuneista kustannuksista.

Esittelystä ratkaistavissa asioissa asianosaisille aiheutuvat kustannukset ovat yleensä vähäisemmät, joten valituksen peruuttaminen vielä muutoksenhaikutuomioistuimen käsittelyn aloittamisen jälkeenkin johtaa myös vastavalituksen raukeamiseen.

13 §. Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin sanonnallinen muutos, joka johtuu siitä, että vastaisuudessa osa valituksista, vastamuutoksenhaakemukset, tehdään ilman että ensin olisi ilmoitettu tyytymättömyyttä. Valitusajan pidentämismahdollisuuden tulee kuitenkin koskea molempia, pää- ja vastavalitusta.

Pykälän 2 momenttia on vastaavasti tarpeen muuttaa niin, että pidennysmahdollisuus koskee myös vastavalituksen määräaika.

15 §. Jotta hovioikeuskäsittely käynnistyisi täysitehoisesti heti valituksen saavuttua, säädetään oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:ssä yksityiskohtaisesti valituksen sisältövaatimuksista. Pykälän 3 momentin viimeisen virkkeen mukaan pääkäsittelyä vaatiessaan valittajan ei kuitenkaan tarvitse yksityiskohtaisesti ilmoittaa valitusperusteitaan eikä todisteitaan vaan viittaus käräjäoikeudessa esitettyyn riittää. Vastaavasti 26 luvun 14 §:n 4 momentissa säädetään, että valitusta on tarvittaessa täydennettävä, jos pyydettyä pääkäsittelyä ei toimiteta.

Jotta käsittelyjärjestyksestä voitaisiin päättää pääsääntöisesti valituksen ja sen kohteena olevan käräjäoikeuden ratkaisun perusteella, valituksen on sisällettävä valitusvaatimukset täydellisine perusteluineen. Siksi ehdotetaan poistettavaksi voimassa olevan 3 momentin viimeinen virke, jonka mukaan on ollut mahdollista esittää perusteluiltaan supistettu valitus, jos samalla pyydetään pääkäsittelyn toimittamista. Samalla kumottaisiin 26 luvun 14 §:n 4 momentin säännös tarpeettomana.

Lakiteknisesti on selkeintä yhdistää nyt ehdotettava ja hallituksen esityksessä 83/2001 vp. ehdotetut pykälän muutokset. Viitattuun esitykseen sisältyvien, nyt toistettavien seuraavien muutosehdotusten tavoitteena on parantaa valituskirjelmien laatua.

Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että sen nykyisin viimeinen kuudes kohta, jonka mukaan valituskirjelmässä on mainittava mahdollinen pyyntö pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa, siirtyisi kolmanneksi kohdaksi ja vastaavasti nykyinen 3—5 kohta siirtyisi 4—6 kohdaksi. Kohtiin ei ehdoteta sisällöllisiä muutoksia.

Pyyntö pääkäsittelyn toimittamisesta on keskeinen asian hovioikeuskäsittelyn kannalta. Valmistelun tehokas aloittaminen edellyttää, että pääkäsittelypyyntö esitetään selvästi ja mieluiten valituskirjelmän alkupuolella. Tätä korostaisi ehdotettava muutos, jossa pääkäsittelypyyntöä koskeva kohta on momentin luettelossa sijoitettu ennen muita vaatimuksia.

Pääkäsittelyn toimittamista koskevan pyynnön perustelut ovat keskeisiä sekä harkittaessa, onko pääkäsittely toimitettava, että valmisteltaessa mahdollista pääkäsittelyä. Pääkäsittelypyynnön perustelujen merkityksen korostamiseksi ehdotetaan ensinnäkin, että pykälän 2 ja 3 momenttia muutetaan siten, että nykyinen 3 momentti, jossa säädetään pääkäsittelypyynnön perusteleminen, siirtyy aikaisemmaksi, pykälän 2 momentiksi. Tämän uuden 2 momentin viimeinen virke edellä ehdotetuin tavoin poistettaisiin.

Nykyinen 2 momentti otettaisiin asiallisesti muuttamattomana pykälän 3 momentiksi. Momentin muotoilua kuitenkin tarkistettaisiin siten, että sen sisältämän virkkeen ensimmäisessä ja neljännessä lauseessa johdonmukaisesti käytettäisiin sanaa "vedota".

Nykyisin 3 momentissa olevaa ensimmäistä virkettä ehdotetaan muutettavaksi siten, että pääkäsittelyn toimittamista pyytävän valittajan olisi ilmoitettava "yksilöity" syy siihen. Muutos korostaisi sitä, ettei pelkkä ylimalkainen perustelu, esimerkiksi "suullinen todistelu on arvioitu väärin", ole riittävä, vaan valittajan on yksilöitävä, miltä osin ja missä suhteessa suullinen todistelu on hänen käsityksensä mukaan arvioitu väärin. Henkilötodistelun osalta valittajan olisi valituskirjelmässään ilmoitettava, keiden henkilöiden kertomusten arviointi riitautetaan ja minkä vuoksi. Valittaja voisi esimerkiksi todeta, että käräjäoikeus on perustanut näyttöratkaisunsa tietyn todistajan kertomukseen, joka ei valittajan käsityksen mukaan kuitenkaan ole

luotettava esimerkiksi huonojen havainto-olosuhteiden vuoksi. Toisen todistajan osalta valittaja voisi todeta, että hän ei sinänsä riitautta todistajan kertomuksen uskottavuutta mutta että kärjäoikeus on tehnyt kertomuksen perusteella selvitetystä seikoista hänen käsityksensä mukaan väärät johtopäätökset.

Valituskirjelmässä tällä tavoin yksilöidyillä perusteluilla olisi merkitystä paitsi harkittaessa, onko pääkäsittely ylipäätään toimitettava, myös valmisteltaessa mahdollista pääkäsittelyä. Erityistä merkitystä perusteluilla olisi vastaanotettavan suullisen todistelun rajaamisen ja sen vastaanotettavan valinnan kannalta. Hovioikeuden on pystyttävä jaottelamaan todistelutarkoituksessa kuullut henkilöt niihin, joiden kertomusten uskottavuudesta hovioikeudessa ei ole kysymys, ja niihin, joiden kertomusten uskottavuudesta on tietyllä perusteella kysymys. Tämä edellyttää, että asianosaiset yksilöivät, keiden henkilöiden kertomusten uskottavuuden he riitauttavat ja millä perusteella.

Ehdotettavan muutoksen tarkoituksena ei sen sijaan ole, että valituskirjelmissä alettaisiin yksityiskohtaisesti selostaa esimerkiksi suullisen todistelun sisältöä. Riittävää olisi, että perusteluista käy ilmi, keiden henkilöiden kertomusten uskottavuus riitautetaan ja millä perusteella.

Ehdotetun 26 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan 15 §:n puheena olevia kohtia sovelletaan myös vastaukseen. Ehdotettavat muutokset koskisivat siten vastaavasti mahdollista pääkäsittelyn toimittamista koskevaa pyyntöä ja sen perusteluja vastauksessa.

26 luku. **Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa**

Luvun 1 §:n edellä oleva väliotsikko. Muutoksenhakutoimikunnan osamietinnössä (s. 79) todetaan, että oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 10—12 §:n säännökset siitä, mikä on oikeudenkäyntiaineistoa hovioikeudessa, koskevat sijoituspaikastaan huolimatta asian käsittelyn kaikkia vaiheita hovioikeudessa. Mietinnöstä saaduissa useissa lausunnoissa kuitenkin toivottiin sen täsmentämistä laissa, mikä hovioikeuskäsittelyn missäkin vaiheessa, erityisesti valitusten käsittelyjärjestyksessä päätettäessä on oikeudenkäyntiaineistoa.

Täsmennykseen onkin tarvetta, sillä nyt käsittelyn aloitusvaihetta ja asian valmistelua koskevat säännökset sijoittuvat lukuun ennen 10—12 §:n säännöksiä, joissa vasta todetaan hovioikeusmenettelyn tavoite ja menettelyssä hyödynnettävä aineisto.

Jotta laista selvästi ilmenee hovioikeudessa käytävän oikeudenkäynnin luonne muutoksenhakumenettelynä, jonka tavoitteena on alioikeusratkaisun oikeellisuuden kontrollointi eikä alioikeusmenettelyn toistaminen sellaisenaan, ja jotta menettelyssä on kaikille asianosaisille ja tuomioistuimelle selvää, minkä aineiston perusteella asia käsitellään ja ratkaistaan, luvun säännökset ehdotetaan tältä osin ryhmiteltäviksi uudelleen. Menettelyn tavoitetta ja oikeudenkäyntiaineistoa koskevat 10—12 §:n säännökset siirretään näin luvun alkuun uusiksi 1—1 c §:ksi, jolloin nykyinen 1 § siirtyy jakson jälkeen 1 d §:ksi. Siten siirrettävien säännösten otsikko, joka nyt edeltää 10 §:ää siirtyisi otsikko eteen välittömästi luvun nimikkeen jälkeen.

1 §. Pykälässä säädetään siitä, mistä hovioikeusmenettelyssä on kysymys. Luvun voimassa olevassa 10 §:ssä todetaan erityisesti, että oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee kärjäoikeuden ratkaisun kohteena olevaa asiaa siltä osin kuin se valituksessa on saatettu hovioikeuden tutkittavaksi. On ilmennyt, että yksin tämä säännös ei riittävästi korosta hovioikeudessa käytävän oikeudenkäynnin luonnetta muutoksenhakumenettelynä, jossa on kysymys siitä, onko perusteita muuttaa kärjäoikeuden ratkaisua vai tuleeko se pysyttää.

Luvun 10 §:ään verrattuna uusi 1 § sisältäisi näin ollen uuden toisen virkkeen, jonka mukaan hovioikeudessa tutkinnan kohteena on, onko ja miten kärjäoikeuden ratkaisua muutettava. Säännöksellä halutaan muistuttaa hovioikeusmenettelyn tehtävästä muutoksenhakukäsittelynä ja välttää alioikeusmenettelyn toistaminen ilman, että käsittely selvästi perustuu muutosvaatimukseen ja niiden perusteisiin. Ehdotettu muutos jatkaa samaa linjaa, jota on seurattu jo esimerkiksi riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevaan vuoden 2001 hallituksen esitykseen sisältyvässä ehdotuksessa menettelyä hovioikeuden pääkäsittelyssä koskevaksi luvun 24 §:ksi. Viitatuksi ehdotuk-

sen ja vastaavan voimassa olevan säännöksen mukaan nimenomaan valittajan on ensiksi perusteltava kantaansa valituksensa käsittelyssä ja vasta tämän jälkeen vastapuolen sitä, miksi käräjäoikeuden ratkaisu olisi syytä pysyttää.

Ehdotettavalla 1 §:n säännöksen täsmennyksellä nimenomaan viestitettäisiin sitä, että hovioikeusmenettelyssä ei tule muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua, ellei osoittaudu, että alioikeusratkaisu on väärä ja sitä siksi korjattava. Samoin tietenkin hovioikeus korjaa alioikeuden ratkaisua silloin, kun sitä rasittaa virhe viran puolesta huomioon otettavan seikan suhteen. Säännös tarkoittaa korostaa, että oikeudenkäynti hovioikeudessa ei ala alusta vaan pohjautuu siihen, mihin käräjäoikeuskäsittelyssä päädyttiin.

Niinpä esimerkiksi, kun hovioikeudessa riitautetaan käräjäoikeuden arvio asiassa esitetystä todistelusta, hovioikeuskäsittelyssä tulee keskittyä siihen, miten ja missä suhteessa alioikeuden arviota näytöstä olisi mahdollisesti muutettava. Tässä tarkoituksessa on jo 25 luvun voimassa olevan 15 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan valituksessa kuulunut esittää, missä suhteessa ja miten käräjäoikeuden näyttöarvio olisi virheellinen (HE 83/2001 vp. s. 26). Viitatussa hallituksen esityksessä ehdotetaan 26 luvun 7 §:ään säännöstä, jonka mukaan hovioikeuden olisi asiaa valmistellessaan nimenomaan myös selvitettävä, mistä asianosaiset ovat hovioikeudessa erimieliset, mitä todisteita esitetään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen (ehdotetun 1 momentin 3 ja 4 kohta). Hovioikeudessa esitettävä todistelu tulee näin kohdentaa siihen, miten käräjäoikeuden tuomiota olisi muutettava tai miksi se olisi pysytettävä. Valittajan tulee, kysymyksen ollessa näytönvaraisesta seikasta, esittää todisteita, joiden johdosta asiaa olisi arvioitava toisin kuin käräjäoikeus on tehnyt. Jos käräjäoikeuden arvio siellä vastaan otetusta todistelusta tämän johdosta on otettava uuteen tarkasteluun, käräjäoikeudessa esitetty todistelu on 15 §:n luottamukensuojasäännöksestä johtuen otettava uudelleen vastaan. Mutta todistelu otetaan tällöinkin uudelleen vastaan vain siltä osin, kuin se on käynyt riitaiseksi, ei alusta asti uutena asiana.

Se, mitkä osat käräjäoikeuden ratkaisusta

on valituksessa riitautettu niin, että asian uusi tutkinta hovioikeudessa on perusteltua, rajataan silloin, kun hovioikeus päättää valituksen käsittelyjärjestyksestä ehdotettavan 2 a §:n mukaan. Päätöstä voidaan valmistelun kestäessä kohdentaa tarkemmin. Myös kysymykset todistelun uskottavuudesta voivat olla sellaisia, ettei niitä oteta täystutkintaan vaan käsittelyjärjestyksestä päätettäessä voidaan jo nähdä, ettei valitus tältä kohdin selvästikään johda tulokseen. Käsittelyn rajamisen osalta viitataan lähemmin 2 a §:n perusteluihin.

1 a §. Pykälään otettaisiin säännökset hovioikeuden oikeudenkäyntiaineistosta. Nykyisellään säännöksiä asiasta on 12 §:ssä. Pykälän 1 momentti kirjoitettaisiin niin, että siinä olisi menettelyvaiheittain ja -lajeittain lueteltu kussakin menettelyssä huomioon otettava oikeudenkäyntiaineisto.

Kun ehdotetaan otettavaksi käyttöön menettely, jossa valitusten käsittely eriytetään niiden laadun mukaan, on tarpeen säännellä laissa, mikä on oikeudenkäyntiaineistoa tässä menettelyvaiheessa. Asiaa koskisi 1 kohdan säännös. Sen lähtökohtana on, että käsittelyjärjestyksestä päätetään valitusta käräjäoikeuden ratkaisuun vertaamalla. Tämä on perusteltu menettely, sillä käsittelyjärjestyksestä päättämistä koskevan 2 a §:n säännöksen mukaan menettelyssä tarkastellaan juuri sitä, onko valitus sellainen, ettei se selvästikään voi johtaa käräjäoikeuden ratkaisun muuttamiseen. Valitukselle myös asetetaan entistä täsmällisemmät vaatimukset sen mukaan kuin hallituksen esitykseen 83/2001 vp. sisältyvässä, edellä toistetussa 25 luvun 15 §:n täsmennysehdotuksessa ehdotetaan.

Esitetyt kirjalliset todisteet yksilöidään käräjäoikeuden tuomiossa niin kuin oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa säädetään. Lisäksi tuomion perusteluissa tarvittavin osin viitataan kirjallisten todisteiden sisältöön. Näin tässä menettelyvaiheessa kirjalliset todisteet tulevat valituskirjelmän ja tuomion välityksellä tarvittavilta osilta oikeudenkäyntiaineistoksi.

Valitukseen voitaisiin pyytää vastaus jo ennen käsittelyjärjestyksestä päättämistä, jos

se edistää asian käsittelyä. Tästä säädetään luvun 3 §:ssä. Puheena olevassa 1 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tyydyttäisiin tähän liittyen toteamaan, että silloin kun vastaus on pyydetty jo ennen käsittelyjärjestyksestä päättämistä, myös vastaus on oikeudenkäyntiaineistoa.

Niin kuin ehdotettavan 29 §:n 1 momentin 1 kohdasta ilmenee, valituksen käsittelyjärjestyksestä päättäminen ei välttämättä edellyttäisi esittelyä. Näin valmistelusta vastaava jäsen voi oma-aloitteisesti päättää, että asia käsitellään täystutkintaisesti. Epätietoiset tapaukset voidaan saattaa ratkaistaviksi hovioikeuden kollegiossa. Nekin voidaan ratkaista välittömästi, ilman esitystä, tai sitten esittelijän tekemän ehdotuksen perusteella sen mukaan, kumpi menettely on tarkoituksenmukaisempi asian joutuisan ja tehokkaan käsittelyn kannalta.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin oikeudenkäyntiaineistosta täystutkintaisessa hovioikeusmenettelyssä. Säännökset vastaavat asiallisesti voimassa olevan 12 §:n 1 ja 2 momenttia mutta sisältäisivät myös täsmennyksiä niihin verrattuina. Nykyisessä lähtökohtaisesti välittömyysperiaatteelle rakentavassa oikeudenkäyntiympäristössä on tärkeää nimenomaisesti säännellä ne tilanteet, joissa asian ratkaisuaineistona voi tulla otetuksi huomioon jotakin muutakin kuin sellaista aineistoa, joka välittömyysperiaatteen mukaisesti suoraan esitetään asianomaiselle tuomioistuimelle sen jälkeen kun siihen on tuossa tuomioistuimessa ensin nimenomaisesti vedottu. Tämän vuoksi erityisesti kirjallisesa esittelymenettelyssä huomioon otettavasta aineistosta tarvitaan säännöksiä.

Kohdan a kohdan säännös koskisi täystutkintaisessa kirjallisessa menettelyssä ratkaistavia asioista. Lainkohdassa todettaisiin, että tällaisessa esittelystä ratkaistavassa asiassa oikeudenkäyntiaineistoa ovat oikeudenkäyntiasiakirjat siltä osin kuin niistä on hovioikeudessa kysymys. Tällä tarkoitetaan sitä, että kärjäoikeuden kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto tulee oikeudenkäyntiaineistoksi hovioikeudessa siltä osalta kuin se koskee niitä vaatimuksia perusteineen, jotka sisältyvät hovioikeudelle tehtyyn valitukseen. Kärjäoikeuden ratkaisu on muutoksenhakemuksen kohteena itsestäänselvästi hovioikeuden

oikeudenkäyntiaineistoa.

Kohdan b kohta koskee pääkäsittelyssä ratkaistavia asioita. Niissä oikeudenkäyntiaineistoa on se, mihin pääkäsittelytilaisuudessa vedotaan ja joka siellä esitetään. Riita-asioiden valmistelua ja pääkäsittelyä koskemaan vuoden 2001 hallituksen esitykseen sisältyvän luvun 24 §:n muutosehdotuksen mukaan pääkäsittelyn toteutus voitaisiin paljolti perustaa siihen, mihin hovioikeudessa toimitetussa valmistelussa on päädytty. Kun valmistelussa on todettu, mihin asiakirjoihin asianosaiset vetoavat, niitä ei välttämättä tarvitse enää uudelleen nimetä ja esittää pääkäsittelytilaisuudessa, jos muutenkin on selvää, että nämä tietyt asiakirjat kuuluvat ratkaisuaineistona huomioon otettaviksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin kaikkia edellisen momentin tarkoittamia käsittelyvaiheita ja -vaihtoehtoja koskien, että todistelutalenne tulisi tarvittaessa ottaa huomioon kärjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällön selvittämiseksi. Tästä seuraa, että esimerkiksi valituksen käsittelyjärjestyksestä päätettäessä välttämättä huomioon otettavaa oikeudenkäyntiaineistoa olisivat valitus ja kärjäoikeuden ratkaisu, mutta tarvittaessa sitä voisivat olla myös vastaus ja kärjäoikeuden todistelutallenteet.

Sanamuotonsa mukaisesti säännös koskisi selon ottamista todistelun oikeasta sisällöstä. Menettelyn tavoitteet ja toteutus vaihtelevat jonkin verran sen mukaan, missä käsittelyvaiheessa ja minkälaisessa asiassa selko on tarpeen ottaa.

Valituksen käsittelyjärjestyksestä päätettäessä voi olla tarpeen selvittää, vastaavatko kärjäoikeuden tuomioon sisältyvä selostus näytöstä vastaanotetun todistelun sisältöä. Valituksessa saatetaan esimerkiksi väittää, että todistaja on kertonut jostakin seikasta toisin kuin kärjäoikeus on tuomioonsa kirjannut hänen sanoneen. Tällöin syntyy tarve selvittää tallenteelta, mikä todistelun oikea sisältö tältä kohdin on.

Valitus voidaan jättää ottamatta enempään tutkintaan, vaikka siinä riitautettaisiin kärjäoikeuden ratkaisu siltä osin kuin siinä on arvioitu todistelun uskottavuutta. Valituksen käsittelyn lopettaminen on mahdollista, kun valitus ei horjuta luottamusta kärjäoikeuden näyttöratkaisun oikeellisuuteen. Tätäkin ar-

vioitaessa voi olla tarpeen selvittää tallenteelta, vastaako kärjäoikeuden ratkaisu sitä, mitä todistelutarkoituksessa kuullut henkilöt ovat kärjäoikeudessa kertoneet. Jos hovioikeus sen jälkeen, kun todistelun sisällöstä on näin tarvittaessa otettu selko tallenteelta, on vakuuttunut kärjäoikeuden ratkaisun perustelujen asianmukaisuudesta, valituksen käsittely voidaan lopettaa. Jos sitä vastoin syntyy epäily, ettei näyttöratkaisu ole asianmukainen, asia on otettava täystutkintaan.

Täystutkinnassa olevissa asioissa selko todistelusta voi tulla otettavaksi erityisesti pääkäsittelyssä. Tällöin voi olla tarpeen verrata todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden hovioikeudessa antamaa kertomusta siihen, mitä he ovat asiasta esittäneet kärjäoikeudessa. Näin varmistetaan siitä, ettei hovioikeuden ratkaisuaineisto ole vaillinaisempi kuin kärjäoikeuden eikä ajan kulumisesta ja muista mahdollisista tekijöistä johtuva kertomusten muuttuminen johda automaattisesti muuttamaan kärjäoikeuden ratkaisua. Voidakseen edellä ehdotetun 1 §:n mukaisesti arvioida, onko aihetta muuttaa kärjäoikeuden ratkaisua tältä osin, hovioikeuden on selvitettävä, mitä asiasta on kärjäoikeudessa kerrottu ja miten hovioikeudessa kuultu kertomus mahdollisesti poikkeaa tästä.

Erityisesti silloin, kun ollaan päättämässä asian käsittelyjärjestyksestä eikä vastausta vielä ole käsillä, hovioikeus omasta aloitteestaan tarvittaessa selvittää tallenteelta alioikeudessa kuullun todistelun sisältöä. Pääkäsittelyssä olevassa asiassa selvittämiseen ryhdytään yleensä asianosaisen aloitteesta. Pääkäsittelyssä he voivat väittää, että hovioikeudessa kuultava kertomus on joltakin kohdalta toisensisältöinen kuin alioikeudessa kuultu. Tällöin tallenteelta on vertauskohdaksi selvitettävä, mitä asiasta on alioikeudessa kerrottu, esitettävä tämä aikaisempi kertomus kuultavalle ja tiedusteltava häneltä syytä kertomuksen muuttumiseen. Tämä hovioikeuden velvollisuus ilmenee 17 luvun voimassa olevan 32 §:n 2 momentin säännöksestä. Jotta tässä suhteessa asianmukainen käsittely on mahdollinen, hovioikeudella on oltava pääkäsittelyssä tallenne käsillä ja valmius tarkistaa asianomainen kohta siltä. Tämä helpottuu sitä mukaa kuin tuomioistuimissa vähitellen siirrytään digitaaliseen

tallennustekniikkaan ja tallenteelta on vaivattomasti ja nopeasti löydettävissä oikea kohta yksityiskohtaisten tallennustietojen avulla.

Kantaa todistelun uskottavuuteen eli siihen, miten varmaksi kertomuksella on saatettu tai miten epävarmaksi kertomuksesta huolimatta on jäänyt jokin tosiseikka, ei tietenkään voida muodostaa pelkästään tallenteelta vaan tältä osin todistelu on sen uskottavuuden arvioimiseksi otettava hovioikeudessa uudelleen vastaan niin kuin 15 §:n 1 momentista ilmenee.

1 b §. Luvun nykyisen 12 §:n 3 momentin säännös aikaisemmin kertyneen oikeudenkäyntiaineiston huomioon ottamisesta siirrettiisiin systemaattiseen yhteyteensä tähän pykälään ja ulotettaisiin koskemaan kaikkia niitä asianosaisen, todistajan tai muun kuultavan poissaolotilanteita, joissa pääkäsittely kuitenkin voidaan toimittaa ja asia ratkaista. Menettelylliset edellytykset, joiden vallitessa näin voidaan tehdä, määräytyisivät 21 §:n mukaan. Pykälä koskisi vain huomioon otettavaa oikeudenkäyntiaineistoa.

Pois jääneen vastapuolen osalta säännös koskee edelleen vetoamisvelvollisuuden täyttymistä. Todistusaineistoa koskien on sen sijaan kysymys siitä, mitä vedotuissa rajoissa voidaan ottaa huomioon todisteena.

1 c §. Voimassa olevan 11 §:n säännös sijoitettaisiin hovioikeuden tutkimisvallan rajoja rikosasiassa koskevana tähän, oikeudenkäyntiaineiston määräytymistä koskevien säännösten jälkeen, mikä vastaisi jakson otsikon mukaista jaotusta.

Luvun 1 d §:n edellä oleva väliotsikko. Otsikko ehdotetaan muutettavaksi kattamaan koko käsittelyn aloitusvaihe. Otsikon alaiset säännökset olisivat luvun nykyistä 1 §:ää vastaava 1 d § ja 2 § sekä uusi 2 a §. Kysymyksessä on menettelyvaihe, jossa 1 d ja 2 §:n mukaisesti tarkastetaan saapuneen valituksen täydellisyys ja valitusta tarvittaessa täydennytetään. Edelleen puutteellisuuttaan käsittelyn pohjaksi kelpaamaton valitus jätetään tutkimatta. Samoin oikeudenkäynnin muun edellytyksen puuttuminen kuten valituksen myöhästyminen estää sen tutkimisen. Valituksen käsittelyjärjestyksestä päättäminen valituksen perusteella on osa tätä käsittelyvaihetta.

1 d §. Pykälä vastaa luvun voimassa olevaa

1 §:ää. Säännöksen numeron muuttuessa toistetaan ne muutokset, joita pykälään on ehdotettu hallituksen esityksessä 83/2001 vp. Tuon aikaisemman ehdotuksen perustelut kuuluvat seuraavasti:

Voimassa olevassa laissa ei ole säännöstä siitä, milloin valmistelu hovioikeudessa alkaa. Käräjäoikeuksien osalta riita-asian viireillepanoa ja valmistelua koskevan 5 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetään, että asia tulee viireille käräjäoikeudessa ja sen valmistelu alkaa, kun haastehakemus saapuu kansliaan.

Valmistelun tehostamiseksi hovioikeuksissa ehdotetaan, että 26 luvun 1 §:ään otetaan uusi 1 momentti, jonka mukaan valitusasian valmistelu hovioikeudessa alkaa, kun käräjäoikeudesta 25 luvun 18 §:n 1 momentin mukaisesti lähetetty valituskirjelmä saapuu hovioikeuteen. Pykälän nykyinen 1—3 momentti siirrettäisiin asiallisesti muuttamattomana pykälän 2—4 momentiksi.

Jos valittaja on toimittanut valituskirjelmänsä määräajassa suoraan hovioikeuteen, kirjelmä on 25 luvun 18 §:n 2 momentin mukaan viipymättä lähetettävä hovioikeudesta käräjäoikeuden kansliaan.

Säännös olisi tarpeen sen korostamiseksi, että asian tulee hovioikeudessa olla aktiivisten valmistelutoimenpiteiden kohteena heti saapumisestaan alkaen. Valmistelun alkuun kuuluvat mahdollinen valituksen täydentäminen, käsittelyjärjestyksestä päättäminen sekä vastauksen pyytäminen. Tämän jälkeen riippuu asian laadusta, millaiset enemmät valmistelutoimenpiteet ovat tarpeen ennen asian ratkaisemista esittelystä tai pääkäsittelyssä. Valmistelun jatkamisesta säädetään luvun 7—9 §:ssä.

2 §. Pykälään sisältyvä viittaus muutetaan koskemaan 1 d §:ää, joksi voimassa oleva 1 § ehdotuksen mukaan siirtyisi.

2 a §. Pykälä koskee uutta menettelyvaihetta, valituksen käsittelyjärjestyksestä päättämistä. Käsittelyjärjestys määräytyy sen mukaan, onko aihetta epäillä, että käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole oikea, vai voidaanko käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuteen varauksetta luottaa.

Säännöksen sijoittaminen tähän osoittaisi, että käsittelyjärjestyksestä päätetään hovioikeusmenettelyn aluksi. Päätös onkin *1 momentin* sanamuodon mukaan tehtävä viipy-

mättä valituksen saapumisen ja sen mahdollisen täydennyttämisen jälkeen. Lakisysteemaattisesta ratkaisusta johtuisi, että luvun myöhemmät menettelysäännökset eivät koske tätä menettelyvaihetta. Näin esimerkiksi pääkäsittelyn toimittamista koskevat 13—15 § eivät tulisi tässä vaiheessa sovellettaviksi.

Sen sijaan luvun alkuun sijoitetut oikeudenkäyntiaineistoa koskevat 1 ja 1 a §:n säännökset koskevat kaikkia hovioikeusasioita ja siten myös käsittelytavasta päättämistä vaihetta.

Momentissa todettaisiin, että käsittelyjärjestystä koskeva ratkaisu ensi sijassa perustetaan valitukseen ja sen kohteena olevaan käräjäoikeuden ratkaisuun. Tätä tarkoittaa sanonta, onko valituksen perusteella aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta.

Alioikeus- ja muutoksenhakumenettelyn nykytilanteessa käräjäoikeuden tuomio antaa yleensä asianmukaiset edellytykset arvioida valituksen perusteltuisuutta. Näin tarkastus voidaan toimittaa lähinnä näiden kahden asiakirjan, valituksen ja alioikeuden ratkaisun perusteella. Jos käräjäoikeuden perustelut sen sijaan ovat ylimalkaiset tai puutteelliset, tämä ei koituisi valittajan vahingoksi vaan asia otettaisiin täystutkintaan, kun käräjäoikeusratkaisun oikeellisuudesta ei voitaisi varmistua sen itsensä perusteella. Perustelujen puutteellisuutta onkin pidetty oikeudenkäyntivirheenä, jonka johdosta asia valituskäsittelyssä voidaan palauttaa alioikeuteen (esim. KKO 1998:40).

Niin kuin 3 §:ssä säädetään, vastaus voitaisiin pyytää ja ottaa huomioon, jos se edistää asian käsittelyä. Jos valituksen käsittelyn lopettaminen jo muutenkin vaikuttaa ilmeiseltä, vastausta ei kuitenkaan ole syytä pyytää, jottei vastapuolelle aiheudu tarpeettomia kuluja valitukseen vastaamisesta.

Sitä, missä määrin todistelua voidaan arvioida käsittelyjärjestyksestä päätettäessä, tarkastellaan yleisperustelujen 3.2.1.3. jaksossa.

Säännöksen sanonta ”viipymättä” tarkoittaa turvata oikeudenkäynnin joutuisuuden ja keskityksen. Myös hovioikeuden oman työn kannalta on tärkeää, että asia etenee ripeästi. Näin turvataan muun muassa se, että asia tarvittaessa saadaan pääkäsittelyyn niin pian,

etteivät todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden muistikuvat ehdi heiketä käräjäoikeuskäsittelyyn verrattuna.

Menettelyn tavoitteiden kannalta on tärkeää, että asian käsittelyjärjestyksestä päätetään melko välittömästi valituksen saapumisen jälkeen. Tämä on täystutkinnasta erillinen menettelyvaihe ja ratkaisu tulee tehdä sitä mukaa kuin valituksia saapuu. Täystutkintaan otetut asiat sitten erikseen odottavat käsittelyvuoroaan siinä järjestyksessä kuin ne on päätetty ottaa täystutkintaan tai niiden keskinäisestä käsittelyjärjestyksestä on erikseen säädetty.

Ratkaisutoiminnan kriteerit esitettäisiin säännöksessä niin, että tässä käsittelyvaiheessa olisi tarkastettava, onko valituksen perusteella aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun tai siellä noudatetun menettelyn oikeellisuutta. Arvioinnin perusteet on esitetty yleisperustelujen 3.2.1.2. ja 3.2.1.3. jaksossa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin ensinnä, että valituksen käsittely voidaan tässä vaiheessa lopettaa vain hovioikeuden jäsenen ollessa tästä yksimielisiä. Jos asia yhdenkin jäsenen mukaan on otettava täystutkintaan, näin tehdään. Tämä on erityinen oikeusturvatae menettelyssä. Niissä asioissa, joissa valmistelusta vastaava jäsen katsoo, että asia selvästi kuuluu täystutkintaisesti hovioikeudessa ratkaistavaksi, hän suoraan jatkaa asian valmistelua tätä silmällä pitäen. Tämä ilmenee myös ehdotettavasta 29 §:n 2 momentin 1 kohdan säännöksestä.

Silloin, kun valmistelusta vastaava jäsen arvioi, että valitusta ei kuulu käsitellä täystutkintaisesti tai ei ole varma käsittelyn näin jatkumisesta, hovioikeuden on pääasian suhteen päätösvaltaisessa kokoonpanossaan päätettävä käsittelyjärjestyksestä. Niin kuin 29 §:stä tässäkin suhteessa ilmenisi, hovioikeus voisi ottaa välittömästi selon asiasta itse ja tehdä päätöksensä ilman esittelyä. Jos oikeudenkäyntiaineiston jäsentämiseksi on tarkoituksenmukaista, ratkaisu voitaisiin tehdä esittelystäkin. Päätöksentekoaikataulu olisi nopea. Laajaa esittelymuistiota ei ilmeisesti yleensä tarvittaisi.

Päätös valituksen käsittelyn lopettamisesta menestymisen mahdollisuuksia vailla olevana edellyttää yksimielisyyttä. Ratkaisussaan hovioikeuden on tarvittaessa yksilöitävä, mi-

hin muuhun aineistoon kuin käräjäoikeuden ratkaisuun ja valitukseen hovioikeuden ratkaisu perustuu. Muuten hovioikeuden ratkaisu voidaan kirjoittaa 24 luvun 16 §:n mukaisesti lyhyesti.

Edellä 1 momentissa säädettyjä käsittelyjärjestyksen valintakriteereitä kerraten lainkohdassa käytetään valituksen käsittelyn lopettamisperusteena sanontaa, että valitus selvästikään ei voi johtaa tulokseen. Tämä tarkoittaa korostaa sitä, että arvioitavana on nimennomaan valitusvaatimusten menestyminen tai tuloksettomuus siinä mielessä, onko ratkaisun lopputulosta muutettava niiden johdosta. Käytetty sanonta ei ole mitenkään liitoksissa tulkinnaltaan suppeaksi vakiintuneeseen valituksen heti hylkäämiseen selvästi perusteettomana luvun voimassa olevan 3 §:n nojalla. Käsittelyjärjestyksen valinnan yhteydessä valituksen selvällä tuloksettomuudella tarkoitetaan sen sijaan sitä, että hovioikeuden jäsenten vakaan käsityksen mukaan valitus ei sisältönsä ja perusteidensa johdosta anna aihetta muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua.

Seuraavaksi lainkohdasta ilmenee, että valituksen käsittelyn lopettamiseen ei olisi velvollisuutta, vaikka 1 momentin mukaisesti ei olisikaan käräjäoikeuden ratkaisun tai siellä noudatetun menettelyn oikeellisuutta koskevia epäilyksiä. Valitus voitaisiin aina ottaa täystutkintaan hovioikeuden katsoessa sen aiheelliseksi muusta syystä kuin ratkaisun lopputuloksen muuttamiseksi. Esimerkiksi perustelujen täsmentämiseksi ja siten asianosaisten vakuuttamiseksi käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen hyväksyttävyydestä voisi olla hyödyllistä ottaa asia hovioikeudessa täystutkintaan. Hovioikeustason ratkaisun antamista täystutkintaisessa menettelyssä, vaikkei käräjäoikeuden ratkaisua tai ainakaan sen lopputulosta muutettaisikaan, voi edellyttää myös hovioikeuden tehtävä oikeuskehityksestä huolehtimisessa. Jos esimerkiksi asiaryhmä on uusi, voi alioikeuskäytännön vakiinnuttamiseksi olla aihetta antaa hovioikeuden ratkaisu aiheettomaltakin näyttävänä perusteena asian täystutkintaiselle käsittelylle, vaikka valituksen käsittely sinänsä olisi voitu lopettaa jo käsittelyjärjestyksestä päätettäessä, mainittaisiin lainkohdassa asianosaisten oikeusturvan

varmistaminen. Nämä tilanteet ovat tapauksittain vaihdellen moninaisia, eikä niitä voida ehdotuksessa tyhjentävästi selostaa. Käsitteilyjärjestyksen valinnan yhteydessä tapahtuva tutkinta sinänsä koskisi kaikkia asiaryhmiä ja kaikkia asianosaisia yhtäläisesti. Kuitenkin esimerkiksi vakavimmissa rikosasioissa voi olla toisinaan tarpeen tutkia vastaajan syyllisyys uudelleen täystutkintaisessa menettelyssä, jos syyte on johdonmukaisesti kiistetty ja varteenotettavaa näyttöä ollut sekä syytteen tueksi että sitä vastaan. Toinen säännöksen tyypillisesti tarkoittama tilanne olisi se, että asianosaisella on aihetta epäillä alioikeusmenettelyn laiminlyöneen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Vaikka hovioikeus voisi asiakirjoista päätellä, että näin ei ole tapahtunut, valituksen täystutkintainen käsittely hovioikeudessa voisi olla tarpeen, jotta asianosaiset itsekkin saavat varmuuden, että heidän asiansa on käsitelty asianmukaisessa menettelyssä nyt ylioikeudessa. Säännöksen tarkoittamissa tilanteissa olisi usein ohjenuorana asian ottamiselle täystutkintaan se käsitys, mikä asianosaisille on perustellusti syntynyt käräjäoikeuden ratkaisusta ja menettelystä. Ottamalla asia oikeusturvavasyistä uuteen käsittelyyn hovioikeudessa varmistetaan heidän tuntevan saavansa osakseen menettelyllistä oikeudenmukaisuutta ja edistetään näin luottamusta oikeudenhoitoon.

Erikseen on syytä mainita, että säännös ei koske tilanteita, joissa valituksen valossa on epätietoisuutta, rasittaako käräjäoikeuden ratkaisua tai menettelyä sittenkin jossakin suhteessa virheellisyys. Käsitteilyjärjestys näissä tapauksissa määräytyy 1 momentin pääsäännön mukaan: valitus on otettava täystutkintaan, koska asiassa on epäilyksiä käräjäoikeuden ratkaisun tai menettelyn oikeellisuudesta.

Valitukseen tässä vaiheessa annettavasta ratkaisusta pykälän 2 momentissa todettaisiin, että valitusta, joka ei horjuta luottamusta käräjäoikeuden ratkaisuun, ei tämän toteamisen jälkeen käsitellä enempää.

Yleisperustelujen 3.2.1.4.5. jaksossa on käsitelty ratkaisujen perustelemista ja kirjoittamista. Ratkaisun perustelut voivat olla lyhyet. Hovioikeus lähinnä toteaisi, ettei valitus anna aihetta käräjäoikeuden ratkaisun muut-

tamiseen vaan se jää pysyväksi. Käytäntö jäisi hovioikeuskäytännön lähemmin muovattavaksi. Ilmeisesti ilmaisutavat vaihtelisivat tapauksittain.

Käsittelyn jatkumisesta muissa asioissa ei tehtäisi erityistä toimituskirjaksi laadittavaa päätöstä. Valituksen johdosta vain viimeistään nyt pyydetäisiin vastaus vastapuolelta ja ilmoitettaisiin sopivalla tavalla tästä valittajalle. Hovioikeuden asiakirjoihin ja asiankäsitteilyjärjestelmään tehtäisiin merkintä, että asian käsittely jatkuu.

Pykälän 3 momentissa mahdollistettaisiin asian osien käsittelyn eriyttäminen. Valituksen osaa koskeva 2 momentin mukainen päätös voidaan tehdä myös asiaa täystutkintaiseen käsittelyyn valmisteltaessa. Tällainen valituksen täystutkinnan lähempi rajaus valmisteluvaiheessa varmistaa hovioikeuden ratkaisutoiminnan asianmukaisen kohdentumisen asian niihin osiin, joiden tutkimista hovioikeudessa oikeussuojatarpeet edellyttävät ilman että asian käsittelyyn otetaan mukaan jo käräjäoikeudessa selvitettyä ainesta. Näin menettelyllä saavutetaan sama päämäärä kuin sillä, että tehtäisiin mahdolliseksi määrätä asianosaisten esityksestä poiketen siitä, mitkä asian osat otetaan pääkäsitteilyyn.

Hovioikeuden täystutkinnan kohdentumiseksi tarkoituksenmukaisesti ja sen välttämiseksi, että jo käräjäoikeudessa selvitettyä ainestoa tarpeettomasti toistetaan ylioikeudessa, voi usein olla hyödyksi, että valitus näin joiltakin osiltaan muttei kokonaisuudessaan viedään täystutkintaan. Samoista syistä on tarpeen, että se osa, jolta valitusta ei käsitellä enempää, voidaan määrittää verraten vapaasti.

Ratkaisu voisi koskea ensinnäkin asian itsenäisesti ratkaistavissa olevaa osaa kuten vaatimusta, josta voidaan antaa osa- tai väli tuomio. Voi myös olla tarpeen todeta, että täystutkinnassa ei käsitellä asian jotakin sellaista osaa, joka sinänsä ei ole itsenäisesti ratkaistavissa, esimerkiksi näytönvaraista kysymystä kuten vastaajan syyllisyyttä, mutta ottaa täystutkintaan oikeuskysymys tai seuraamuksen määrääminen. Käsittelyn eriyttämistä syytekohdittain silloin, kun niistä on määrätty yhteinen rangaistus, käsitellään yleisperustelujen 3.2.1.5. jaksossa.

Käsittelyjärjestys voi olla toisinaan tarpeen

eriyttää yksittäisten todistusteemojen tarkkuudellakin. Näin voi olla silloin, kun valmistelussa ei ole asianosaisten ja tuomioistuimen välillä päästy yksimielisyyteen siitä, miltä osin näyttö olisi otettava uudelleen vastaan. Jos hovioikeus katsoo yksimielisesti, että valitus ja muu asiaa valmisteltaessa esille tullut aineisto eivät joidenkin todistusteemojen osalta selvästikään horjuta luottamusta kärjäoikeuden tuomioon, ei näyttöä tältä osin tutkittaisi uudelleen, vaan valituksen käsittely siltä osin lopetettaisiin. Hovioikeuden tuomio perustettaisiin näiden seikkojen osalta kärjäoikeuden toteamiin seikkoihin.

Kaikkea päätöksentekoa myös osittaisratkaisujen suhteen ohjaa 2 momentin mukainen sisältökriteeri: kärjäoikeuden ratkaisun asiasta on oltava epäilyksittä hyväksyttävissä, jotta asia voidaan jättää sen varaan.

3 §. Valitukseen vastaamista koskeva pykälä jaettaisiin kolmeksi momentiksi ja säänneltäisiin lähemmin, missä hovioikeusmenettelyn vaiheessa vastaus valitukseen tarkoituksenmukaisimmin pyydetäisiin.

Pykälän 1 momenttiin jäisi muuttamattomana voimassa olevan lain säännös siitä, että hovioikeus pyytää vastauksen valitukseen ja tarvittaessa täsmentää, mistä vastauksessa nimenomaan on syytä lausua.

Pykälän uudessa 2 momentissa säädettäisiin, että tarvittaessa vastaus voidaan pyytää jo ennen kuin valituksen käsittelyjärjestyksestä on päätetty 2 a §:n mukaisesti. Sääntelyn lähtökohta on siis, että vastaus pyydetään sitten, kun on päätetty, että valitus tai osa siitä käsitellään täystutkintaisesti. Käsittelyjärjestyksestä olisi voitava lähtökohtaisesti päättää pelkän valituksen ja kärjäoikeuden ratkaisun perusteella. Tämä nopeuttaa menettelyä ja säästää vastapuolen kustannuksia niissä tapauksissa, joissa edellytyksiä valituksen käsittelyyn täystutkinnassa ei ole.

Toisinaan vastauksen pyytäminen jo ennen käsittelyjärjestyksestä päättämistä voi kuitenkin olla perusteltua. Tilanteita on tarkasteltu yleisperustelujen 3.2.1.1. jaksossa. Harvinaisissa, pyydetäänkö vastaus jo tässä vaiheessa vai vasta täystutkintaan siirtymisen jälkeen, tulee valinta tehdä sen perusteella, kumpi menettely paremmin edistää asian käsittelyä. Jos valituksesta on selvästi nähtävissä, että se ei horjuta luottamusta kärjäoikeu-

den ratkaisun oikeellisuuteen, vastauksen pyytäminen on yleensä tarpeetonta ja aiheuttaisi vain turhia kustannuksia vastapuolelle.

Jos taas on epätietoista, onko valitus otettava täystutkintaan vai ei, vastaus saattaa olla eduksi valituksen menestymisen mahdollisuutta arvioitaessa. Erityisesti jos asia on sellainen, että se täystutkinnassa voitaisiin ratkaista kirjallisessa menettelyssä, saattaa olla tarkoituksenmukaista pyytää vastaus, päättää vasta sitten ottaa asia täystutkintaan ja heti samassa yhteydessä ratkaista asia aineellisesti.

Vastaus olisi säännönmukaisesti käsillä ennen käsittelyjärjestyksestä päättämistä silloin, kun tämä päätös on 2 a §:n 3 momentin mukaisesti osaksi siirretty tehtäväksi valmistelun yhteydessä. Vastauspyynnössä tällöin mainittaisiin, mitkä osat valituksesta on jo päätetty ottaa täystutkintaan ja minkä osalta tämä on edelleen avoinna. Näin vastapuoli voisi käsitellä vastauksessa näitä asian muiden osien käsittelyjärjestyttä koskevaa kysymystä valitusvaatimuksiin vastaamisen lisäksi.

Jos valituksen osan käsittely on päättynyt ennen kuin vastausta on pyydetty, vastaus tietenkin pyydetään vain niihin valituksen osiin, jotka on otettu täystutkintaan.

Uudessa 3 momentissa puolestaan säädettäisiin, milloin vastausta ei pyydetä. Momenttiin siirrettäisiin voimassa olevassa laissa 1 momentin alussa oleva rajoitus, jonka mukaan vastausta ei pyydetä, jos valitus täydennettynäkin on jäänyt sen käsittelyn estävin tavoin puutteelliseksi ja siitä syystä tai oikeudenkäynnin muun edellytyksen puuttumisen vuoksi jätetään luvun 1 tai 2 §:n nojalla tutkimatta.

10—12 § ja niiden edellä oleva väliotsikko. Otsikko ja säännökset kumotaan, kun ne on ehdotettu siirrettäviksi sääntelyn havainnollisuuden ja yhteenkuuluvuuden takia eri yhteyksiin, osaksi menettelyn tavoitteita ja oikeudenkäyntiaineistoa koskevana luvun uusiin 1 ja 1 a—1 c §:ään ja osaksi päätöksentekomenettelyn sisäistä järjestämistä koskevana luvun loppuun otettavaan uuteen 29 §:ään.

14 §. Kun 25 luvun 15 §:stä poistetaan mahdollisuus tehdä pääkäsittelypyynnön sisältävä valitus ilman lähempiä perusteluja,

samaa asiaa koskeva 26 luvun 14 §:n 4 momentti kumottaisiin.

20 §. Jos valittaja ilman laillista estettä jää pois pääkäsittelystä, hänen valituksensa, siltä osin kuin se on pääkäsittelyn kohteena, jätetään sillensä. Jos poissaolon syynä on valittajan laillinen este, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, hänellä on oikeudenkäymiskaa-ren 26 luvun 22 §:stä ilmenevällä tavalla oikeus saada valituksensa uudelleen käsiteltäväksi. Esittelystä ratkaistavilta osilta valitus tutkitaan, vaikka valittaja olisi ilman laillista estettä jäänyt pois pääkäsittelystä. Pykälän 1 momentissa tämä todettaisiin nimenomaisesti niin, että valitus jää poissaolotilanteissa sillensä vain pääkäsittelyn kohteena olevalta osaltaan.

Muutosta hakiessaan rikosasian vastaajalla on yleisperustelujen jaksossa 2.1.3. selostetuissa ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuisa katsottu olevan oikeus esiintyä asiamiehen edustamana, vaikka hänet olisi kutsuttu saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti. Sillä, onko tällaisen valittajan poissaolon syynä laillinen este vai ei, ei ole merkitystä. Pykälän 1 momenttia muutettaisiinkin niin, että rikosasiassa valitusta ei voida jättää sillensä, jos rikosasian vastaaja, joka on valittajana kutsuttu saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jää itse saapumatta pääkäsittelyyn, mutta lähettää sijastaan asiamiehen. Tällöin hovioikeuden on meneteltävä 21 §:stä ilmenevällä tavalla.

Säännöksellä tavoitellaan sitä, että saadaan joustavassa, ihmisoikeussopimuksen määräykset huomioon ottavassa menettelyssä aineellinen ratkaisu valitukseen. On valittajan itsensä etu, että entistä useammin saadaan hovioikeuden aineellinen ratkaisu valitukseen eikä sitä enää jätettäisi sillensä niiden kysymysten osalta, jotka hyvin voidaan tutkia uudelleen hänen henkilökohtaisesta poissaolostaan huolimatta, kuten lainsoveltamis- ja usein seuraamusksymykset.

21 §. Pääkäsittelyyn kutsuttava tai siihen kutsuttu henkilö saattaa joskus olla tietymättömissä tai pakoilla oikeudenkäyntiä. Pykälä nyky muodossaan mahdollistaa sen, että jos asianosainen itse ei hänelle asetetusta sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn, pääkäsittely saadaan, milloin syytä on, toimittaa ja asia ratkaista asianosaisen poissaolosta

huolimatta. Samoin voidaan menetellä, jos tuotavaksi määrättyä ei tavata taikka jos kutsua pääkäsittelyyn ei saada annetuksi asianosaiselle tiedoksi.

Säännös ulotettaisiin 1 momentin muutoksella koskemaan myös niitä tilanteita, että todistaja tai muu kuultava jää pois pääkäsittelystä. Muutokseen on tarvetta, sillä myös näitä henkilöitä voi olla vaikea tavoittaa.

Rikosasiassa valitusta ei 20 §:n muutoksesta johtuen enää saataisi jättää sillensä siinä tapauksessa, että valittajana pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu vastaaja jää itse saapumatta pääkäsittelyyn, mutta lähettää sijastaan asiamiehen. Jotta ratkaisun tekeminen tällaisessa tilanteessa olisi käytännössä mahdollista, rikosasiassa valittajana oleva vastaaja, joka kutsutaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, olisi vastaisuudessa kutsuttava pääkäsittelyyn myös uhalla, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta ratkaista.

Jos pääkäsittelyyn valittajana henkilökohtaisesti kutsuttu rikosasian vastaaja jää pääkäsittelyyn saapumatta ja asiassa on kysymys hänen lausumansa uskottavuudesta todistena, käräjäoikeuden ratkaisua hänen lausumansa uskottavuuden arvioinnista ei 26 luvun 15 §:n 2 momentissa ilmaistun luottamuksensuojaperiaatteen vuoksi yleensä voida muuttaa. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että valituksella ei tältä osin ole menestymisen mahdollisuutta. Tällöin myös muun asiassa aikaisemmin esitetyn todistelun uusi vastaanottaminen kävisi oikeudenkäymiskaa-ren 17 luvun 7 §:ssä tarkoitettuun tavoin tarpeettomaksi, kun edellytyksiä todistelun arviointiin toisin kuin käräjäoikeudessa ei olisi.

Hovioikeus voisi siten, niin kuin säännöksen sanamuodosta ilmenee, valita, ratkaiseeko se asian kuultuaan vastaajan asiamiestä, vai, jos se edelleen pitää tarpeellisenä vastaajan henkilökohtaista kuulemistaan, lykkääkö se asian käsittelyä.

Pykälän 2 momentin muutokset ovat teknisluonteisia, 1 momentissa todetusta laajentamisesta johtuvia kirjoitusksymyksiä.

Luvun 29 §:n edellä oleva väliotsikko. Voimassa olevassa laissa se, miten hovioikeus tekee ratkaisunsa, on säännelty vain viitteellisesti oikeudenkäyntiaineistoa koskevien säännösten yhteydessä luvun 12 §:ssä. Edellä ehdotetaan säännökset asian ratkaisuaineis-

tosta siirrettäväksi luvun alkuun ja kirjoitettaviksi havainnollisemmin kuin nyt sekä täydennettäväksi käsittelyjärjestyksestä päätettäessä huomioon otettavaa aineistoa koskevalla sääntelyllä.

Se sääntely sen sijaan, joka koskee menettelyä, jota noudattaen hovioikeus tekee ratkaisunsa kussakin asiassa, kuuluu luvun myöhempiin säännöksiin.

Hovioikeusmenettelyssä ensinnä asian käsittelyjärjestyksestä päätettäessä ja sitten täystutkinnassa sen eri vaiheissa ja muodoissa, valmistelussa ja asiaa kirjallisessa menettelyssä tai pääkäsittelyssä ratkaistaessa noudatettavat eri päätöksentekovaihtoehdot kuvattaisiin laissa ja 26 luvun loppuun otettaisiin omaksi, 28 §:n jälkeen sijoitettavan *otsikon* alaisuuteen tästä säännös. Säännös soveltuu tähän luvun loppuun, koska se koskee hovioikeuden sisäistä päätöksenteon järjestämistä eikä siten suoraan vaikuta asianosaisten asemaan tai toimintaan muutoksenhakuasian käsittelyssä niin kuin luvun muut säännökset.

29 §. Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että ne kirjallisessa menettelyssä käsiteltävät asiat, joista ei toisin säädetä 2 momentissa, ratkaistaisiin esittelystä. Näitä olisivat siten täystutkinnassa olevat kirjallisen aineiston perusteella ratkaistavat asiat eli ne joissa ei toimiteta pääkäsittelyä. Esittelyn voi toimittaa esittelijä tai, vanhastaan erityisesti riitaasioissa noudatetun käytännön mukaan hovioikeuden jäsen itse.

Päätöksentekomenettelyn järjestämisen eri vaihtoehtoja lisätään niin, että 2 momentissa luetelluissa tilanteissa hovioikeus voi tehdä ratkaisunsa ilman asiaa koskevaa ratkaisuehdotusta, esitystä. Esittelijän myötävaikutus lainkohdassa tarkoitetuissa asioissa ei siten olisi välttämätön, mutta estettäkään hänen mukanaololleen, sille, että asia ratkaistaankin hänen esittelystään, ei olisi.

Momentissa tarkoitettut tilanteet ovat kaikki sellaisia, joissa esiintyy tarvetta tehdä nopeasti ja puitteiltaan joustavassa menettelyssä ratkaisuja siitä, miten menetellen asiaa jatkossa käsitellään tai väliaikaisesti järjestää asia kunnes valitus otetaan hovioikeudessa lähemmin tutkittavaksi. Siten asioissa tulee voida tarvittaessa tehdä ratkaisuja sen perusteella, että hovioikeus on toimivaltaisessa

kokoonpanossaan tuomariensa omin toimin välittömästi ottanut selon oikeudenkäyntiaineistosta ilman että se on heille ensin esitelty.

Momentissa lueteltaisiin ilman esittelyä ratkaistavissa olevat asiat. Momentin 1 kohdan mukaan valituksen käsittelyjärjestyksestä voitaisiin päättää ilman asiaa koskevaa esitystä. Yleensä ainakin päätös siitä, että valitus otetaan täystutkintaan, voitaisiin tehdä ilman esittelyä. Lain 2 luvun 8 §:n 2 momentin ehdotettavan uuden 1 kohdan mukaan valmistelusta vastaava jäsen olisi yksin toimivaltainen päättämään tästä.

Asian joustavan ja viivytyksettömän käsittelyn mahdollistamiseksi muutkin käsittelyjärjestystä koskevat ratkaisut voitaisiin tehdä ilman esittelyä.

Momentin 2 kohdan mukaan ilman esittelyä voitaisiin tehdä kaikki päätökset, jotka yksi jäsen on toimivaltainen tekemään 2 luvun 8 §:n 2 tai 3 momentin mukaan sellaisina kuin ne sisältyvät hovioikeusmenettelyä koskevaan vuoden 2001 hallituksen esitykseen tai käsillä olevaan esitykseen. Näin muun muassa kaikki ne valmisteluun liittyvät ratkaisut, jotka hän saa tehdä yksin, valmistelusta vastaava jäsen voisi tehdä ilman, että asiaa hänelle esitellään päätöksen tekemiseksi. Asian sujuvan käsittelyn kannalta on eduksi että ollessaan yksin toimivaltainen tekemään ratkaisun, valmistelusta vastaavan jäsenen ei tarvitse erikseen esittelyttä asiaa itselleen. Katsoessaan sen eduksi oikeudenkäyntiaineiston jäsentymiselle, hän voi kuitenkin 2 momentin 2 kohdassa nimenomaan todettaisiin, että asian valmistelutoimenpiteistä voidaan päättää ilman esittelyä. Näin hovioikeus toimivaltaisessa kokoonpanossaan voi vapaamuotoisesti tehdä asian valmistelun järjestämistä koskevia ratkaisuja sitä mukaa kuin tarvetta niihin tulee esiin esimerkiksi suullisessa, puhelimitse tai asianosaisten tai näiden edustajien läsnäollessa pidettävässä istunnossa. Voimassa olevastakaan laista ei tähän ole johtunut estettä, mutta valmistelun edelleen aktivoimiseksi ja hovioikeuksien noudattaman käytännön yhtenäistämiseksi asiasta otettaisiin säännös lakiin. Itsenäistä sisältöä edellisessä kohdassa viitattuun 2 luvun 8 §:n 3 momentin säännökseen verrattuna puheena olevalla kohdalla on esimerkiksi

preklusiota koskeissa päätöksissä, jotka tekee hovioikeuden täysilukuinen jaosto muttei siis ehdotuksen mukaan välttämättä esittelystä.

Päätöksentekomenettelyn tavasta päättäisi momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan valmistelusta vastaava jäsen. On tarkoituksenmukaista, että hän valitsee ratkaisumenettelyn toteuttamistavan, koska hän myös vastaa asian käsittelyn edistymisestä. Tarvittaessa hän neuvottelisi menettelytavasta esittelijän ja kokoonpanon muiden jäsenten kanssa. Hovioikeuksissa voidaan myös yleisesti ohjeistaa se, minkälaiset asiat ratkaistaan missäkin menettelyssä ilman, että valmistelusta vastaavan jäsenen on joka kerta erikseen otettava asiaan kantaa.

Lopuksi pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että pääkäsittelyssä asiat ratkaistaan tuomarien oman välittömän oikeudenkäyntiaineistoon perehtymisen perusteella, ei esittelystä. Tämä johtuu pääkäsittelyn keskitys- ja välittömyystavoitteista. Hovioikeuden jäsenet ottavat itse suoraan vastaan heille välittömästi esitetyn oikeudenkäyntiaineiston ja tekevät ratkaisunsa sen perusteella. Jo voimassa olevan oikeustilan on ollut tarkoitus olla tämä.

2. Voimaantulo

Hovioikeuksien ruuhkautumisen ja siitä johtuvan käsittelyaikaisten venymisen välttämiseksi käsittelyn eriyttämismahdollisuus on tarpeen saada käyttöön viipymättä. Siksi laki ehdotetaan tulevaksi voimaan ensi tilassa. Uutta lakia sovellettaisiin asioissa, joissa muutoksenhaun kohteena oleva alioikeuden ratkaisu julistetaan tai annetaan lain voimaan tultua.

Menettelyn uutuuden vuoksi sen toimintaa on paikallaan tarkkaan seurata. Oikeusministeriö kokoaa yksityiskohtaista seurantatietoa asioiden käsittelystä hovioikeudessa. Tässä tarkoituksessa hovioikeudet kussakin ratkaisemassaan asiassa ilmoittavat asian käsittelyn päättäneen ratkaisun lajin sekä asiaratkaisuisa, onko ja missä määrin alioikeuden ratkaisua muutettu. Uutena tietona tulisi ilmoittaa vastaisuudessa asian käsittelyn päätyminen

käsittelyn aloitusvaiheessa. Oikeusministeriö seuraisi, esiintyykö asioiden osuudessa vaihtelua asiaryhmittäin tai hovioikeuksittain ja tarvittaessa selvittäisi syyt siihen sekä, onko aihetta tarkentavaan sääntelyyn.

3. Säättämistäjärjestys

Käsittelyn eriyttämismahdollisuuden suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin on tarkasteltu yleisperustelujen 2.2. ja 6.2. jaksoissa. Ehdotukset ovat kansainvälisten ihmisoikeusmääräysten mukaisia ja turvaavat perustuslain 21 §:n 2 momentissa säädetyn muutoksenhakuoikeuden, sillä mitään rajoituksia muutoksen hakemiseen tai asian tutkittavaksi saamiseen hovioikeudessa ei esitetä. Käsittelyjärjestyksen eriyttäminen tapahtuu muutoksenhakutuomioistuimen käsiteltäviksi saatettavien asioiden oman sisällön perusteella kussakin tapauksessa. Ehdotettavassa laissa, oikeudenkäymiskaaren 26 luvun uudessa 2 a §:ssä säädetään perusteet, joilla käsittelyjärjestys näin eriytetään. Jos ei ole selvää, että alioikeuden ratkaisu on oikea, asia otetaan aina täystutkintaan hovioikeudessa. Näin ai-neellinen oikeudenmukaisuus toteutuu.

Ehdotukset myös merkitsevät oikeudenkäynnin nopeutumista. Näin tapahtuu erityisesti valittajan vastapuolen edun turvaten niissä asioissa, joissa valituksen enempään käsittelyyn ei ole aihetta. Myös muissa asioissa oikeudenkäynnin keston jonkin aikaa jatkunut pitenemiskehitys laantunee, kun hovioikeus voi täystehoisesti kohdentaa voimavaransa niiden käsittelyyn ja ratkaisemiseen. Tämä on Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaista oikeudenkäyntejä jouduttavaa kehitystä.

Ehdotettava laki on siten säädettävissä tavallisessa lainsäätämistäjärjestyksessä.

Asiaan liittyvien perusoikeusnäkökohtien vuoksi hallitus pitää kuitenkin asianmukaisena, että esityksestä hankitaan eduskuntakäsittelyn aikana myös perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

kumotaan oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 12 §:n 3 momentti sekä 26 luvun 10—12 § ja niiden edellä oleva väliotsikko sekä 14 §:n 4 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 165/1998,

muutetaan 2 luvun 8 §:n 2 momentti, 16 luvun 3 §, 22 luvun otsikko ja 9 §, 25 luvun 11 §:n 2 momentti ja 12 §:n 2 momentti sekä 13 ja 15 § sekä 26 luvun 1 § ja sen edellä oleva väliotsikko, 2 ja 3 §, 20 §:n 1 momentti ja 21 §,

sellaisina kuin ne ovat, 2 luvun 8 §:n 2 momentti, 25 luvun 11 §:n 2 momentti ja 12 §:n 2 momentti sekä 13 ja 15 §, 26 luvun 1 § ja sen edellä oleva väliotsikko, 2 ja 3 §, 20 §:n 1 momentti ja 21 § laissa 165/1998, 16 luvun 3 § laissa 362/1960 sekä 22 luvun otsikko ja 9 § laissa 1064/1991, sekä

lisätään 25 lukuun uusi 10 a ja 12 a § sekä 26 lukuun uusi 1 a—1c §, uusi 1 d § ja sen edelle uusi väliotsikko, uusi 2 a § sekä 29 § ja sen edelle uusi väliotsikko seuraavasti:

2 luku

Päätösvaltaisuudesta

8 §

Yksi jäsen voi kuitenkin:

1) päättää 26 luvun 2 a §:n mukaisessa menettelyssä, että valituksen käsittely jatkuu;

2) ratkaista asian, jos valitus on peruutettu kokonaan;

3) ratkaista rangaistukseen tuomitsemista koskevan asian, jos vastaaja on kuollut;

4) ratkaista sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevan asian;

5) ratkaista puolustajan, asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämistä hovioikeudessa koskevan asian;

6) ratkaista oikeusavun myöntämistä tai lakkaamista, oikeusavustajan määräämistä,

hänen määräyksensä peruuttamista tai toisen avustajan määräämistä hovioikeudessa koskevan asian;

7) ratkaista turvaamistointa sekä täytäntöönpanon kieltämistä tai keskeyttämistä koskevan asian;

8) määrätä yksityishenkilön velkajärjestelystä annetussa laissa (57/1993) ja yrityksen saneerauksesta annetussa laissa (47/1993) tarkoitetuista väliaikaisista kielloista;

9) ratkaista, onko liiketoimintakieltoon määräämistä tai sen pidentämistä koskevaa päätöstä sekä lähestymiskieltoon määräämistä koskevaa päätöstä noudatettava muutoksenhausta huolimatta;

10) muuttaa tai täsmentää lapsen tapaamis-oikeutta koskevia ehtoja hovioikeuskäsittelyn ajaksi lapsen huoltoa ja tapaamis-oikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) tarkoitetussa asiassa;

11) ratkaista vasta hovioikeudessa esitetyn vangitsemis- tai matkustuskieltovaatimuksen;

12) päättää todistelukustannusten maksamisesta silloin, kun toimitettavaksi määrättyä pääkäsittelyä ei pidetä.

16 luku

Oikeudenkäyntiväitteistä

3 §

Ratkaisuun, jolla asia oikeudenkäyntiväitteen johdosta jätetään tutkimatta, haetaan muutosta 25 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti.

Ratkaisuun, jolla tuomari on todettu esteelliseksi käsittelemään asiaa, ei saa hakea muutosta.

Oikeudenkäyntiväitteen hylkävään ratkaisuun haetaan muutosta samassa yhteydessä kuin kärjäoikeuden tuomioon tai lopulliseen päätökseen, jollei tuomioistuin määrää, että muutosta haetaan erikseen.

22 luku

Kärjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun talliointi

9 §

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa todistelutalteen on tarpeellisilta osin saatettava kirjalliseen muotoon (*kirjallinen toisinto*), jos se edistää asian käsittelyä. Tallenteesta voidaan valmistaa jäljennös taikka se voidaan saattaa kirjalliseen muotoon myös, jos asianosainen tai joku muu sitä pyytää.

25 luku

Muutoksenhaku kärjäoikeudesta hovioikeuteen

10 a §

Kun tyytymättömyyden ilmoitus on hyväksytty, kärjäoikeus voi tarvittaessa määrätä, että asian käsittelyä jatketaan vasta sen jälkeen, kun valitus oikeudenkäynnin aikana

tehdystä ratkaisusta on ratkaistu.

Valitusosoitus

11 §

Valitusosoituksessa on mainittava muutoksenhakutuomioistuin sekä valituksen ja vastavalituksen määröpäivät. Siinä on selostettava säännökset valituksen ja vastavalituksen perilleajamisesta sekä sisällöstä ja liitteistä.

12 §

Valittajan vastapuoli voi tämän jälkeen valittaa kärjäoikeuden ratkaisusta tyytymättömyyttä ilmoittamatta. Määräaika vastavalitusta varten on kaksi viikkoa 1 momentissa tarkoitetun valitusmääräajan päättymisestä.

12 a §

Viimeistään määräajan päättymispäivänä ennen virka-ajan päättymistä asianosaisen on toimitettava valituskirjelmä kärjäoikeuden kansliaan. Valitusta, jota ei ole tehty määräajassa, ei oteta tutkittavaksi.

Jos valittaja haluaa peruuttaa valituksen, hänen on toimitettava hovioikeudelle osoitettu kirjallinen peruuttamisilmoitus hovioikeuden kirjaamoon tai kärjäoikeuden kansliaan.

Jos valitus peruutetaan, raukeaa, jätetään tutkimatta tai sitä 26 luvun 2 a §:n nojalla ei käsitellä enempää, myös vastavalitus raukeaa. Asiassa, jossa toimitetaan pääkäsittely, vastavalitus ei kuitenkaan raukea, jos valitus peruutetaan pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen.

13 §

Jos muutosta ei laillisen esteen vuoksi tai muusta hyväksyttävästä syystä voida hakea määräajassa, kärjäoikeus asettaa hakemuksesta uuden määräajan muutoksenhakua varten.

Uutta määräaikaa on pyydettävä ennen alkuperäisen määräajan päättymistä kärjäoikeudelta kirjallisella hakemuksella. Hakemukseen on liitettävä selvitys hakijaa koh-

danneesta esteestä tai muusta hakemuksen perusteena olevasta syystä.

15 §

Valituskirjelmässä, joka osoitetaan asianomaiselle hovioikeudelle, on mainittava:

- 1) käräjäoikeuden ratkaisu, johon muutosta haetaan;
- 2) miltä kohdin käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta;
- 3) mahdollinen pyyntö pääkäsittelyn toimitamisesta hovioikeudessa;
- 4) mitä muutoksia käräjäoikeuden ratkaisuun vaaditaan tehtäviksi;
- 5) perusteet, joilla muutosta vaaditaan, ja miltä osin käräjäoikeuden ratkaisun perustelut valittajan mielestä ovat virheelliset; sekä
- 6) todisteet, joihin halutaan nojautua, ja mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen.

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on ilmoitettava yksilöity syy siihen. Valittajan on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä kuultava asianosaisia henkilökohtaisesti ja keiden todistajien, asiantuntijoiden ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuuleminen on tarpeellista.

Jos valittaja riita-asiassa vetoaa seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole esitetty käräjäoikeudessa, hänen on ilmoitettava, miksi siihen vetoaminen 17 § huomioon ottaen olisi sallittua hovioikeudessa.

26 luku

Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa

Oikeudenkäyntiaineisto ja hovioikeuden tutkimisvalta

1 §

Oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee käräjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja mahdollisessa vastauksessa vedotulta osalta. Tutkittavana on, onko ja miten käräjäoikeuden ratkaisua muutettava.

1 a §

Asiaa ratkaistaessa oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon:

- 1) valituksen käsittelyjärjestyksestä päätetäessä valitus ja käräjäoikeuden ratkaisu sekä mahdollisesti pyydetty vastaus; ja
- 2) valituksen myöhemmässä käsittelyssä:
 - a) esittelystä ratkaistavassa asiassa hovioikeudessa kysymyksessä oleva kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto; ja
 - b) pääkäsittelyssä ratkaistavassa asiassa se aineisto, joka esitetään tai johon vedotaan pääkäsittelyssä.

Lisäksi tulee tarvittaessa selvittää todistellutallenteelta käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisältö.

1 b §

Jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa tai jos asia ratkaistaan pääkäsittelyssä asianosaisen, todistajan tai muun kuultavan poissaolosta huolimatta, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon hänen asiassa aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto tai antamansa kertomus.

1 c §

Rikosasiassa hovioikeus voi muuttaa käräjäoikeuden rangaistusvaatimuksesta antamaa tuomiota vastaajan eduksi silloinkin, kun vain virallinen syyttäjä on hakenut siihen muutosta.

Jos käräjäoikeuden tuomioon rikosasiassa haetaan muutosta ainoastaan rangaistusseuraamuksen osalta, hovioikeus ei saa ilman erityistä syytä tutkia, onko vastaaja syyllistynyt hänen syykseen luettuun tekoon.

Käsittelyn aloitusvaihe

1 d §

Asian valmistelu hovioikeudessa alkaa, kun käräjäoikeudesta lähetetty valituskirjelmä saapuu hovioikeuteen.

Jos valitus on puutteellinen ja sen täydentäminen on oikeudenkäynnin jatkamiseksi tarpeen, valittajaa on kehotettava korjaamaan

puute hovioikeuden määrämässä ajassa. Samalla on ilmoitettava, mikä seuraamus kehotuksen laiminlyömisestä voi olla.

Erityisestä syystä saadaan asianosaiselle, jonka valitus on täydennyksen jälkeenkin puutteellinen, varata uusi tilaisuus sen täydentämiseen.

Jos valittaja ei noudata kehotusta ja valitus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi hovioikeudessa, valitus jätetään tutkimatta.

2 §

Hovioikeuden on heti jätettävä valitus tutkimatta, jos sen tutkimiselle on muu kuin 1 d §:ssä tarkoitettu este.

2 a §

Hovioikeus tutkii viipymättä, onko valituksen perusteella aihetta epäillä, että käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole oikea.

Jos hovioikeus yksimielisesti toteaa, että valitus selvästi ei voi johtaa tulokseen, eikä erityisesti asianosaisten oikeusturva huomioiden ottaen ole muutakaan perustetta jatkaa käsittelyä, valitusta ei oteta enempään tutkintaan.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu päätös voi koskea myös valituksen osaa. Tällainen päätös voidaan tehdä myös myöhemmin asian valmistelun aikana.

Kirjallinen vastaus

3 §

Valittajan vastapuolta on kehotettava antamaan kirjallinen vastaus valitukseen hovioikeuden määrämässä ajassa. Kehotuksen yhteydessä on annettava tiedoksi valitus ja siihen liitetyt asiakirjat. Hovioikeus voi lisäksi määrätä, mistä kysymyksestä vastauksessa on erityisesti lausuttava.

Tarvittaessa vastaus voidaan pyytää ennen kuin valitus on käsitelty 2 a §:n mukaisesti.

Vastausta ei pyydetä asiassa, jossa valitus 1 d tai 2 §:n nojalla jätetään tutkimatta.

20 §

Jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä. Jos kuitenkin rikosasian vastaaja on valittajana kutsuttu saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti mutta lähettänyt sijastaan asiamiehen, menetellään niin kuin 21 §:ssä säädetään.

21 §

Jos asianosainen, todistaja tai muu kuultava ei sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn taikka jos tuotavaksi määrättyä ei tavata tai jos kutsua ei saada annetuksi tiedoksi, pääkäsittely saadaan, milloin syytä on, toimittaa ja asia ratkaista poissaolosta huolimatta. Samoin menetellään, kun rikosasian vastaaja valittajana on määrätty saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti mutta lähettää sijastaan asiamiehen. Asetettua uhkasakkoa ei tällöin tuomita.

Uhkasakkoa ei myöskään tuomita, jos asianosainen tai hänen laillinen edustajansa, todistaja tai muu kuultava, joka sakon uhasta huolimatta on jäänyt pois pääkäsittelystä, saadaan tuoduksi samaan istuntoon taikka jos kysymys henkilön kuulemisesta henkilökohtaisesti raukeaa.

Päätöksenteko

29 §

Kirjallisen aineiston perusteella tehtävät ratkaisut tehdään esittelystä, jollei 2 momentista muuta johdu.

Hovioikeus voi ilman esittelyä:

- 1) tehdä 2 a §:ssä tarkoitettun ratkaisun;
- 2) päättää toimenpiteistä, jotka 2 luvun 8 §:n 2 ja 3 momentin mukaan kuuluvat yhden jäsenen toimivaltaan; ja
- 3) päättää asian valmisteluun liittyvistä toimenpiteistä.

Valmistelusta vastaava jäsen päättää, missä menettelyssä tässä momentissa tarkoitettut asiat ratkaistaan.

Pääkäsittelystä ratkaisut tehdään ilman esittelyä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä toksenhaun kohteena oleva käräjäoikeuden
kuuta 20 . ratkaisu julistetaan tai annetaan lain tultua
Tätä lakia sovelletaan asioissa, joissa muu- voimaan.

Naantalissa 28 päivänä kesäkuuta 2002

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

kumotaan oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 12 §:n 3 momentti sekä 26 luvun 10—12 § ja niiden edellä oleva väliotsikko sekä 14 §:n 4 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 165/1998,

muutetaan 2 luvun 8 §:n 2 momentti, 16 luvun 3 §, 22 luvun otsikko ja 9 §, 25 luvun 11 §:n 2 momentti ja 12 §:n 2 momentti sekä 13 ja 15 § sekä 26 luvun 1 § ja sen edellä oleva väliotsikko, 2 ja 3 §, 20 §:n 1 momentti ja 21 §,

sellaisina kuin ne ovat, 2 luvun 8 §:n 2 momentti, 25 luvun 11 §:n 2 momentti ja 12 §:n 2 momentti sekä 13 ja 15 §, 26 luvun 1 § ja sen edellä oleva väliotsikko, 2 ja 3 §, 20 §:n 1 momentti ja 21 § laissa 165/1998, 16 luvun 3 § laissa 362/1960 sekä 22 luvun otsikko ja 9 § laissa 1064/1991, sekä

lisätään 25 lukuun uusi 10 a ja 12 a § sekä 26 lukuun uusi 1 a—1c §, uusi 1 d § ja sen edelle uusi väliotsikko, uusi 2 a § sekä 29 § ja sen edelle uusi väliotsikko seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 luku

Päätösvaltaisuudesta

8 §

Jos valitus on peruutettu kokonaan, yksi jäsen voi tehdä siitä johtuvan ratkaisun. Yksi jäsen voi lisäksi päättää, että asiassa toimitetaan pääkäsitteily, ja tehdä pääkäsitteilyn toimittamiseen liittyvät ratkaisut sekä päättää myös muista asian valmisteluun liittyvistä toimenpiteistä ja asian valmistelussa vahvistaa sovinnon.

Yksi jäsen voi kuitenkin:

1) päättää 26 luvun 2 a §:n mukaisessa menettelyssä, että valituksen käsittely jatkuu;

2) ratkaista asian, jos valitus on peruutettu kokonaan;

3) ratkaista rangaistukseen tuomitsemista koskevan asian, jos vastaaja on kuollut;

4) ratkaista sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevan asian;

5) ratkaista puolustajan, asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämistä hovioikeudessa koskevan asian;

6) ratkaista oikeusavun myöntämistä tai lakkaamista, oikeusavustajan määräämistä, hänen määräyksensä peruuttamista tai toisen avustajan määräämistä hovioikeudessa

koskevan asian;

7) ratkaista turvaamistointa sekä täytännönpanon kieltämistä tai keskeyttämistä koskevan asian;

8) määrätä yksityishenkilön velkajärjestelystä annetussa laissa (57/1993) ja yrityksen saneerauksesta annetussa laissa (47/1993) tarkoitetuista väliaikaisista kielloista;

9) ratkaista, onko liiketoimintakieltoon määräämistä tai sen pidentämistä koskevaa päätöstä sekä lähestymiskieltoon määräämistä koskevaa päätöstä noudatettava muutoksenhausta huolimatta;

10) muuttaa tai täsmentää lapsen tapaa-
misoikeutta koskevia ehtoja hovioikeuskäsittelyn ajaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) tarkoitetussa asiassa;

11) ratkaista vasta hovioikeudessa esitetyn vangitsemis- tai matkustuskieltovaatimuksen;

12) päättää todistelukustannusten maksamisesta silloin, kun toimitettavaksi määrättyä pääkäsittelyä ei pidetä.

16 luku

Oikeudenkäyntiväitteistä

3 §

Päätökseen, jolla oikeus on hylännyt oikeudenkäyntiväitteen, saa hakea oikaisua ainoastaan haettaessa muutosta oikeuden lopulliseen päätökseen. Jos asianosainen on hakenut muutosta oikeuden lopulliseen päätökseen, saa vastapuoli muutoksenhakemukseen antamassaan vastauksessa myös hakea muutosta päätökseen, jolla hänen tekemänsä oikeudenkäyntiväite on hylätty.

Jos oikeus on väitteen johdosta jättänyt asian tutkittavaksi ottamatta, voidaan päätökseen hakea muutosta valittamalla.

Päätökseen, jolla oikeuden jäsen on julistettu esteelliseksi, älköön haettako muutosta.

3 §

Ratkaisuun, jolla asia oikeudenkäyntiväitteen johdosta jätetään tutkimatta, haetaan muutosta 25 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti.

Ratkaisuun, jolla tuomari on todettu esteelliseksi käsittelemään asiaa, ei saa hakea muutosta.

Oikeudenkäyntiväitteen hylkäävään ratkaisuun haetaan muutosta samassa yhteydessä kuin käräjäoikeuden tuomioon tai lopulliseen päätökseen, jollei tuomioistuimien määrää, että muutosta haetaan erikseen.

22 luku

Käräjäoikeuden pöytäkirja

9 §

Äänitetty lausuma on saatettava kirjalliseen muotoon, jos asian käsitellyt tuomioistuimien tai muutoksenhakutuomioistuinten katsoen tarpeelliseksi. Äänitteestä voidaan valmistaa jäljennös taikka se voidaan saattaa kirjalliseen muotoon myös, jos asianosainen tai joku muu sitä pyytää.

22 luku

Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi

9 §

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa todistelutalteen on tarpeellisilta osin saatettava kirjalliseen muotoon (**kirjallinen toisinto**), jos se edistää asian käsittelyä. Tallenteesta voidaan valmistaa jäljennös taikka se voidaan saattaa kirjalliseen muotoon myös, jos asianosainen tai joku muu sitä pyytää.

25 luku

Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen

10 a §

Kun tyytymättömyyden ilmoitus on hyväksytty, käräjäoikeus voi tarvittaessa määrätä, että asian käsittelyä jatketaan vasta sen jälkeen, kun valitus oikeudenkäynnin aikana tehdystä ratkaisusta on ratkaistu.

Valitusosoitus

11 §

Valitusosoituksessa on mainittava muutoksenhakutuomioistuin sekä valitusajan päättymispäivä. Siinä on selostettava säännökset valituksen perilleajamisesta sekä *valituskirjelmän* sisällöstä ja liitteistä.

Valitusosoituksessa on mainittava muutoksenhakutuomioistuin sekä *valituksen ja vastavalituksen määröpäivät*. Siinä on selostettava säännökset valituksen ja *vastavalituksen* perilleajamisesta sekä sisällöstä ja liitteistä.

12 §

Viimeistään määräajan päättymispäivänä ennen virka-ajan päättymistä asianosaisen on toimitettava valituskirjelmä käräjäoikeuden kansliaan. Valitusta, jota ei ole tehty määräajassa, ei oteta tutkittavaksi.

(ks. 12 a §:n 1 momentti)

Valittajan vastapuoli voi tämän jälkeen valittaa käräjäoikeuden ratkaisusta tyytymättömyyttä ilmoittamatta. Määräaika vastavalitusta varten on kaksi viikkoa 1 momentissa tarkoitetun valitusmääräajan päättymisestä.

Jos valittaja haluaa peruuttaa valituksen, hänen on toimitettava hovioikeudelle osoitettu kirjallinen peruuttamisilmoitus hovioikeuden kirjaamoon tai kärjäoikeuden kansliaan.

(3 momentti kumotaan, ks. 12 a §:n 2 momentti)

12 a §

(ks. 12 §:n 2 momentti)

(ks. 12 §:n 3 momentti)

12 a §

Viimeistään määräajan päättymispäivänä ennen virka-ajan päättymistä asianosaisen on toimitettava valituskirjelmä kärjäoikeuden kansliaan. Valitusta, jota ei ole tehty määräajassa, ei oteta tutkittavaksi.

Jos valittaja haluaa peruuttaa valituksen, hänen on toimitettava hovioikeudelle osoitettu kirjallinen peruuttamisilmoitus hovioikeuden kirjaamoon tai kärjäoikeuden kansliaan.

Jos valitus peruutetaan, raukeaa, jätetään tutkimatta tai sitä 26 luvun 2 a §:n nojalla ei käsitellä enempää, myös vastavalitus raukeaa. Asiassa, jossa toimitetaan pääkäsittely, vastavalitus ei kuitenkaan raukea, jos valitus peruutetaan pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen.

13 §

Jos tyytymättömyyttä ilmoittanut ei laillisen esteen vuoksi tai muusta hyväksyttävästä syystä voi määräajassa hakea muutosta, kärjäoikeus asettaa hakemuksesta uuden määräajan valitusta varten.

Uutta määräaika on pyydettävä ennen alkuperäisen valitusajan päättymistä kärjäoikeudelta kirjallisella hakemuksella. Hakemuksen on liitettävä selvitys hakijaa kohdanneesta esteestä tai muusta hakemuksen perusteena olevasta syystä.

13 §

Jos *muutosta* ei laillisen esteen vuoksi tai muusta hyväksyttävästä syystä *voida hakea määräajassa*, kärjäoikeus asettaa hakemuksesta uuden määräajan muutoksenhakua varten.

Uutta määräaika on pyydettävä ennen alkuperäisen *määräajan* päättymistä kärjäoikeudelta kirjallisella hakemuksella. Hakemuksen on liitettävä selvitys hakijaa kohdanneesta esteestä tai muusta hakemuksen perusteena olevasta syystä.

15 §

Valituskirjelmässä, joka osoitetaan asianomaiselle hovioikeudelle, on mainittava:

- 1) kärjäoikeuden ratkaisu, johon muutosta haetaan;
- 2) miltä kohdin kärjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta;
- 3) mitä muutoksia kärjäoikeuden ratkaisuun vaaditaan tehtäväksi;
- 4) perusteet, joilla muutosta vaaditaan, ja miltä osin kärjäoikeuden ratkaisun perustelut valittajan mielestä ovat virheelliset;
- 5) todisteet, joihin halutaan nojautua, ja mitä kullakin todisteella halutaan näyttää to-

15 §

Valituskirjelmässä, joka osoitetaan asianomaiselle hovioikeudelle, on mainittava:

- 1) kärjäoikeuden ratkaisu, johon muutosta haetaan;
- 2) miltä kohdin kärjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta;
- 3) *mahdollinen pyyntö pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa;*
- 4) mitä muutoksia kärjäoikeuden ratkaisuun vaaditaan tehtäväksi;
- 5) perusteet, joilla muutosta vaaditaan, ja miltä osin kärjäoikeuden ratkaisun perustelut valittajan mielestä ovat virheelliset; sekä

teen; sekä

6) mahdollinen pyyntö pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa.

Jos valittaja riita-asiassa vetoaa seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole esitetty kärjäoikeudessa, on hänen ilmoitettava, miksi sen esittäminen 17 §:n säännös huomioon ottaen olisi sallittua hovioikeudessa.

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on ilmoitettava syy siihen. Valittajan on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä kuultava asianosaisia henkilökohtaisesti, ja keiden todistajien, asiantuntijoiden ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuuleminen on tarpeellista. *Pääkäsittelyä vaatiessaan ei valittajan tarvitse mainita edellä 4 ja 5 kohdassa tarkoitettuja tietoja yksityiskohtaisesti, jos ne vastaavat kärjäoikeudessa vedottua tai esitettyä.*

6) todisteet, joihin halutaan nojautua, ja mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen.

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on ilmoitettava yksilöity syy siihen. Valittajan on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä kuultava asianosaisia henkilökohtaisesti ja keiden todistajien, asiantuntijoiden ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuuleminen on tarpeellista.

Jos valittaja riita-asiassa vetoaa seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole esitetty kärjäoikeudessa, hänen on ilmoitettava, miksi siihen vetoaminen 17 § huomioon ottaen olisi sallittua hovioikeudessa.

26 luku

Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa

Valituksen täydentäminen ja tutkimatta jättäminen

1 §

Jos valitus on puutteellinen ja sen täydentäminen on oikeudenkäynnin jatkamiseksi tarpeen, valittajaa on kehotettava korjaamaan puute hovioikeuden määräämässä ajassa. Samalla on ilmoitettava, mikä seuraamus kehotuksen laiminlyömisestä voi olla.

Erityisestä syystä saadaan asianosaiselle, jonka valitus on täydennyksen jälkeenkin puutteellinen, varata uusi tilaisuus sen täydentämiseen.

Jollei valittaja noudata kehotusta ja valitus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi hovioikeudessa, valitus on jätettävä tutkimatta.

(ks. 10 §)

Oikeudenkäyntiaineisto ja hovioikeuden tutkimisvalta

(ks. 1 d §)

1 §

Oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee kärjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja mahdollisessa vastauksessa vedotulta osalta. *Tutkittavana on, onko ja miten kärjäoikeuden ratkaisua muutettava.*

1 a §

Asiaa ratkaistaessa oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon:

1) valituksen käsittelyjärjestyksestä päätettäessä valitus ja käräjäoikeuden ratkaisu sekä mahdollisesti pyydetty vastaus; ja

2) valituksen myöhemmässä käsittelyssä:

a) esittelystä ratkaistavassa asiassa hovioikeudessa kysymyksessä oleva kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto; ja

b) pääkäsittelyssä ratkaistavassa asiassa se aineisto, joka esitetään tai johon vedotaan pääkäsittelyssä.

Lisäksi tulee tarvittaessa selvittää todistellutallenteelta käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisältö.

(ks 12 §:n 3 momentti)

1 b §

Jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa tai jos asia ratkaistaan pääkäsittelyssä *asianosaisen, todistajan tai muun kuultavan* poissaolosta huolimatta, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon hänen asiassa aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto *tai antamansa kertomus*.

(ks. 11 §)

1 c §

Rikosasiassa hovioikeus voi muuttaa käräjäoikeuden rangaistusvaatimuksesta antamaa tuomiota vastaajan eduksi silloinkin, kun vain virallinen syyttäjä on hakenut siihen muutosta.

Jos käräjäoikeuden tuomioon rikosasiassa haetaan muutosta ainoastaan rangaistusseuraamuksen osalta, hovioikeus ei saa ilman erityistä syytä tutkia, onko vastaaja syyllistynyt hänen syykseen luettuun tekoon.

Käsittelyn aloitusvaihe

1 d §

Asian valmistelu hovioikeudessa alkaa, kun käräjäoikeudesta lähetetty valituskirjelmä saapuu hovioikeuteen.

Jos valitus on puutteellinen ja sen täydentäminen on oikeudenkäynnin jatkamiseksi tarpeen, valittajaa on kehotettava korjaamaan puute hovioikeuden määräämässä ajassa. Samalla on ilmoitettava, mikä seu-

(ks. 1 §)

raamus kehotuksen laiminlyömisestä voi olla.

Erityisestä syystä saadaan asianosaiselle, jonka valitus on täydennyksen jälkeenkin puutteellinen, varata uusi tilaisuus sen täydentämiseen.

Jos valittaja ei noudata kehotusta ja valitus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi hovioikeudessa, valitus *jätetään* tutkimatta.

2 §

Hovioikeuden on heti jätettävä valitus tutkimatta, jos sen tutkimiselle on muu kuin 1 §:ssä mainittu este.

2 §

Hovioikeuden on heti jätettävä valitus tutkimatta, jos sen tutkimiselle on muu kuin 1 d §:ssä mainittu este.

2 a §

Hovioikeus tutkii viipymättä, onko valituksen perusteella aihetta epäillä, että kärjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole oikea.

Jos hovioikeus yksimielisesti toteaa, että valitus selvästi ei voi johtaa tulokseen, eikä erityisesti asianosaisten oikeusturva huomioon ottaen ole muutakaan perustetta jatkaa käsittelyä, valitusta ei oteta enempään tutkintaan.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu päätös voi koskea myös valituksen osaa. Tällainen päätös voidaan tehdä myös myöhemmin asian valmistelun aikana.

Kirjallinen vastaus

3 §

Jollei valitusta 1 tai 2 §:n perusteella jätetä tutkimatta ja jollei se ole selvästi perusteeton, valittajan vastapuolta on kehotettava antamaan kirjallinen vastaus valitukseen hovioikeuden määräämässä ajassa. Kehotuksen yhteydessä on annettava tiedoksi valitus ja siihen liitetyt asiakirjat. Hovioikeus voi lisäksi määrätä, mistä kysymyksestä vastauksessa on erityisesti lausuttava.

3 §

Valittajan vastapuolta on kehotettava antamaan kirjallinen vastaus valitukseen hovioikeuden määräämässä ajassa. Kehotuksen yhteydessä on annettava tiedoksi valitus ja siihen liitetyt asiakirjat. Hovioikeus voi lisäksi määrätä, mistä kysymyksestä vastauksessa on erityisesti lausuttava.

Tarvittaessa vastaus voidaan pyytää ennen kuin valitus on käsitelty 2 a §:n mukaisesti.

Vastausta ei pyydetä asiassa, jossa valitus 1 d tai 2 §:n nojalla jätetään tutkimatta.

Oikeudenkäyntiaineisto ja hovioikeuden tutkimisvalta

(kumotaan, ks. otsikko 1 §:n edellä)

10 §

10 §

Oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee käräjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja mahdollisessa vastauksessa vedotulta osalta.

(kumotaan, ks. 1 §)

11 §

11 §

Rikosasiassa hovioikeus voi muuttaa käräjäoikeuden rangaistusvaatimuksesta antamaa tuomiota vastaajan eduksi silloinkin, kun vain virallinen syyttäjä on hakenut siihen muutosta.

(kumotaan, ks. 1 c §)

Jos käräjäoikeuden tuomioon rikosasiassa haetaan muutosta ainoastaan rangaistusseuraamuksen osalta, hovioikeus ei saa ilman erityistä syytä tutkia, onko vastaaja syyllistynyt hänen syykseen luettuun tekoon.

12 §

12 §

Asia ratkaistaan esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jollei siinä 13—16 §:n nojalla toimiteta pääkäsittelyä.

(kumotaan)

Asia, jossa toimitetaan pääkäsittely, ratkaistaan siinä esitettävän aineiston perusteella.

Jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa tai jos asia ratkaistaan pääkäsittelyssä valittajan vastapuolen poissaolosta huolimatta, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon hänen asiassa aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto.

(ks. 1 b §)

14 §

Jos hovioikeus hylkää valittajan tai vastaajan pyynnön pääkäsittelyn toimittamisesta, hänelle on tämän vuoksi tarvittaessa varattava tilaisuus täydentää valitustaan tai vastaustaan.

(4 momentti kumotaan)

20 §

20 §

Jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään sillensä.

Jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään *pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä. Jos kuitenkin rikosasian vastaaja on valittajana kutsuttu saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti mut-*

ta lähettänyt sijastaan asiamiehen, menetellään niin kuin 21 §:ssä säädetään.

21 §

Jos asianosainen ei sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn tai jos tuotavaksi määrättyä ei tavata taikka jos kutsua ei saada annetuksi asianosaiselle tiedoksi, asia saadaan, milloin syytä on, ratkaista *asianosaisen* poissaolosta huolimatta. Asetettua uhkasakkoa ei tällöin tuomita.

Uhkasakkoa ei myöskään tuomita, jos asianosainen tai hänen laillinen edustajansa, joka sakon uhasta huolimatta on jäänyt pois pääkäsittelystä, saadaan tuoduksi samaan istuntoon taikka jos kysymys asianosaisen tai hänen laillisen edustajansa henkilökohtaisesta kuulemisesta raukeaa.

21 §

Jos asianosainen, *todistaja tai muu kuultava* ei sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn *taikka* jos tuotavaksi määrättyä ei tavata *tai* jos kutsua ei saada annetuksi tiedoksi, *pääkäsittely* saadaan, milloin syytä on, *toimittaa ja asia* ratkaista poissaolosta huolimatta. *Samoin menetellään, kun rikosasian vastaaja valittajana on määrätty saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti mutta lähettää sijastaan asiamiehen.* Asetettua uhkasakkoa ei tällöin tuomita.

Uhkasakkoa ei myöskään tuomita, jos asianosainen tai hänen laillinen edustajansa, *todistaja tai muu kuultava*, joka sakon uhasta huolimatta on jäänyt pois pääkäsittelystä, saadaan tuoduksi samaan istuntoon taikka jos kysymys *henkilön* kuulemisesta henkilökohtaisesti raukeaa.

Päätöksenteko

29 §

Kirjallisen aineiston perusteella tehtävät ratkaisut tehdään esittelystä, jollei 2 momentista muuta johdu.

Hovioikeus voi ilman esittelyä

1) tehdä 2 a §:ssä tarkoitetun ratkaisun;

2) päättää toimenpiteistä, jotka 2 luvun 8 §:n 2 ja 3 momentin mukaan kuuluvat yhden jäsenen toimivaltaan; ja

3) päättää asian valmisteluun liittyvistä toimenpiteistä.

Valmistelusta vastaava jäsen päättää, missä menettelyssä tässä momentissa tarkoitetut asiat ratkaistaan.

Pääkäsittelyssä ratkaisut tehdään ilman esittelyä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia sovelletaan asioissa, joissa muutoksenhaun kohteena oleva käräjäoikeuden ratkaisu julistetaan tai annetaan lain tultua voimaan.